1507

Dr. E. SCHWARZFELD

DIN ISTORIA EVREILOR

ÎMPOPULAREA, REÎMPOPULAREA ȘI ÎNTEMEIAREA TÎRGURILOR ȘI A TÎRGUȘOARELOR ÎN MOLDOVA

BUCUREȘTI
Editura Uniunii Evreilor Pământeni
1914

Dr. E. SCHWARZFELD

DIN ISTORIA EVREILOR

ÎMPOPULAREA, REÎMPOPULAREA ȘI ÎNTEMEIAREA TÎRGURILOR ȘI A TÎRGUȘOARELOR ÎN MOLDOVA

BUCUREȘTI
Editura Uniunii Evreilor Pământeni
1914

Tipografia „România“, Strada Academiei No. 41

E curios chipul cum legendele îşĭ croĭesc drumul prin mulţime şi cum uniĭ tind a le prefface, cu încetul, în curgerea vremeĭ, în adevăruri istorice, când nu sînt în realitate decât o negare a adevărului. Una din aceste legende este aceĭa privitoare la năvălirea evreilor în Principatele române şi în particular în Moldova. Maĭ dăunăzi încă, un scriitor, cu pretenţie de istoric, mănuind date statistice mai vechĭ, ticluite după plac, pretindea că evreiĭ aŭ năvălit în Moldova peste voĭa ţăriĭ, cu toate măsurile luate de Domnĭ şi autorităţi spre a le pune o stavilă.

Nimic maĭ falş, nimic maĭ contrar adevăruluĭ istoric. Falşitatea va ĭeşi şi mai isbitoare la lumină în zioa când documentele privitoare la imigrarea evreilor în Moldova, la împopularea, reîmpopularea şi întemeĭerea târgurilor şi tîrgşoarelor vor fi cunoscute în număr maĭ mare şi când se vor putea studia urmările binefăcătoare ale acestor imigrărĭ, şi avantajele ce au adus ţăriĭ prin întemeĭerea şi împopularea acestor târgurĭ.

Ţările române n'aŭ fost nicĭ odată în de ajuns populate. Nevoĭa de a înmulţi numărul locuito-

rilor s'a simțit de la întemeĭarea lor. S'ar putea afirma că din zioa descălecăreĭ lor până la a doua jumătate a veaculuĭ al XIX-lea, autoritățile și particularii, în special proprietarii de moșii puneaŭ toate în joc spre a atrage, pe domeniile lor, o populație cât se poate maĭ număroasă. Pe lângă că cele două țărĭ eraŭ, la început, maĭ de tot pustie, învaziile Tatarilor, Polonejilor, Ungurilor, Turcilor și ale Cazacilor, le pustiiră rînd pe rînd și siliră pe locuitorĭ să ia drumul bejenieĭ. Când năvălirile străine se făcură maĭ rare, rămaseră elementele natureĭ, carĭ devastară sate și ogoare, târgurĭ și târgușoare, apoĭ veniaŭ lăcustele, carĭ duceaŭ foametea pe aripile lor, ciuma, care secera oameniĭ cu nemiluita și-ĭ făcea să'șĭ ĭee lumea în cap.

In fine, când și hoardele străine și elementele natureĭ dădeaŭ lumeĭ răgaz, învoind chiar belșuguluĭ să se reverse peste celo două țărĭ saŭ a unuĭa din ele, se abătea ciuma morală, Vodă cu sateliții luĭ, cu boĭeriĭ și cu dregătoriĭ hrăpăreți, carĭ storceaŭ locuitorilor măduva din oase, rupeaŭ șeapte pieĭ de la acelaș contribuabil saŭ de la acelaș dobitoc și ridicaŭ până și cenușa din vatră. Și atuncĭ oameniĭ își luaŭ lumea în cap, se desțeraŭ pe întrecute, trecând hotarul pe un pământ unde natura și dregătoriĭ se arătaŭ, până la un punct, mai îndurătorĭ.

Desțerările și bejeniile aducând un gol și mai mare în țară pustie, moșiile își perdeaŭ din va-

loare din lipsă de braţe, ĭar Domnul îşĭ vedea scăzând veniturile din lipsă de dajnicĭ. Proprietariĭ de moşiĭ, boĭeriĭ şi mănăstirele, se gândiaŭ dar la chipul cum să readucă pe fugarĭ saŭ să împopuleze siliştele pustiĭ, şi atunci se întemeĭară sloboziile. Anume, eĭ obţineaŭ un hrisov Domnesc, care le învoĭa de a'şĭ aduce saŭ readuce oameni de peste hotar, şi aceşti oameni eraŭ scutiţĭ de dărĭ pe un timp mai mult saŭ maĭ puţin îndelungat.

Hrisoave, care încuviinţează întemeĭarea de sloboziĭ ne întîmpină încă din veacul al XV-lea şi le găsim tot mai număroase în secolele următoare, al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea. Ele sînt date boĭerilor, mănăstirilor, mitropoliţilor şi episcopilor pentru împoporarea pămînturilor ce le stăpânesc. Condiţia principală era ca oameniĭ ce-ĭ aşezaŭ pe aceste pămînturĭ, să nu fie luaţĭ dintre locuitoriĭ scrişĭ în tablele Visterieĭ, adică să nu fie dajnicĭ din ţară, ci mai vărtos străinĭ, oameni de peste hotar, de orĭce lege, de orĭce limbă şi de orĭce credinţă. Ceĭ chemaţĭ spre a împopula saŭ reîmpopula satele, puteaŭ fi, prin urmare, nu numaĭ oameni de naţie străină, ci încă de orĭce religie: creştinĭ ortodocşĭ, catolicĭ, protestanţĭ, luteranĭ, calvinĭ, evreĭ şi păgânĭ. Nu se căuta la limba şi la credinţa omuluĭ, ci la hărnicia luĭ. Şi nu era vorbă numaĭ a se atrage plugarĭ, ci încă supraveghiătorĭ, meşteşugarĭ, slugĭ, carĭ luară maĭ tărzeŭ numele de scutelnicĭ, po-

slușnicĭ și breslașĭ, și carĭ eraŭ exclusiv în serviciul boĭerilor și al mănăstirilor [1]).

Firește, evreiĭ, carĭ veniră să se așeze în sate și să le împopuleze, eraŭ mărginiți la număr. Eĭ nu eraŭ agricultorĭ, și dacă se ocupară, maĭ târzeŭ, cu arendarea moșiilor, nu eĭ înșușĭ le cultivară; dar deveniră cărciumarĭ, luară orânzile sătești, carĭ fură chiar desemnate maĭ apoĭ cu numele de «orânde jidovești», împosesuĭaŭ morile, vadurile, podurile peste apă, cazanurile de fabricat rachiŭ și velnițele, precum și diversele otcupurĭ carĭ țineaŭ de proprietate, și de care lumea avea nevoĭe, ca și de plugarĭ și de salahorĭ. Evreiĭ eraŭ asemenea meșteșugarĭ, de carĭ moșieriĭ, proprietariĭ, aveaŭ mare nevoĭe. In fine, tot eĭ luaŭ în posesie ĭazurile cu pește și aduceaŭ numeroase servicii, ce nu le puteaŭ face populația creștină, maĭ practicând și puținul negoț, de bună seamă primitiv, de care satele aveaŭ nevoĭe.

Un rol și mai important il jucară evreiĭ în împopularea și reîmpopularea orașelor, ba chĭar în întemeĭarea târgurilor și ale târgușoarelor.

Ca și pentru sate, Domniĭ dădeaŭ hrisoave pentru a atrage populația în orașe și în orășele vechĭ, și

---

[1]) Asupra Sloboziilor vezĭ: V. A. Urechiă, *Notițe despre Slobozii* în *Analele Academieĭ Române*, IX, și Radu Rosetti, *Pământul, Sătenii și Stăpânii în Moldova*, I, p. 292—96.

pentru întemeĭarea de centre noue. Este foarte regretabil că s'a publicat, până acum, așa de puține date asupra târgurilor și târgușoarelor din România. Te prinde mirarea că nicĭ Academia Română, nicĭ guvernul, nicĭ primăriile nu aŭ găsit de cuviință a le da la lumina zileĭ și a fixa originea și trecutul lor. Dar ceĭace întristează și maĭ mult pe istoric e că «Societatea geografică» din București, care a luat inițiativa și a dus la capăt întocmirea Dicționarelor geografice ale județelor, nu și-a dat osteneala de a controla cele scrise de autoriĭ dicționarilor asupra orașelor, nicĭ a face apel la ceĭ în drept, spre a stabili, acolo unde era cu putință, data întemeiereĭ târgului și condițiile în care fusese întemeĭat, împopulat și reîmpopulat. Ba, constatĭ faptul anormal că nu se indică măcar data înființăreĭ târgușoarelor, care datează de la o epocă relativ foarte scurtă. Astfel vom căuta în zadar anul fondăreĭ unor târgușoare ca Băcești, Băra, Buhuși, Bujor (Golășei), Codăiești, Dămienești, Domnești, Drăgușenĭ, Folteștĭ, Hocenĭ, Murgenĭ, Parincea, Plopana, Poĭenĭ, Puțenĭ. Și cu toate aceste autoriĭ Dicționarelor geografice ar fi găsit, spre pildă, în Uricar, obârșia orășeluluĭ Drăgușeni, *ĭar pentru altele* și-ar fi putut procura, cu atât maĭ ușor, știrile de la proprietariĭ târgușoarelor, cu cât întemeĭarea lor nu se urcă maĭ sus ca 50 saŭ 60 de anĭ de la data în care dînșiĭ și-aŭ întocmit scrierile lor.

Cu toate aceste, siliți sîntem a recurge la a-

ceste Dicţionare geografice, acolo unde nu avem alte isvoare la dispoziţie. Pe aceste isvoare, pe puţinele documente publicate până acum, precum şi pe un număr de acte inedite, a căror cópiĭ le posed, mă voiŭ baza spre a întocmi lucrarea de faţă.

Pentru a umplea unele lacune şi a lumina isvoarele în mod critic, m'am folosit de aseminea de tablourile statistice publicate în *La Roumanie et les Juifs* de *Verax*, o carte de ură, scrisă cu multă răutate şi rea credinţă. Trebuie să fie dar bine înţeles că dacă recurg la aceste statistici, ce'mi par alese pe sprinceană, resping în acelaş timp ca falşe şi neîntemeĭate toate comentariile, calculele, deducerile şi concluziile ce le trage autorul. Zisele statistici nu sînt decât o catagrafie a contribuabililor şi nici de cum a populaţieĭ, cum insinuĭază autorul. Ele nu pot fi şi nici nu sînt «conştiincios făcute» (p. 13), mai puţin încă «foarte bine făcute» (p. 24), nici «executate cu o foarte mare îngrijire, supuse unui control minuţios şi verificate în mod foarte scrupulos» (p. 28), ci neexacte, pline de lacune, falşificate, în mare parte, de organele locale, fie cu intenţie, fie din nepricepere, din neputinţă sau din lipsă de scrupul. Dealtfel, cum spune, în 1849, un cunoscător profund al Moldoveĭ şi al oamenilor eĭ politici, de acord întru aceasta cu toţi scriitoriĭ din acea epocă: «catagrafia nu s'a făcut niciodată maĭ mult peste

marginile prescrise de trebuinţele fiscului»[1]). Iar în altă parte: «nedeplinitatea lucrurilor catagrafice, încurajază întrebuinţarea osebitelor mijloace de a scăpa de înscriere»[2]). Mai mult, într'o scriere ulterioară, publicată în Analele Academiei Române, Memoriile secţiei istorice, vol. XXXII, acelaş autor, Radu Rosetti, a stigmatizat, fie şi indirect, cele scrise de el, cu privire la statistica iniţială din 1803, sub pseudonimul Verax[3]). Dacă însă m'am servit de statisticile în chestie, cu toată imperfecţia şi puţina crezare ce le putem da ca material statistic, e că sînt documente oficiale, de o autenticitate necontestată, cu cât cifra reală a populaţiei evreeşti, din epocile respective, nu mă preocupă în lucrarea de faţă. Nu mă slujesc de ele decât spre a constata prezenţa evreilor în vreo localitate la cutare saŭ cutare dată, saŭ şi spre a învedera că, la un moment dat, cifra dajnicilor evreĭ saŭ creştinĭ era de un minimum înscris în statistica anului respectiv.

---

[1]) Prinţul Neculaĭ Suţu, *Notiţii statistice asupra Moldaveĭ*, Iaşi 1852, p. 54.

[2]) N. Suţu, *Notiţii statistice asupra Moldavei*, p. 56, nota.

[3]) V. articolul meŭ *Radu Rosetti contra Verax* în *Egalitatea*, XXII, No. 9 şi 10 din 4 şi 11 Martie 1911.

I.

Documentele privitoare la înființarea de târguri noue, nu se urcă, după cele publicate până acum, decât la 1780. Ceva mai vechiu este un hrisov de împopulare, care datează de la 1763. Cu toate aceste, știm că hrisoavele pentru împopularea și reîmpopularea târgurilor sînt tot așa de vechi ca cele privitoare la împopularea satelor. Condiția de căpitenie era ca omul nou venit să fie străin, de peste hotar: «streini dintr'alte părți loc» saŭ pribegiți din țară de multă vreme «și cei ce aŭ fost de țara aciasta și s'aŭ înstrăinat de pământul lor», scopul fiind de a spori numărul locuitorilor și a birnicilor «spre adaogere țărăi» [1]). Acești imigranți aveau îndoitul privilegiŭ de a putea ocupa gratuit locurile virane, cu condiție de a clădi binale pe ele, și de a fi scutiți de bir pe o vreme hotărîtă. Mai mult încă, spre a adimeni și a reține în loc pe imigranți, se statornici, în favoarea lor, rupta, prin care fixa cifra birului ce aveaŭ să plătiască pe an,

[1]) N. Iorga, *Studii și Documente*, V, p. 105, nota 2. hrisov din 2 April 1742.

fără a mai răspunde, decât rar, număroasele năpăşti ce se aruncaŭ asupra pământenilor. Apoĭ, aceştĭ străinĭ, deveniţĭ proprietarĭ şi tărgoveţĭ, aveaŭ un drept de servitute pe moşiile ce încunjuraŭ oraşele, prin aceĭa că puteaŭ face făn şi a'şĭ paşte vitele ce le aparţineaŭ, a lua gratuit lemne din pădure şi a face arăturĭ în ţarine.

Cele expuse mai sus se găsesc confirmate într'un document oficial al Divanuluĭ Moldoveĭ. General Maiorul Enzenberg, care administra Bucovina puţin după răşluirea eĭ, nedumerit asupra unor chestiĭ juridice, se adresă Prinţului Moruzi cu rugămintea de a-ĭ da deslușirĭ asupra întrebărilor ce i le alăturâ. Vodă Moruzi predete chestionarul Divanuluĭ, spre a da întrebărilor deslegarea cuvenită, şi acesta se grăbi să răspundă la 19 Fevruarie 1782. Intrebarea a 17-a se raporta la locurile deşerte din oraşe. Guvernorul Bucovineĭ ţinea să ştie dacă tărgoveţiĭ aveaŭ dreptul să le vănză altora, fără a cere voĭe de la stăpânul ţăreĭ, şi fără de a lega pe cel ce i-aŭ dat locul de a plăti Domnuluĭ pentru el. Dinsul mai voĭa să afle dacă boĭerĭĭ sînt scutiţĭ de dărĭ şi în oraşe şi dacă ţăraniĭ deveniţĭ tărgoveţĭ aŭ de plătit dărĭ saŭ nu?

La această întrebare Divanul răspunde: «Din locurile cele deşerte a tărgurilor, pe care să nu fi avut casa sa mai înainte, pe acel loc nu poate să'l dea saŭ să'l vîndă altuĭa, neavând tăria sa, fiind loc domnesc; ĭar care va fi avut mai îna-

inte casa sa pe acel loc, saŭ şi acum de va avea, poate să'l vândă saŭ să'l dea cui va vrea, măcar de nu va avea nicĭ carte domnească pe acel loc, fiindcă din întâmplările turburărilor, de multe orĭ pustiindu-se [1]) târgurile, şi luminaţiĭ Domnĭ vrând ca să să locuĭască târgurile ĭarăş la loc, aŭ dat cărţĭ deschise de obştie cu hotărâre, că orĭ cine va veni să locuĭască la târguri, să fie volnicĭ a'şĭ face case şi dughenĭ, şi locul să rămăie a luĭ de istov ; şi după puterea acelor luminate cărţĭ, ce s'au dat de obştie, aŭ rămas locul al lor şi rămăn şi vânzările de la unul la altul ĭarăş temeĭnice şi stătătoare, şi atât vânzătorul cât şi cumpărătorul nu rămăn îndatoriţĭ cu vre o dare stăpânului ţărĭĭ pentru loc ; ĭar la cheltuelile târgurilor, care vor fi prin ştirea rânduiteluĭ dregătoriŭ aŭ să răspundă numaĭ târgoveţiĭ birnicĭ ţărani» [2]).

Cel maĭ vechiŭ document, ce'l cunoaştem în Moldova, prin care evreiĭ sînt poftiţĭ în ţară, datează de la 1612. In unul din dosarele arhivelor din Lemberg se află o proclamaţie ce o trimese, Ştefan Tomşa Vodă, în zisul an, la toţĭ neguţitorii din Lemberg, fără oşebire, polonejĭ, rusniacĭ, armenĭ şi evreĭ, în care ĭi pofti să vie în

---

[1]) In text e tipărit părtinindu-se, invederat o greşală de cetire saŭ de tipar.

[2]) T. Codrescu, *Uricarul*, XI, p. 262-63.

țara luĭ, spre a'și face nesupărat negoțul. Spre a adimeni pe neguțătoriĭ evreĭ, Vodă se opinti să scuze, în zisa proclamație, izgonirea evreilor, sevărșită de predecesorul său Petru Șchiopul, arătând motivele politice ce aŭ provocat-o [1]).

Interesant din acelaș punct de vedere este și proclamația, datată din Iași, 15 Aprilie 1658, pe care Gheorghie Ghica o adresâ «tuturora în deobște și fiecăruĭa în parte, cuĭ se cade a ști, și maĭ vărtos neguțătorilor, cetățenilor staturilor Curoaneĭ (poloneze), precum și străinilor care șed, cu deosebite mărfurĭ, la Lemberg, Iaslovice și alte târgurĭ și târgușoare». După ce Vodă recomandă serviciile sale, supuse și prietenești, de vecin, dă în știre: «că în Staturile mele drumurile sînt deschise și că stăpânește o pace adâncă și că prin urmare Domniilor voastre, puteți să veniți în toată siguranța, și fără teamă de violență saŭ tulburare, cu mărfurile voastre, în Staturile mele și să vă îndeletniciți cu negoțul, după cum ați făcut-o din timpurile cele maĭ vechĭ. Doresc și

---

[1]) Dr. J. Caro, *Geschichte der Juden in Lemberg*, Krakau 1894, p. 45. — E straniŭ de constatat că proclamația luĭ Ștefan Tomșa — Caro tipărește din greșală Petru — se află în aceĭaș fasciculă: 517, în care Hasdeu găsise ordinul de izgonire, publicat în *Arhiva Istorică* I, 1, p. 174, dar pe care se păzi să o pomenĭască și să o reproducă. Aceasta dovedește buna credința cu care acest istoric proceda în cercetările sale istorice, chipul cum își alegea documentele și încrederea ce putem da afirmărilor luĭ.

asigur că atăt la sosire, căt şi la plecare, negustorii nu vor suferi nicĭ o strămbătate, căcĭ, Staturile mele se întemeĭază pe lege şi dreptate, pe care mă leg să le încuviinţez fiecăruĭa. Drept care, pentru o maĭ bună chezăşie, am iscălit, cu însăşĭ mâna mea, hrisovul de faţă, şi am pus şi pecetea» [1]).

E probabil că evreiĭ din Lemberg n'aŭ putut trage folos din invitaţia luĭ Vodă. Eĭ reînoiseră, în 1654, pactul cu Sfatul Orăşenesc, prin care se legară de a nu maĭ călători spre Moldova, nicĭ a'şĭ trimete într'acolo pe reprezentanţiĭ lor [2]); dar e maĭ mult ca sigur că evreiĭ din alte târguri şi târguşoare se folosiră de prileĭ spre a imigra în Moldova, cu căt răscoala abia de curând potolită a Cazacilor le va fi lăsat o frică cumplită în oase. Că scopul hrisovuluĭ nu era numaĭ de a pofti lumea în ţară, pentru o petrecere vremelnică, în vederea negoţuluĭ, reese din aceĭa că apelul nu se adresează numaĭ negustorilor, ci tuturor locuitorilor şi străinilor în genere.

Un hrisov de împopulare fu dat, desigur, în ultimul deceniŭ al veaculuĭ al XVII-lea, saŭ în ceĭ dintăĭ anĭ aĭ veaculuĭ al XVIII-lea, în folosul *târguluĭ Suceveĭ*. Acest târg Domnesc, vechia

[1]) Hurmuzaki. Bogdan, *Documente*, Suplimentul II[3] p. 72.
[2]) Dr. J. Caro, *Geschichte der Juden in Lemberg*, p. 67.

capitală a Moldoveĭ, distrus de lehĭ, în 1674, fu ocupat din noŭ de Ioan Sobieţchi în 1691 şi nu fu restituit Moldoveĭ decăt în 1699, după încheĭerea păceĭ dela Carloviţ. Oraşul era pustiit şi ruinat cu desevărşire. Şi întru căt Antioh Cantemir făcu cărţi de slobozii, se poate admite că dădu asemenea un hrisov de împopulare pentru Suceava. Intr'adevăr, într'un hrisov din 1761 cetim că «fiind tărgul acesta maĭ înnainte multă sumă de anĭ pustiŭ şi fără de lăcuinţă omeniască, numaĭ jăriştile, de la o vreme încoace, cu mila fericiţilor întru pomenirea trecuţălor Domnĭ, ce aŭ fost după vremĭ, aŭ început a sa aduna căte un om, doĭ; şi cine undeĭ s'aŭ părut, aŭ început a'ş face casă de lăcuinţă, cariĭ cu mila Domniască cuprinzăndu-să din vremĭ în vremĭ şi din ză în ză aŭ mers spre sporirea şi adaugirea. Şi, întru acè adunari ce s'aŭ făcut, fiind o samă şi de altă niamurĭ, carii trăgè a să chivernisi cu ale tărguluĭ orânduelĭ, s'aŭ îndemnat a'ş face dughenĭ de tărgu, pentru alişverişul, nu la locul ci aŭ fost tărgul, căndaŭ fost Sucĭava în starea eĭ, ce maĭ sus».

Că evreiĭ făceaŭ parte din aceste neamurĭ, ocrotite prin mila Domnĭască, reese din acelaş hrisov de la 1761, unde eĭ figurează ca tărgoveţi, în frunte cu starostele lor, alăturea cu moldovenii şi cu armenii [1]).

---

[1]) N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi*, I. p. 444-45.

Prin ultimul deceniŭ al veaculuĭ al XVII-lea se dădu asemenea un hrisov pentru întemeĭarea unuĭ tărg noŭ : *Oniţcaniĭ*, pe care N. Iorga îl consideră ca atare la începutul veaculuĭ al XVIII-lea [1]). Originele luĭ nu ne sînt încă cunoscute. Totuş se poate admite cu siguranţă că evreiĭ aŭ luat o parte împortantă, de nu şi precumpănitoare la înfiinţarea luĭ, deoarece îi găsim acolo în număr destul de mare la sfărşitul întăiului pătrar al secoluluĭ al XVIII-lea. Aceasta rezultă implicit din spusele Cronicaruluĭ anonim, care, povestind năpastea săngeluĭ din 1726, sub Mihaĭ Racoviţă, vorbeşte de evreĭ ca de un grup împortant, afirmănd că aŭ fost arestaţi «ceĭ maĭ de frunte jidovĭ cu muĭerile lor» [2]).

Rolul precumpănitor, jucat de evreĭ în populareа şi prosperarea tîrguluĭ Oniţcanĭ, se vede şi de pe aceĭa că dinşiĭ părăsindu'l — de bună seamă în urma mizeriilor îndurate — tîrgul se sparse şi căzu la rangul de sat. El figurează ca atare, sub numele de Oneşcanĭ, pe harta Moldoviĭ întocmită prin al treĭlea pătrar al veaculuĭ al XVIII-lea [3]).

Cu mult mai explicit este rolul evreilor în

---

[1]) N. Iorga, *Basarabia Noastră*, Bucureşti 1912, p. 76.

[2]) M. Kogălniceanu, *Cronicele Romănieĭ sau Letopisiţele Moldavieĭ şi Valahieĭ*, ed. 2-a, III, p. 142.

[3]) Conform hartei anexată, la vol. I al lui Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Daciens.*

împopularea târgului *Herța*, în întâiul pătrar al veaculuĭ al XVIII-lea. Mihaĭ Racoviță dăduse Herța ca zestre logofătuluĭ Gheorghe Ghica, nu știm anume în care an. Logofătul Ghica încheiâ o convenție cu maĭ mulți evreĭ, pe carĭ îi chemâ de bună seamă din Polonia, pentru împopularea acestuĭ târg, fixând «pentru darea veniturilor moșieĭ câte și care aŭ a da» [1]).

Cel dintâĭ hrisov de reîmpopulare, ce'l cunoaștem, este acela din 3 Iulie 1763, pe care Grigore Ioan Calimah Voevod îl dădu pentru «*Târgul Frumos*, ce este la Ținutul Cărligăturiĭ, care acest târg este din cele vechĭ orașe, unde și scaunul Domnesc aŭ stătut și din vreame în vreame mergând spre scădere și împuținare de oamenĭ, aŭ rămas de se află acum la proastă stare». Această stare proastă ar proveni, ne zice Domnul, din faptul că «s'au dat danie acest târg la schitul ce să află în codrul Eșuluĭ, supărând călugăriĭ pe ceĭ ce lăcuesc cu bezmen, câte doĭ leĭ de casă». In urma cercetărilor făcute, Domnul găsește că cererea călugărilor este abuzivă, și hotărește că locuitoriĭ nu trebuĭe să fie supărați cu acest bezmen «fiindcă vatra târguluĭ nu este dată..... ĭar pentru cele ce vor lucra pe moșie, afară din vatra târguluĭ, să deae dejma obicĭnuită», apoĭ Vodă adaugă:

«Și vrând Domnia Mè a aduce pe acest târg

[1]) N. Iorga, *Documentele familieĭ Callimachi*. I, p. 498.

ĭarăș spre întemeĭare, cu înmulțirea oamenilor, ĭată prin acest hrisov a Domnieĭ Mele făgăduim *tuturor celor ce vor vrea din părți străine* să vie să se așeze în Târgul Frumos, *care vor fi oameni străinĭ*, din zioa ce vor veni, le dăm vreame de odihnă, șeasă lunĭ, nimeruĭa nemica să nu deae, ca să'ș poată face cele de trebuință așezăriĭ lor; cum și după împlinirea soroculuĭ dĭ odihnă, ĭarăș pe ușor să va așeza birul lor de cătră isprăv: Ținutuluĭ, fiind și de bezmenul ce'ĭ supăra călugăriĭ de la schit apărați și numai dijma din cele ce vor face afară din vatra târguluĭ vor da pe obiceiŭ; ĭar pe casă nu să vor supăra cu nemica. Decĭ după mila ce am arătat Domnie Mè oamenĭ străinĭ, dintr'acele părți de loc, cât de mulți de vor veni și să vor așeza acolo la acest târg, să fie bine încredințați că făgăduința Domnieĭ mele, ce va arăta prin hrisovul acesta, va fi păzită și nestrămutată. *Numaĭ oameni birnicĭ de aĭ țăriĭ să nu îndrăzniască a merge cu nume de străinĭ*; că, aflându-să, nu numaĭ că să vor da de grumaz înapoĭ, să vor pedepsi ca niște spărgătorĭ de sate, cum și târgoveții de mare pedeapsă vor fi de vor primi lăcuitorĭ al țăriĭ într'acest târg» [1].

Cumcă ceĭ însărcinați cu punerea în lucrare a hrisovuluĭ pofteaŭ anume pe evreĭ ca să vie în număr cât mai mare, nu încape nicĭ o îndoĭală; eĭ,

---

[1] N. Iorga, *Documentele familieĭ Callimachi*, I, p. 458-60.

mai ales aduceau negoțul și contribuiau la înflorirea târgurilor. Aceasta nu reese numai din documentele ulterioare privitoare la Tg.-Frumos, ci încă dintr'o mărturie contimpurană, a lui Sulzer, care, cu spiritul seu sarcastic, ne spune că ar fi o greșală de a se presupune că târgul ar reprezenta un ce frumos, cum îl arată numele, ci e mai vărtos un cuib sărăcăcios, unde locuesc o sumedenie de evrei[1]).

Dorința de a atrage pe evrei din țările străine se manifestă prin favorurile și scutirile ce se încuviințară atât indivizilor cât și obștiilor, fără a mai vorbi de ruptoarea ce se făcea cu comunitățile pentru plata biruluĭ. Astfel, Constantin Mavrocordat da, în 1742, un hrisov «pentru acest negutitor străin, din țara leșască, anume Avram, care negutitor aducând marfă scumpă, negutitorind la Olanda, și poftind Domnia Mè a veni și alți, or câți de mulți negutitori ca acești să să afle la țara aceasta ca de acest fel de oamini cu marfă scumpă» — îl scutește de bir[2]). Intr'un alt hrisov din 29 Iuli, al aceluiaș an, Vodă scrie: «La Radu Vel Spatar pentru doi jidovi Avram și Boroh, ci-au venit din raiaoa Hotinului și să cer ca să margă la târgu la Bacău: să dè dumnealui poronca târgovetilor să-i lase să-ș facă casă la

---

[1]) Fr. J. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Viena, 1781, I, p. 389.

[2]) N. Iorga, *Studii și Documente*, VI, p. 295, No. 604.

tărgu, pe locu domnescu, unde le va plăcè şi în cislă cu tărgoveţii să nu fie amestecaţ». Acestor doĭ evreĭ Vodă le încuviinţează cele maĭ multe scutirĭ şi le dă o carte «de apărare, caĭ de olacu saŭ căruţele lor podvoz să nu facă; despre toţi să aĭbă a să apăra» [1]).

In 7245 (1736—37) ne întîmpină un hrisov al lui Grigorie Ghica pentru «David jidov, argintar gospod... aflăndu-se nelipsit de la locul Curţi, gospod.» E ĭertat de vamă, camănă, bezmănĭ mortăsăp'e, părcălăbie... hărtiĭ şi dărĭ [2]). Deşi nu maĭ este argintarul Domnuluĭ saŭ al Curţiĭ în 1742, Constantin Mavrocordat tot îl maĭ scuteşte de dărĭ pe «acest jidov strein din Ţara Leşască, anume David... fiind bun meşter argintar... poftind Domnie Mè a veni şi a să afla la oraşul acesta orcăţĭ de mulţĭ oaminĭ meşterĭ cu bun meşterşug [3]). Acelaş David e scutit de bir, de bună seamă pentru acelaş motiv, şi sub Grigorie Calimah [4]), cum mai sînt scutiţĭ şi alţĭ meşteşugarĭ evreĭ: Ilie jidovul... Sandul [5]) jidovul, Avram jidov cuĭungĭŭ [6]), Leibu jid. ot Sucĭava argintar [7]).

---

[1]) N. Iorga, *Studiĭ şi Documente*, VI, p. 381 No. 1292 şi 1293.

[2]) N. Iorga, *ibid.* VI, p. 436, No. 1641.

[3]) N. Iorga, *ibid.* VI, p. 246, No. 316.

[4]) N. Iorga, *Documentele familieĭ Callimachi*, II, p. 94.

[5]) Probabil Sender. Sandul trebuĭe să fie o greşală de citire, deşi e adevărat că evreiĭ traduc Sender cu Alexandru = Sandu.

[6]) N. Iorga, *Documentele fam. Callimachi*, II, p. 94.

[7]) N. Iorga, *ibid*, II, p. 82 şi 86.

Scutirile de bir se încuviinţează deaseminea şi altor evreĭ acelor ce aduc o industrie utilă, precum şi claseĭ antreprenorilor, în scop, de sîgur, de a atrage concurenţĭ pentru luarea în otcup a orăndelor de natură diversă. Astfel în 1741 Constantin Mavrocordat «pentru orăndărie din tărgul Suceveĭ, ce ĭaste a sfinteĭ Mitropoliĭ» şi pe care Mitropolitul Antonie o dăduse la doĭ evreĭ, în hrisovul săŭ declară că eĭ vor fi scutiţĭ de «beleale» şi «de ceĭ cincĭ leĭ de pimnițe», de cheltuelile tărguluĭ, dănd numaĭ «birul Visterii pentru untdelemnul Mitropolieĭ» [1]). Tot astfel Ioan Calimah dă, în 20 Fevruarie 1759, un hrisov în folosul a doĭ evreĭ ce aŭ luat orănda mănăstireĭ Putna în tărgul Siretuluĭ. Ceĭ doĭ evreĭ sînt «apăraţĭ de camănă, de bezmen, de cepărit, de bour şi de pivnicerit, cum şi de cătră angheriilea tărguluĭ să nu se supere, adică cu caĭ de olac, cu podvozĭ, cu conoace, cu cheltuelile tărguluĭ . . . Nice voi, tărgoveţiĭ, să nu'ĭ trageţĭ la nimica ale tărguluĭ» [2]).

Grigorie Calimah, în a doua sa domnie, dănd, la 1768 Mart 30, un hrisov lui Marcu ĵidov din Hărlău pentru o fabrică de sticlă şi una de hărtie, i încuviinţează, între altele, şi scutire de bir pentru 3 ĵidovĭ supraveghĭetorĭ [3]). La rindul săŭ

---

[1]) N. Iorga, *Studiĭ şi Documente*, VI, p. 272, No. 490.

[2]) N. Iorga, *Documentele familieĭ Callimachi*, I, p. 434-5 nota 3.

[3]) *Fraternitatea*, IV, 1882, Bucureşti, p. 199.

Alexandru Mavrocordat scutește de bir și havalele, la 1786 Maĭ 15, pe «un jidov Boroh, carele se află cu locuința în ținutul Hărlăuluĭ», de care Saber, care cumpărase cu timpul fabrica de sticlă, avea nevoĭe pentru aducerea materialuluĭ din țara leșească, cum și pentru alte trebuințe ale fabriceĭ[1]).

In fine, evreiĭ îndeobște eraŭ considerați în orașe ca tărgoveți (bourgeois, Bürger), un titlu de care nu se bucuraŭ în nicĭo țară occidentală din Europa, și grație acesteĭ calități eraŭ puși pe un picĭor de egalitate cu toți locuitoriĭ tărguluĭ, bucurându-se de aceleași drepturĭ și îndatoririĭ, de aceleași favoruri, imunități și scutirĭ, luând parte și la administrarea luĭ. Important, din acest punct de vedere, este hrisovul din 22 Iunie 1745 al luĭ Ioan Nicolae Mavrocordat, care declară: «dat-am cartea Domnieĭ Mele tuturor tărgoveților moldoveni și armeni, jidovi și alțiĭ din Tărgul din sus, din orașul Botoșanilor, să fiĭ volnicĭ cu cartea Domnieĭ Mele a'ș stăpâni fiește-carele locurile ce aŭ avut la Tărgul de Sus ..... la fața loculuĭ, în sămnile și pe hotărnăciia, după cum li-aŭ ales și li-aŭ stălpit cinstit și credincios boeriĭ noștriĭ» [2]).

Tot astfel Mateĭ Ghica declară la 12 Mart 1754; «Dat-am cartea Domnieĭ Mele tuturor tărgoveților de la tărgul Botoșanilor, pentru locul tărguluĭ

---

[1]) N. Iorga, *Studiĭ și Doc.*, XX, p. 84, V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, II, p. 376.

[2]) N. Iorga, *Studiĭ și Documente*, V, p. 243, No. 109.

Botoşanilor, ce s'aŭ dat mănăstiriĭ Sf. Neculaĭ, să fie volnicĭ cu cartea Domnieĭ Mele a să hrăni pe acel loc; să ară, şi, pe unde ar fi loc de fănaţ, să facă făn şi să'şĭ păstoriască bucatele lor, să le ţiĭ pe locul tărguluĭ şi cu alte chipurĭ de hrană ce vor fi având a'şĭ face să'şĭ facă» [1]).

Aceste drepturĭ şi privilegiĭ se maĭ constată pentru oraşele marĭ, capitale de ţinut, într'un hrisov din 23 Iuli 1823 a luĭ Ioan Sandu Sturza, privitor la oraşul Bacăŭ, prin care regulează venitul obştesc al tîrguluĭ «care este cu priimirea tuturor lăcuitorilor tărgoveţi şi cu toată obştească mulţumire». Şi din acest document reese clar că dreptul de a cumpăra acareturĭ de vecĭ, de a deschide dughĭană nouă în tărg şi de a prinde loc viran «carele nu va maĭ fi cu nicĭ o pricină», a rămas neştirbit pentru orĭce localnic saŭ străin, tărgoveţĭ, vechiŭ saŭ noŭ venit. Aceĭaşĭ tărgoveţĭ aŭ dreptul să facă arăturĭ în ţarină, în care nu se putea nimene întinde «pentru ca să rămăie deapurure slobodă spre hrana lăcuitorilor tărgului»; cum tot liber şi fără plată puteaŭ lua lemne de foc din pădurea de pe moşia tărguluĭ. Maĭ mult încă, locuitorĭĭ de orĭce lege şi limbă, pămănteni saŭ străinĭ, dobăndesc un drept noŭ. Şcolile, începănd a fi, de la o vreme, obĭectul de îngrijire a ocărmuireĭ, epitropiĭ cutieĭ tărguluĭ i. e. administratorĭĭ oraşuluĭ sînt învitaţi, cu tot di-

[1]) N. Iorga, *Studii şi Documente*, V, p. 249, No. 121.

nadinsul, să alcătuiască «o şcoală obştească a târguluĭ, încât s'a pute maĭ încuviinţată (?) spre învăţătura copiilor tăgoveţilor, fără nicĭ o plată de la sine, pentru ca să să înlesnĭască, în acest chip, şi ceĭ maĭ săracĭ întru căştigarea de învăţătură» [1]).

II

La anul 1780 întâmpinăm cel dîntâĭ hrisov privitor la întemeĭarea unuĭ târg şi la chipul împopulăreĭ sale. El ne arată rolul pe care'l jucaŭ evreiĭ în această împrejurare. E vorbă de întemeĭarea târguluĭ *Fălticenĭ*, numit maĭ întâĭ *Şoldăneştĭ*. După răşluirea Bucovineĭ, Constantin Moruzi, succesorul decapitatuluĭ Grigorie Ghica, statornicind hotarul dintre Austria şi Moldova, potrivit convenţieĭ din 13/24 Fevruarie 1777, regulâ apoĭ hotarele ţinuturilor megieşe cu Bucovina. El întregi ţinutul Suceveĭ cu părţĭ din celelalte, i fixâ Şoldăneştĭ drept capitală [2]), şi-ĭ dădu, la 1779, şi hrisov de învoire pentru fondarea acestuĭ târg noŭ. Nu cunoaştem cartea Domnească pentru facerea de târg noŭ, dar ea fu de sigur obştită în afară din ţară, în Polonia şi în Rusia, căci «aŭ început a să aduna oamenĭ pe moşia dumisale Stolnicului Ioniţă Başotă, ca să să facă târg, a-

---

[1]) T. Codrescu, *Uricarul*, VI, p. 475-79, pont. 5, 7, 8, 11 şi 12.

[2]) M. Drăghicĭ, *Istoriea Moldoveĭ*, Iaşĭ 1857, II, p. 45-46.

legându-se, loc bun și larg, și s'au numit târgul Șoldănești». Proprietarul moșiei încheiâ cu ceĭ noŭ sosiți, la 1 Iuli 1780, o scrisoare de tocmală, saŭ o convenție «Prin care scrisoare arată numitul boĭer că s'aŭ așăzat cu târgoveții ce s'aŭ adunat acolo pe moșie, că atât ei, cât și alții, ce se vor mai strânge, or cât de mulți, să fie volnicĭ a'și face case, dughene, crășme, velnițe și orice», cu condiție de a plăti stăpânuluĭ bezmenul fixat în acea scrisoare de tocmală. Pentru evreiĭ însă, cari ca târgoveți și de bună seamă ca principaliĭ întemeĭetorĭ, se bucuraŭ de aceleĭași drepturĭ, se mai stipulâ anume «să ție o casă pentru închinăcĭunea lor de o parte, ĭar nu între creștinĭ, cari să fie aseminea ca și acelorlalte case, ĭar nu într'alt chip, cum și un loc afară ca să li să dee jidovilor pentru mormânturĭ, unde le vor arăta ispravniciĭ ținutuluĭ, care loc să fie în lung 6 stânjeni, ĭar în lat 8 stânjenĭ. Așișderea velniți când or vrea să facă pe moșia aceasta, nimic bezmăn să nu deie și oriunde își va apuca locul săŭ să'l stăpânĭască eĭ și copiiĭ lor cu aceastâ tocmală».

Convenția fu supusă la aprobarea luĭ Vodă, care declară, în hrisovul săŭ din 8 August 1780: «ĭată prin această carte a Domnieĭ Mele întărim numiților târgoveți creștinĭ, armenĭ și jidovĭ, ce să vor aduna cu locuința la acest târg, ca după așezarea și tocmala ce aŭ avut cu dumnealuĭ Stolnicul Ioniță Bașotă, stăpânul moșieĭ, deacuma

înainte și în vecĭ să se urmeze la toate după cum se cuprinde la această scrisoare și să stăpăniască fieșteĭ carele cu pace; casele, dughenile, crășmele și velnițile ce vor face în acest târg și dându'șĭ și bezmănul numaĭ pe cele ce se arată la scrisoarea de tocmală cu maĭ mult să nu fie supărați» [1]).

Prosperarea orașului Fălticenĭ, i dădu, de bună seamă, luĭ Costachi Mariș ideĭa de a înființa, la 1792, un târg nouŭ, în acelaș ținut, la hotarul țăriĭ, care luă numele de *Vlădenĭ*, după moșia pe care fu întemeĭat, numit apoĭ *Târgu-Noĭ* și în fine *Mihaĭlenĭ*. Ca documente pentru înființarea acestuĭ târg nu avem numaĭ hrisovul din 12 Iuli 1792 a luĭ Alexandru Constantin Moruzi Voevod, ci încă scrisoarea de tocmală saŭ învoĭală făcută cu ceĭ dintâĭ târgoveți, întemeitoriĭ târguluĭ, învoĭală pe care și stolnicul Bașotă o încheĭase cu târgoveții din Fălticenĭ. De oarece scrisoarea de tocmală din Vlădenĭ se referă la cea din Fălticenĭ, nu încape îndoĭală că aceasta din urmă a fost luată ca prototip și că trebuĭe să fie o copie aproape fidelă a eĭ, după cum se poate admite, fără greutate, că Costache Mareș a călcat pe urmele luĭ Bașotă, unde ĭ-a fost cu putință, spre a asigura viitorul și prosperarea târguluĭ. Și tocmaĭ în scrisorea de tocmală vedem rolul co-

[1]) *Uricarul*, XVI, p. 129—131.

vărşitor al evreilor întru întemeĭarea târgurilor.

Convenţia din 30 Maĭ 1792 este încheĭată cu o samă de evreĭ. In întroducerea eĭ cetim : «Fiindcă o samă de neguţitorĭ jidovĭ de peste hotar, de alte părţĭ străine, aŭ venit în partea Moldoveĭ şi aŭ căutat loc ca să facă târg, şi plăcându-le locul de pe moşia me Vlădeniĭ, pe apa Molniţa, la ocolul Berhometile, ţinutul Sucevii, care cu voĭa şi cu ajutorul luĭ Dumnezeŭ voĭesc să facă târg tot din neguţitorĭ străinĭ de peste hotar, prin ştirea şi vroinţa pre înălţatuluĭ, luminatul Domn al ţării Moldovii, Măria Sa Alexandru Constantin Moruz Voevod, şi pentru venitul moşieĭ ce vor să dee toţĭ neguţitoriĭ, bezman pe an, într'aceştaş chip am avut tocmală şi aşăzare, după cum maĭ jos să arată în ponturĭ cu ceĭ maĭ întâĭ negustorĭ jidovĭ şi anume Jun[1]) Aizicovicĭ, Marcu Aizicovicĭ, Mochil Moşcovicĭ, Leiba zet Borohovicĭ şi a tuturor tovarăşilor».

Faptul de a declara că o samă de evreĭ aŭ venit de peste hotar în partea Moldoveĭ, căutând loc spre a face târg este o frumoasă licenţă poetică, dar sună plăcut în întroducerea uneĭ scrisorĭ de tocmală saŭ şi în preambulul unuĭ hrisov, dar nu corespunde cu realitatea lucrurilor. De unde şi până unde li s'a putut năzări unor evreĭ de peste hotar, din părţi străine, de a înfiinţa târg noŭ în Moldova ? Adevărul era,

[1]) Jun e o rea cetire, trebuie să fie Chun = Chune.

cum şi rezultă din art. 13 al tocmeleĭ, că evreiĭ nu aŭ venit de sine să caute loc, ci că aŭ fost îndemnaţi deoparte de publicaţiile făcute de Domnie în locul petrecereĭ lor, ĭar de altă parte îmboldiţi de propaganda pe care ceĭ patru evreĭ de maĭ sus o făcură în înţelegere cu proprietar, umblând din loc în loc şi provocând pe coreligionariĭ lor, şi maĭ apoĭ şi pe creştinĭ de a veni cu eĭ spre a întemeĭa noul târg. Ne aflăm aci în faţa uneĭ proceduri, care pare a fi fost obicĭnuită pururea la înfiinţarea târgurilor noue saŭ la reîmpopularea târgurilor vechĭ, şi în care evreiĭ jucaŭ rolul de emisarĭ şi propagandiştĭ. Pare chĭar că Vodă şi boieriĭ se slujĭaŭ de mijlocitorĭ evreĭ când ţineaŭ să aducă în ţară vre-o categorie de oamenĭ de care aveaŭ nevoie. Atare e cazul cu lucrătoriĭ de postav din Zaleszczycki, cu care Grigore Alex. Ghica întemeĭâ fabrica de postav, în 1764, la Chipăreştĭ, şi apoĭ la Filipeştiĭ Noĭ[1]).

Intemeĭarea târguluĭ Vlădenĭ se face dar în virtutea uneĭ convenţiĭ încheĭate de proprietar numaĭ şi numaĭ cu evreĭ, cum fusese probabil cazul şi cu Fălticeniĭ. Şi această convenţie sună:

1. «Pe rîndul de dughenĭ şi de crăşme orĭ căte vor face la uliţă să aĭbă a plăti bezmen pe

---

[1]) F. A. Wickenhauser, *Die Deutschen Siedlungen in der Bukovina*, 2-tes Bändchen, Cernăuţi 1888, p. 30; Hurmuzaki, Iorga, *Documente*, X. Introducerea, p. 36.

an în faţa dughenilor, pe tot stănjinul gospod, căte optzecĭ şi patru banĭ în curmezişul dughenilor; ĭar lungul dughenilor din jos doĭsprezece stănjenĭ, ca să'şĭ facă grajdu şi altele trebuincioase, pe aceĭ stănjinĭ să nu să socotiască a plăti bezmăn.

2. «Locul ce vor cuprinde pentru şcoală şi ţeredeŭ cu ţintirim să fie lungul şi curmezişul, după cum şi la alte tărgurĭ şi bezmăn să nu plătĭască.

3. «Neguţitoriĭ ce vor veni orĭ creştinĭ orĭ armenĭ saŭ jidovĭ şi vor vroi ca să'şĭ facă crăşme şi dughenĭ la uliţă, orĭ căte rănduri de dughenĭ ar face, eŭ să nu mă amestec; ci singur, numiţi neguţitorĭ, să aĭbă voĭe a împărţi locul, şi să'şi facă dughenĭ, crăşme la uliţă volnicĭ sînt, şi eŭ să'mĭ ĭeŭ bezmănul după tocmală; ĭar la partea mahalaleĭ eĭ să aĭbă treabă a da loc celor ce ar veni să se aşeze.

4. «Ceĭ ce vor voi a să aşăza la mahala, meşterĭ saŭ orĭce gospodarĭ, să fie volnicĭ a'şĭ face case, şi locul ce li să va da să fie zece stănjinĭ lungul şi cincĭ stănjinĭ curmezişul, care aŭ a plăti bezmăn căte doĭ leĭ pe an, ĭar nicĭ un fel de băutură să nu vândă.

5. «Triĭ locuri căte de cincĭ stinjinĭ în curmeziş din păretele dughenilĭ din dos să fie doĭsprezece stănjinĭ lungul unde'mĭ va plăce în tărg să fiŭ volnic a'mĭ lua, deosebit de crăşme ce am cu locul eĭ.

6. «Pentru toți târgoveții ceĭ ce vor avea câte o vită două saŭ și maĭ multe să aĭbă a da câte 5 parale de toată vită mare, caĭ, boĭ, vacĭ, pentru cheltuĭala gardului țariniĭ, și la imaș să fie slobozĭ a paște pe moșia mea, însă la pădure, și gard la țarină să nu se supere târgoveții a pune.

7. «Căsăpiile ce se vor face în târg să aĭbă a da câte cincĭ ocă carne pe septemână, numaĭ în postul cel mare și în postul Sântamarieĭ să nu dee nimic, cum nicĭ bezmăn să nu plătĭască nimică nicĭ într'un an.

8. «Pentru ceĭ ce vor face velnițe, atât la târg cât și la satul Vlădenĭ, pe moșia mea, să aĭbă a plăti câte doĭ leĭ de căldare pe an și de la pădure să nu fie oprit nicĭ odineoare, însă datorĭ să fie toți aceĭ ce vor face velniți ca în câtă curgere de anĭ să vor pute îndestula cu lemnele ce sînt jos la pământ, la velnițele lor să nu fie volnicĭ a tăĭa lemn verde din picioare până când se va sfârși tot lemnul cel de jos, și atuncĭ li să va da voie să taĭe și lemn de acel verde să ardă la velniță.

9. «Orĭ ce fel de neguțitorĭ saŭ locuitorĭ vor veni la ziua ĭarmaroculuĭ cu orĭ ce fel de marfă și nu vor nălmi loc de la târgoveți și vor vinde marfă pe la mahala, să aĭbă a plăti bezmănul după cum se plătește și la târgul Fălticenĭ.

10. «Lunca, unde am prisacă și pomăt, să nu aĭbă voĭe târgoveții a o strica, ĭar codru din sus

să fie pentru trebuința târguluĭ, însă eŭ să aĭb a ține lunca ruptă.

11. «Vrând târgoveții a vinde casa saŭ dugheana cu locul săŭ, volnic să fie; însă aciĭ ce vor cumpăra să aibă a'ĭ plăti (proprietarului) bezmănul după pontul de sus arătat.

12. «Toți negustoriĭ ce vor veni acum să'și măsoare locurile de crășmă și dughĭană, pe un an de zile sînt ĭertați a nu plăti nimică bezmăn pentru ostineala și cheltuĭala ce aŭ făcut cu începerea târguluĭ

13. «Pentru că acești negustorĭ jidovĭ aŭ umblat ostinindu-să și cheltuindu-să ca să facă acest târg după pornirea [1]) ce s'aŭ făcut, poftindu-mă dumnealor ca să le daŭ o bucată de loc să facă dughenĭ cu bezmăn maĭ ĭeftin.....[2]) se cade a'ĭ mulțămi, și li-am dat triizecĭ și șese stănjinĭ în curmeziș la fața uliții și din dos lungul tot ca și la celelante dughenĭ arătate maĭ sus, și vănzarea am făcut pe acești stănjenĭ să fie dator a plăti bezmăn pe an căte cinzecĭ și patru banĭ pe tot stănjinul, ĭar locul din dos să nu se supere cu bezmăn, și această tocmeală pe (?) dumnealor să fie vecĭnică și maĭ mult să nu fie supărați nicĭ odată de către nimenĭ. Insă acești 36 stănjinĭ s'aŭ și împărțit pe fiștecare să se știe cine căt să

---

[1]) Vorba e evident reŭ transcrisă, trebuie să fie *obștirea* sau *publicația*.

[2]) In original e aci o bucată ruptă.

stăpănĭască, adică nouă stănjinĭ Mochil Moscovici, nouă stănjinĭ Moşcu [1]) Borohovicĭ, nouă stănjinĭ (Chune) Aizicovicĭ, nouă stănjinĭ Marcu Aizicovicĭ, aceştia să stăpănească acest loc, ĭar alţiĭ să nu se atingă. Cu aceşti ponturĭ s'aŭ legat aşezarea noastră, după care aşa să se urmeze nestrămutat în vecĭ şi am iscălit [2]).

După încheĭarea acestei convenţii, atăt proprietarul căt şi evreiĭ contractanţĭ se adresară Domnuluĭ spre a obţine hrisovul de întărire şi a'ĭ da puterea cuvenită. Vodă o examinâ şi declarâ că «atăt din înştiinţarea ispravnicilor, căt şi din zapisul dat la măna jidovilor, încredinţăndu-mă Domnia me că este cu primirea stăpănuluĭ moşieĭ şi că cu facerea tărguluĭ pe acea moşie nu se dă nicĭ o pricină de strĭcăciune altor tărgurĭ de prin prejur, ĭată dăm voĭe Domnia me ca să să facă tărg pe numita moşie Vlădenii, adunându-să jidoviĭ şi alţiĭ numaĭ din ceĭ străinĭ de

---

[1]) Să fie oare în adevăr Moşcu? Al patrulea evreŭ, după preambul, este Leiba zet (ginerele luĭ) Borohovicĭ.

[2]) Invoĭala de faţă a fost publicată, împreună cu hrisovul luĭ Alex. Moruzi şi cu o introducere, într'o foaĭe volantă la finele anului 1887 saŭ începutul luĭ 1888. Documentul e o copie autentificată în 1835 August 20 de Aghenţia Austriacă din Iaşĭ. sub semnătura luĭ Kallenberg, scoasă ea ĭasăşĭ după o copie autentificată în 1833 Mart 23 de Judecătoria ţinutuluĭ Dorohoiŭ. — Am făcut căteva uşoare îndreptărĭ, întrucăt vorbele îndreptate aveaŭ toată aparenţa unor greşelĭ de tipar. Cuvintele, ce mi s'au părut omise, le am pus în parantez. Originalul era semnat de Const. Mareş.

peste hotar, ĭar nu din locuitorii pămîntului acestuĭa, făcăndu'şĭ dughenĭ şi alte întemeĭerĭ pentru petrecere şi alişverişul lor să urmeze întocmaĭ după aşăzarea ce aŭ făcut cu stăpănul moşieĭ». Iar după ce rezumă toate punctele stipulate în convenţie, Vodă adaogă: «spre aceasta dar iată prin cartea aceasta a Domnieĭ mele întărim tărgoveţilor creştinĭ, armenĭ şi jidovĭ, ce se vor aduna cu locuinţa la acest tărg, că după aşezarea şi tocmeala ce aŭ avut cu numitul stăpănul moşieĭ, să să urmeze în toate întocmaĭ şi pre deplin nestrămutaţĭ în vecĭ după cum se cuprinde la aceĭaş scrisoare, şi să stăpănĭască fieşte carele cu pace casele, dughenele, crăşmele ce vor face într'acest tărg, dăndu'şĭ bezmenul numaĭ pe cele ce se arată la scrisoarea de tocmală, cu maĭ mult să nu fie supăraţĭ» [1]). O formulă, adică, pe care o găsim întocmaĭ în hrisovul de fundare a Fălticenilor, şi care ne dovedeşte şi maĭ mult, prin stereotipia eĭ, că este formula cancelarieĭ Domneşti din vechime, ca şi rezumatul, ca şi scrisorile de tocmală ce se încheĭaŭ cu tărgoveţiĭ, chemaţĭ din străinătate. In fine, stipulaţia privitoare la sinagogă, la baĭă şi la cimitir dovedeşte că toţĭ fondatoriĭ tărgurilor celor noue, ţineaŭ, cu tot dinadinsul, a atrage pe evreĭ, carĭ, la drept vorbind, alcătuĭaŭ grupul cel mai activ al tărgoveţilor, care dădea tărgului avănt şi prosperitate. Un autor

[1]) Vezĭ Anexa I.

francez, nu tocmaĭ favorabil evreilor, ni-ĭ caracterizează astfel într'un memoriŭ din 1787: «Trebuĭe să dăm evreilor ce este al lor, sînt cumpătaţi, plătesc dările fără vorbă, se îmbogăţesc încet şi nu'şĭ trimet agonisirile peste hotare. Aŭ dat chiar preţ unora din productele ţării; înainte de eĭ pieile de iepure se aruncaŭ, dînşiĭ au văzut că sînt cele maĭ frumoase din Europa şi vînd pe fiecare an în ţara nemţească peste o sută de miĭ de bucăţi»[1]).

De altă parte, declaraţia formală a Domnuluĭ, că dă voie de a se face târg cu condiţie ca să adune «jidoviĭ şi alţiĭ numaĭ din ceĭ străinĭ de peste hotar» — o formulă pe care am întîmpinat-o maĭ sus în hrisovul luĭ Grigorie Calimah din 1763, privitor la reîmpopularea Tg.-Frumos — dovedeşte că nu poate fi iertat nimeruia de a vorbi despre o năvălire a jidovilor în Moldova, în sensul uneĭ imigrărĭ numeroase, făcută peste voia ţăriĭ saŭ a conducătorilor eĭ. Atragerea străinilor creştinĭ şi evreĭ era, din potrivă, preocuparea principală a Voevozilor şi a boierilor. Despre Mihaiŭ Suţu, urmaşul luĭ Alexandru Moruzi, ne spune Drăghicĭ «că cele maĭ multe hrisoave de miluirĭ cătră mănăstirĭ şi feţe deosebite, asupra *străinilor bejenarĭ*, sînt slobozite de dînsul, care spune bă-

---

[1]) Le comte d'Hauterive, *Memoire sur l'état ancien et actuel de la Moldavie, présenté ... en 1787*, Bucureşti, 1902, p. 130—32.

trănii că în urma războiului de la Potemchin au venit foarte mulți în partea aceasta din Transilvaniea și Rosia mică, pentru recrutațiea ce urma acolo necontenit și a bunei primiri ce se făcè în Moldova, folosindu-se de niște privilegiuri foarte întinsă, statornicite cu osăbire pentru starea acelor locuitorĭ»[1]).

Procedarea lui Suțu, ca și a predecesorilor lui, se explică ușor când ne gândim la golul enorm ce se produse în această epocă în Moldova. Astfel Urechiă constată că populația birnicilor din Moldova înainte de războiul de la 1769 nu trecea peste 71.000 și se întreabă cât a trebuit să fie redusă după această dată[2]). A. D. Xenopol ne dă, după Carra, pentru anii 70 ai secolului al XVIII-lea, cifra de 70000 birnicĭ[3]), apoi afirmă că în 1793, după un raport al ambasadeĭ rusești toată populația Moldoveĭ nu se urca decât la 250.000 de suflete[4]).

Imigrarea evreilor era dar, în acele momente, o adevărată binecuvântare; spre a o stimula pe dînsa, ca și aceĭa a creștinilor, se mai întemeiară, în veacul al XVIII-lea, două tîrguri noue: *Băl-*

---

[1]) M. Drăghici, *Istoriea Moldoveĭ*, II, p. 59.

[2]) V. A. Urechiă, *Istoria Românilor*, V, p. 513.

[3]) Nu găsesc pasajul în chestie, în Carra, traducerea română de Orășanu.

[4]) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, ediția Șaraga, Iași, 1896, X, p. 108.

ţii şi *Pănzăreni*, aşezate în partea de dincolo de Prut.

Dacă l-am crede pe Zamfir C. Arbore, tîrgul *Bălţii* n'ar fi fost înfiinţat decăt în 1818, după răşluirea Basarabieĭ. El afirmă: «In timpul domnieĭ pămătene, Bălţi nu era comună urbană, nicĭ macar tîrgușor, şi în locul actualuluĭ oraş era un mic sătuleţ înămolit în nişte bălţi. O simplă împrejurare a făcut ca acest sat, foarte rău aşezat, să fie transformat în oraş, capitală de judeţ.

«La 1818, în zioa de 19 Aprilie, împăratul Alexandru I venind din spre Hotin şi mergănd la Chişinău a fost nevoit să înopteze la Bălţi, unde s'a înămolit greaua trăsură imperială. Aci i-a sosit ştirea despre naşterea nepotuluĭ său Alexandru II, şi, în amintirea acestuĭ eveniment de familie, dînsul a dat satuluĭ Bălţi prerogativele uneĭ comune urbane»[1]).

Dacă nu se poate contesta că împăratul Alexandru I a transformat Bălţile în capitală de judeţ, se poate însă afirma cu siguranţă ca Zamfir C. Arbore se înşală asupra originieĭ acestuĭ tîrg. Bălţi, figurează ca atare, în 1803, în Condica lĭuzilor, ca proprietate a păharniceseĭ Maria Costachi. El fiinţa dar înainte de anexarea Basarabieĭ cătră Rusia, la începutul secoluluĭ al XIX-lea[2]). In realitate însă a fost înfiinţat, de nu mai

[1]) Zamfir C. Arbore, *Basarabia în secolul XIX*, Buc. 1898, pag. 285.

[2]) *Uricarul*, VIII, p. 290.

înainte, sigur însă la 1779, sub Constantin Moruzi, care dăduse proprietarului de atuncea, pe cât se vede, un hrisov de întemeiare. Ceiace ne face a înclina spre această părere e că mai dăm și de un al doilea hrisov al aceluiaș Domn din 12 Ianuarie 1782, care avu de țintă, de bună seamă, de a întări scrisoarea de tocmeală, făcută de proprietarul moșiei, cu un număr de evrei veniți din țările străine, spre a se așeza pe moșia lui și a întemeia noul târg. Acest din urmă hrisov fu confirmat de Alexandru Const. Mavrocordat în 1782 Decemvrie 20, de Alexandru Ioan Mavrocordat în 1786 și în fine de Alexandru Const. Moruzi în 1792 Iulie 24. Cum că evreii aŭ fost fondatorii acestuĭ târg rezultă clar din extrasul ce ni s'a păstrat în Condica Divanuluĭ Domnesc din 1792. In ea se pomenesc: «Anaforaua din 1792 Iulie, întărită de Alexandru Const. Moruzi Vodă din 1792 Iulie 24, în pricina jidovilor din târgul Bălții, cu Stolnic. Iordachi Panaite, stăpânul acestuĭ târg pentru plata ce le ĭea de pe lucrurile ce le vîndu», precum și hrisoavele citate mai sus, pe care le produsese proprietarul Bălților, în scop de a obține ultima întărire Domnească [1]).

Preponderența elementuluĭ evreesc nu rezultă numaĭ din convenția încheiată de proprietar cu evreii, ci încă din faptul că la începutul veacu-

---

1) *Uricarul*, VI, p. 239.

lui al XIX-lea, şi poate chiar în 1792, dînşii eraŭ destuĭ de număroşi spre a constituti o comunitate de jidovĭ huisoveliţĭ. Condica liuzilor, prima statistică, oarecum amănunţită, a dajnicilor din Moldova, întocmită în 1803 — dealtfel foarte defectuoasă,—nu ne dă numărul birnicilor evreĭ al Bălţilor, nicĭ suma biruluĭ ce o achitaŭ. Această sumă, care ne ar permite să cunoaştem aproximativ pe acea a birnicilor, nu se găseşte nici în socotelile publicate asupra biruluĭ din 1805—1806, în care se înglobează, într'un singur condeiŭ, dările celor patru tîrguri din ţinutul Sorocĭ [1]), de care ţinea Bălţile în acea vreme. Dar că numărul evreilor trebuia să covărşiască pe al celorlalţĭ tîrgoveţĭ, reese de acolo că zisa statistică din 1803 nu pomeneşte nicĭ un neguţitor şi nicĭ un tărgovăţ creştin, ci numaĭ 120 liude, de bună seamă mahalagiĭ, şi 25 breslaşĭ şi scutelnicĭ [2]). Evreiĭ deveniră, dealtfel, popuţia covărşitoare a tîrguluĭ şi numărară, în 1892, 7143 suflete, la o populaţie totală de 11.118 [3]). Căt pentru avăntul ce'l dădură oraşuluĭ, se vede de acolo că un autor, care'şĭ publică impresiile de călătorie din aniĭ 40 aĭ secoluluĭ trecut, numeşte Bălţiĭ un oraş împortant şi comercial. El adaugă: «După ce aĭ parcurs ţara cu începerea de Novoseliţa,

[1]) N. Iorga, *Documente şi cercetarĭ asupra istoriei financiare şi economice a principatelor române*, Buc. 1902, p. 75.

[2]) *Uricarul*, VIII, p. 290.

[3]) Z. C. Arbore, *Basarabia în secolul XIX*, p. 2 6.

fără a întîmpina vreo activitate, aĭ o deosebită plăcere de a sosi la Bălți. Aci domnește hărnicia, negu̧țitoriĭ sînt număroși și populația considerabilă. Afară de ĭarmarocul aproape zilnic, tîrgul are ĭarmaroace de vite foarte dese și se fac în fiecare dată afaceri pentru multe milioane de ruble . . . Negu̧țătoriĭ sînt aproape toți evreĭ»[1]).

Tot în veacul al XVIII-lea, pe la sfărșitul patraruluĭ al treilea saŭ începutul celui de al patrulea, se înființâ tîrgul *Pănzăreni*, în ținutul Iași, partea de dincolo de Prut, care era, la 1803, proprietatea Vistieruluĭ Balș[2]). N. Iorga crede că a fost colonizat cu evreĭ de peste Nistru[3]). Nu știm întrucât presupunerea că evreiĭ ar fi venit de peste Nistru este întemeĭată în totul saŭ în parte, sigur însă se poate admite că tîrgul a fost înființat și în mare parte populat numaĭ de eĭ. Condica lĭuzilor nu ne dă nicĭ cifra evreilor din acest tîrg, dacă luăm însă în privire că evreiĭ de aci se prenumăraŭ între «jidoviĭ hrisoveliți» și plăteaŭ, în 1805—6, o dajdie de 780 leĭ[4]), trebuie să admitem o cifră de 70—80 birnicĭ cu o populație minimă de 450—500 suflete. Evreiĭ eraŭ dar de două și jumătate orĭ maĭ număroși ca tîrgoveții

---

[1]) M. Buignon, *La Bessarabie ancienne et moderne*, Lausanne et Odessa, 1846, p. 155—156.

[2]) *Uricarul*, VIII, p. 340.

[3]) N. Iorga, *Basarabia Noastră*, p. 105—106.

[4]) N. Iorga, Documente și Cercetărĭ, p. 75.

creştinĭ, carĭ numărauŭ 33 birnicĭ şi egalaŭ aproape pe mahalagiiĭ, carĭ coprindeaŭ 118 birnicĭ[1]).

Răşluirea Basarabieĭ fu nefastă pentru Pănzăreniĭ. Pentru motive, ce le ignorăm, evreiĭ se desţerară, trecănd, de bună seamă, ca mulţĭ alţiĭ, în Moldova. Tîrgul se sparse, căzu la rangul de sat şi nu maĭ e pomenit prin 1840 nicĭ măcar ca sat fruntaş. M. Buignon cel puţin, nu'l pomeneşte între satele importante ale judeţuluĭ Bălţĭ.

III

Dacă ar fi să dăm crezare Dicţionarilor geografice ale judeţelor, trebuĭe să admitem că şi alte tărgurĭ aŭ fost înfiinţate de la răşluirea Bucovineĭ până la finele Domnieĭ luĭ Scarlat Calimah. Atare ar fi *Mamorniţa* (ţin. Dorohoiŭ), întemeĭat puţin după răşluirea Bucovineĭ[2]); *Moineştĭ* (ţin. Bacaŭ), întemeĭat la 1781[3]); *Nămăloasa* (ţin. Putneĭ), întemeĭat la 1818[4]); *Paşcanĭ* (ţin. Suceava), înfiinţat la începutul secoluluĭ al XIX lea[5]); *Rădăuţi* (ţin. Dorohoĭ), întemeĭat la sfărşitul veaculuĭ al XVIII lea, şi care ar fi luat avănt maĭ ales de la 1812 îna-

---

[1]) *Uricarul*, VIII, p. 340—41.

[2]) N. Filipescu-Dubăŭ, *Dicţionar geografic al jud. Dorohoiu*, p. 209.

[3]) Ortensia Racoviţă, *Dicţionar geogr. al jud. Bacau*, p. 543.

[4]) M. Canianu şi A. Candrea, *Dicţion. geogr. al jud. Putna*, p. 196, dată neexplicabilă, cu căt autoriĭ ne spun că tîrgul s'a înfiinţat pe baza hrisovuluĭ din acel an, dat de Mihail Suţu.

[5]) Serafim Ionescu, *Dicţion. geogr. al jud. Suceava*, p. 233.

inte[1]); *Săveni* (ţin. Dorohoiŭ), care ar data de la 1816[2]). Toate aceste afirmări sînt neîntemeĭate. E foarte regretabil că nicĭ autorii Dicţionarilor geografice, nicĭ comisiunea înstituită pentru acordarea premiilor, nicĭ membrii competenţi aĭ Societăţeĭ geografice, nu şi-aŭ dat osteneala de a controla afirmările de maĭ sus cu documentele ce şi le-ar fi putut procura cu multă înlesnire. Localităţile de maĭ sus nu figurează ca oraşe în Condica Liuzilor din 1803, şi une'e din ele nu se văd nicĭ pe tablourile târgurilor din 1834—35, adică pe tabloul nouelor ţinuturĭ, fixate în cel dîntâi an al Domnieĭ luĭ Mihaiŭ Sturza, cum e cazul cu Mamornița, Paşcaniĭ, Rădăuţĭ. Dar nicĭ celelalte târgurĭ şi târguşoare nu eraŭ înfiinţate la epocele indicate. Aceasta rezultă din faptul că evreiĭ nu figurează pe lista contribuabililor din 1820, pe când, din contra, iĭ găsim în număr important, în aceleaşĭ localităţĭ, în recenzământul din 1831.

E în adevăr un fapt aproape înconstestabil că nicĭ nu e de închipuit întemeĭarea unuĭ târg saŭ târguşor în Moldova, fără a lega de ea prezenţa evreilor. Eĭ sînt adevăraţiĭ, se poate zice, până la un punct, unicĭi întemeĭetorĭ aĭ târgurilor celor noue. Numaĭ bazat pe eĭ proprietarul se încumetează a crea un târg pe moşia luĭ. Cu eĭ, şi îndeobşte numaĭ cu eĭ, proprietarul încheĭe

---

[1]) N. Filipescu-Dubău, *Dicţ. geogr. al jud. Dorohoiŭ*, p. 292—3.

[2]) N. Filipescu-Dubău, *ibid.* p. 306.

convenția de împopulare a nouluĭ tărg. Firește, uniĭ proprietarĭ vor afirma maĭ apoĭ că evreiĭ aŭ venit să caute, pe moșia lor, loc de tărg, după cum se va naște maĭ târzeŭ legenda năvălireĭ evreilor în Moldova contra voinței stăpânireĭ și a țăriĭ; ajunge însă cea maĭ elementară reflecție spre a spulbera această legendă.

Cunoștințele geografice erau foarte rudimentare în trecut, și, afară de câteva spirite de elită, norodul trăia într'o ignoranță complectă nu numaĭ asupra țărilor depărtate, ci încă asupra celor maĭ apropiate și limitrofe. In afară de câteva orașe vestite, masa nu cunoștea numele a nicĭ uneĭ localități a țărilor învecinate, cum nu ar fi fost în stare să indice o sumedenie de localități din țara sa proprie. Ar fi fost dară ceva nefiresc ca niște evreĭ din fundul Galițieĭ, al Polonieĭ, al Lituanieĭ și al Rusieĭ să se pue în mișcare așa, de floarea mărului, în căutarea unuĭ loc în Moldova, unde să întemeieze un oraș pe moșia unuĭ Mareș, a unuĭ Balș, Sturza, Conaki, Mavrocordat ș. a. m. d. E cazul de a spune: parcă le ardea lor de întemeĭare de tărg. Am fi maĭ aproape de adevăr când am spune că, după exemplele ce le-am citat maĭ sus, boĭeriĭ carĭ voĭaŭ să descalece un tărg pe moșia lor, spre a-ĭ mări valoarea, după ce'și asiguraŭ învoirea Domnească, făceaŭ publicații în toate târgurile și târgușoarele din străinătate, poftind maĭ ales pe negustoriĭ și meșteșugariĭ, în mare parte evreĭ,

de a veni să se aşeze în noul oraş. Nu posedăm atarĭ proclamaţiĭ, dar nu e motiv ca să nu admitem existenţa lor; ba, nu încape îndoială că vor fi regăsite, ca multe alte documente, a cărora existenţă nicĭ nu se bănuĭa.

Odată ce cătĭva evreĭ se stabilĭaŭ, cu familiile lor, pe pământul nouluĭ târg, proprietarul îĭ îmbuna cu concesiĭ, şi alegea din eĭ pe emisariĭ, carĭ să cutreere localităţile din ţările megieşite spre a atrage cât maĭ multă lume pe noua colonie. Ziare nu eraŭ, care să trâmbiţeze în lume ştirea descălecăreĭ nouluĭ târg. Noutăţile se transmiteaŭ din gură în gură şi evreiĭ eraŭ şi întru aceasta cei maĭ bunĭ propagandiştĭ. Am văzut maĭ sus, în scrisoarea de tocmală privitoare la înfiinţarea târguluĭ Mihaileni, că emisariĭ eraŭ evreĭ, vom întîmpina acelaş fapt în hrisoave ulterioare, privitoare la alte târgurĭ, până şi în momentul când aşa zisa chestie a vagabonzilor va fi pusă făţiş la ordinea zileĭ. Prin faptul însă că evreiĭ eraŭ principaliĭ emisarĭ; că eĭ maĭ ales deţineaŭ comerţul ţărilor megieşe şi că meşteşugurile încăpură şi ele tot maĭ mult în mâinele lor, ne deslusim pentru ce dînşiĭ constituĭaŭ, de la întemeĭare, majoritatea cea mare a locuitorilor nouluĭ târg, ba chĭar aproape *unica populaţie*. Armeniĭ nu respunseră chemăreĭ, ĭar ceĭlalţĭ creştinĭ eraŭ în număr înfim. Ceĭ de baştină, — dacă noul târg nu se înfiinţa pe vatra satuluĭ — nu aveaŭ voĭe să se aşeze în el, căcĭ eraŭ înapoĭaţĭ de

grumaz; iar creştinii străini nu ţineaŭ să se deplaseze, decât dacă eraŭ chemaţi pentru anume treburi, cu ocupaţii asigurate, ca scutelnici, poslușnici saŭ breslași.

Multe târguri şi târguşoare aŭ fost întemeiate în timpul Domniei luĭ Ioan Sandu Sturza, foarte darnic în încuviinţare de hrisoave pentru facerea de târguri. Singurele târguşoare ce par a fi fost fondate sub Calimah, şi în orce caz în virtutea unor hrisoave date de el, sînt târgurile *Suliţa*, înfiinţat în virtutea unuĭ hrisov din 1817 [1]), şi *Moineştii*. In tabloul birnicilor din 1820, — defectuos şi falş ca toate catagrafiile şi datele statistice din acea vreme, — găsim 29 contribuabili evreĭ în Suliţa şi 42 în Moineştĭ [2]). Că aceasta nu era unica populaţie evreiască ne-o dovedeşte recenzământul, defectuos şi el, din 1831, care ne dă 114 adulţi bărbaţi saŭ 496 suflete evreeştĭ pentru Suliţa şi 44 bărbaţi adulţi, 193 suflete, pentru Moineştĭ, evreii covârşind în număr populaţia creştină [3]). Autorul cărţiĭ *la Roumanie et les Juifs*, vede în această strașnică augmentare a evreilor, o năvălire cumplită a jidovilor în Moldova. Firește, de

[1]) V. C. Nădejde şi I. Ţiţu, *Dicţ. geogr. al jud. Botoşani*, p. 210.

[2]) Verax, *La Roumanie et les juifs*, Bucarest 1903, p. 8.

[3]) Verax, *ibid*, p. 14 şi 15. Notăm că toate datele statistice, citate de aci înainte sînt scoase din această carte, dacă nu se indică alt isvor.

la 1820 până la 1831 aceste două târguri, ca și celelalte, întemeiate de mai înainte, vor fi atras mulți evrei din țările învecinate, printr'o continuă propagandă; dar acesta era doară scopul proprietarilor când întemeiau târgurile și a Domnilor când le încuviințau hrisoavele de întemeiare. Apoi, e o naivitate fenomenală de a compara, în acele vremi, cifra contribuabililor, constatată la un moment dat, cu aceia a familiilor sau a sufletelor ce le compuneau, la o altă dată, sub pretext că un contribuabil ar fi reprezentat o familie de 4 persoane. In anii ce ne preocupă numărul birnicilor din bresle nu era niciodată egal cu numărul capilor de familie; mulți capi de familie nu plătiau nici o dare, și acesta era și mai mult cazul la evreii din Moldova, care'și plătiau birul prin gabela. Apoi, noii veniți în târgurile de curând întemeiate, erau scutiți de orice contribuție, sau cum se zicea mai înainte de «bir și havalele», pe timp de câțiva ani, o scuteală care se întindea, de multe ori, pe o perioadă de 5 ani, și e natural că aceștia nu puteau figura pe condica Visteriei ca birnicii ei.

Tot sub Calimah se eliberâ cel dintâi hrisov pentru înființarea târgului *Podul Iloaiei*, numit mai întâi Podul Leloaiei; dar orașul nu luâ avânt decât sub Ioniță Sturza, care acordâ proprietarilor două hrisoave pentru împopularea târgului nou întemeiat.

Autorul Dicționarului geografic al județului Iași

ne spune că orășelul, după tradiția ce se aude în gura oamenilor, și-a luat numirea de la podul făcut peste rîul Bahluĭ, de cătră o evreĭcă numită Iloaea, care vieţuia în acea localitate pe la începutul veaculuĭ al XIX-lea. Acolo nu stătea decât un han, construit la drumul mare, ĭar pe cealaltă parte, de a stinga Bahluĭuluĭ, eraŭ căteva bordeĭe pe locul unde staţiona poşta veche. Spre a lega maĭ bine comunicaţia între poşta şi han, evreĭca Iloaia a construit un pod statornic peste apa rîului Bahluĭ, care poartă şi astăzĭ numele eĭ [1]).

Faptul că o evreĭcă, proprietară sau orândăşiţa hanuluĭ, va fi făcut un pod peste Bahluĭ, poate nu atăta în înteresul comunicaţieĭ, căt al alişverişuluĭ ce voĭa să'şĭ asigure, nu ne poate surprinde. Evreiĭ ţineaŭ din timpurile cele maĭ vechĭ podurile rîurilor, cum ţineaŭ şi luntre pentru trecerea apelor şi a vadurilor, percepând brudina pentru ele [2]). Dacă tradiţia însă este adevărată, femeĭa Leloaĭe şi nu Iloaiă — căcĭ acesta era numele primitiv al satuluĭ — a existat cu mult înaintea începutuluĭ veaculuĭ al XIX-lea. Satul saŭ localitatea, cunoscută sub numele de Podul Leloaieĭ, este pomenit încă în întăĭa jumătate a veaculuĭ al XVII-lea, într'un document privitor la vănzarea vechiuluĭ sat Vălişeaniĭ, între 1600—

[1]) G. Chiriţă, *Dictionar geogr. al. jud. Iaşi*, p. 177, *sub verbo*.

[2]) Vezĭ spre pildă N. Iorga, *Studiĭ şi Documente*, VI, p. 302, No. 635, document din 1742.

1650 [1]). Prezența unei evreice și a unui han saŭ ratoș evreesc, prin secolul al XVII-lea nu ne poate nicĭ ca surprinde. Găsim la acea dată evreĭ în sate luând în orândă cărcĭume, ba chĭar și exploatarea heleșteelor. Orcum ar fi, însă, fie că numele tărguluĭ se trage de la o evreĭcă saŭ nu, atăta ne arată tradiția cu siguranță că la Podul Iloaeĭ, ca și aĭurea, evreiĭ aŭ dat primul impuls pentru întemeĭarea tărguluĭ.

Podul Iloaĭeĭ fiind așezat într'un loc unde se întrunesc maĭ multe capete de moșii, cel dintăĭ proprietar, care hotărîse întemeĭare de târgușor, fu Hatmanul Constantin Palade, proprietarul mo șieĭ Totoeștiĭ. Ideĭa ĭ-ar fi fost dată, după autorul dicționaruluĭ geografic, de maĭ mulțĭ evreĭ, carĭ s'au așezat în acea localitate la 1810, cerându-ĭ voĭa să deschiză târg. Palade obținu un hrisov de la Calimah la 1818 și dădu tărguluĭ numele de Podul Iloaie [2]). Nu cunoaștem acest hrisov și nu putem ști dacă lumea a venit să împopuleze de sîrg noua așezare. Podul Iloaĭeĭ nu figurează pe tabloul statistic al dajnicilor de la 1820. Este aceasta o imperfecție a statisticeĭ? fost-aŭ scutițĭ de bir, locuitoriĭ, pe un timp maĭ îndelungat, saŭ evenimentele, ce s'aŭ perindat

---

[1]) N. Iorga, *Studiĭ și documente*, V. p. 80. Pomenit și într'un document din 1697 Iuli 11. (Analele Acad. Rom.) Memoriile secțieĭ istorice, XXIX p. 104.

[2]) G. Chiriță, *Dicționar geogr. al jud. Iași*, p. 177.

de la 1818 până la venirea luĭ Ioniță Sturza, împedecat-aŭ desvoltarea nouluĭ târgușor ? Nu știm încă. Podul Iloaĭeĭ nu luâ caracterul unuĭ târg decât la 1823, când Vel Vornicul Șărban Negel, proprietarul moșieĭ Scobânțeniĭ, obținu și el un hrisov, la 25 Maĭ 1823, de la Sandu Sturza, care învoi de a alcătui «târgul din noŭ..... care alcătuire de târg Dumnealuĭ, după starea loculuĭ, voește a'l faci lângă părâul Bahluĭuluĭ în prejma loculuĭ ci să numești Podul Leloaiĭ a d-sale Hatmanuluĭ Constantin Palade» [1]).

La rîndul sĕu Vel Vornicul Ștefan Roset, «epitropul purtătoriŭ de grijă al averilor Hatm. Constantin Palade», ceru să-ĭ se dea un hrisov de întărire a înscrisuluĭ «cu aceĭa ce s'au găsit până acuma ca să să așeze la locul arătat, cu case și cu dughenĭ, pentru rânduĭala adeturilor de la târgoveți, cum să să urmeze pentru totdeauna». Vodă încuviințâ cererea, slobozind la 15 Iuli 1823 un hrisov, prin care întări așezarea pe temeĭul hrisovuluĭ dat de Scarlat Calimah.

Zisa așezare saŭ convenție prevede sumele ce târgoveții, de orce neam și religie, aŭ a plăti proprietaruluĭ pentru vânzarea rachiuluĭ, a vinuluĭ, a păcurĭĭ și a dohotuluĭ, a bereĭ și a meduluĭ (art. 1, 2, 3 și 10). Acoardă fiecăruĭ locuitor dreptul de a'șĭ fabrica luminărĭ pentru trebuința caseĭ sale, de a'șĭ paște gratuit două trĭĭ vite pe ima-

[1]) Inedit, v. Anexa II.

şul satuluĭ, de a vinde făn şi orz la casa sa fără a plăti avaet (art. 6, 7 şi 8). Prevede bezmănul ce este a se plăti de toţĭ de obştie pentru case şi dughenĭ, dijma ce aŭ a plăti târgoveţiĭ ce vor face livadă, vie saŭ grădină în cuprinsul uliţelor târguluĭ (art 9, 14 şi 16): drepturile târgoveţilor pentru zilele de târg concedate târguluĭ prin hrisov (art. 12 şi 13), şi în fine chipul cum trebuĭe să proceadă aceĭ ce vor să facă fabrică în târg (art. 15).

Evreiĭ se bucură, firește, de toate drepturile şi privilegiile, stipulate în zisul act de aşăzare; dar maĭ găsim următoarele articole, care'ĭ privesc exclusiv şi dovedesc, prin faptul înserăreĭ lor în convenţie, greutatea ce punea proprietarul, şi alăturea cu el Domnia, de a'ĭ atrage în număr căt maĭ însămnat:

«Art. 4. — Jidoviĭ vor fi slobozĭ a'şĭ ţine un scaun de căsăpie; plătind avaetul moşieĭ două parale de mel, patru parale de oaĭe i berbecĭ, şese parale de viţel, zece parale de mănzad i gonitor, douăzecĭ parale de vacă şi treĭzecĭ parale de boŭ vor fi slobozĭ a tăĭe şi a vinde la orĭcine va voi a cumpăra; însă dovedindu-să că aŭ mistuit din vitele ce vor tăĭe, atunce vita aceĭa să să ĭee boerească şi avaetul să'l plătiască îndoit. Iar pentru alte căsăpiĭ vor fi slobozĭ, după alcătuirea ce vor face cu stăpănul moşieĭ d-luĭ Hatmanul saŭ cu pomenitul boeriŭ, epitropul averilor d-sale.

«Art. 5. — Pentru pâine și covrigiĭ ĭarăș vor fi slobozĭ jidoviĭ a face și a vinde.

«Art. 11. — Pentru două școlĭ jidovești, două case a hahamilor lângă școlĭ i pentru un feredeŭ și un ținterim afară de târg să nu fie supărați cu plata bezmenului»[1]).

Acest din urmă articol arată, pe de o parte speranța ce o hrănĭa proprietarul de a vedea numărul evreilor înmulțindu-se, ĭar pe de altă parte constitue o contrabalanțare a avantajurilor, de care se puteaŭ bucura evreiĭ ce s'ar fi așezat pe moșia Scobănțeniĭ a Vorniculuĭ Șărban Negel. Dacă acest din urmă isbuti să obție voĭa de a întemeĭa un târg alăturea cu Podul Iloaĭeĭ, peste obiceĭul stabilit, e că fusese din puținiĭ boĭerĭ ce aŭ rămas credincĭoși luĭ Ioniță Sturza, pe când Stefan Roset, și de bună seamă Hatmanul Palade, eraŭ în rândul protivnicilor luĭ, refugĭați în Bucovina, carĭ ațățaŭ și intrigaŭ hojma contra luĭ Vodă[2]). Primind învoirea de a deschide târgul noŭ Scobănțeniĭ, și nu o simplă confirmare a uneĭ vechĭ autorizărĭ, Șărban Negel obținu, după orânduĭală, și scutire de bir pentru noiĭ veniți. Art. 6 al hrisovuluĭ glăsuește între altele : «Și spre întemeĭare, ca un lucru ci să alcătuești din noŭ, hotărîm

---

[1]) Inedit. Vezĭ Anexa III.

[2]) N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la Istoria Românilor*, II, p. 689, unde Vornicul Roset figurează printre protestatorĭ.

ca negutitorii străini ci va aduce Dumnealui Vornicu de orce nație ar fi, carii nu vor ave bir în visterie Domniei Mele, să fie scutiți din zăoa ci vor veni pără la împlinire de cinci ani de orice feliu de bir și havaleli, vor fi pe alți negutători de la alte târguri» [1]).

Bazat pe hrisovul seu, care-i acoardă aceleași drepturi ca și Hatman. Palade, drepturi încuviințate de altfel tuturor fondatorilor de târguri noue, și care i mai învoi și privilegiul de a numi el însăși pe căpitanul târgului și a întări pe starostii de bresle, Vornicul Negel încheiă, la 17 Iuni 1824, o convenție cu «noi zăci negutători jidovi, cari mai gios ne vom iscăli însuși cu mănile noastre jidovești», dându-le locul cuvenit pentru a'și face dugheni și fixând și tocmelile de mai jos. Reproducem aci exemplarul semnat de evrei, sau cum spune actul «scrisoare ci dăm la cinstita mănă dumisale Vorniculuï Șărban Negel, pentru locul de dugheni ci ne dă dumnealuï să ne facem la târgu dumisale Scobănțăni, după deosăbit izvod ïarăș de dumnealuï iscălit».

«1-iu. — De tot stănjănul la fața uliții cât vom cuprinde fiiști care cu binaoa sa să plătim bezmăn hotarât de a pururе și în vecï căte patru leï de stănjăn pe fiiște care an, ïar nu mai mult, nicï mai puțin, dându-ni-să și căte alți zăcï stăn-

[1]) Inedit, vezi Anexa II.

jinĭ în lung pentru ograda fiişte cărue dugheni cât va ţăne binaoa în lărgimi, şi pe aceĭ stănjini în lungime nu avem să plătim nicĭ un bezmăn; însă binalele, ce vom faci, să fii lipite una de alta, nerămăind aralăc nicĭ de o palmă, decât numaĭ acolo undi să va socoti a rămăne uliţĭ. Şi acoperimântul a tuturor binalilor să nu fie cu alt acoperite decât numaĭ cu şândilă saŭ scânduri.

«2-le. — Aceste binali le vom stăpâni în vecĭ fără ce maĭ mică supărare alta, atât de către dumnealuĭ cât şi de către clironomiĭ dumisali, plătind numaĭ aceĭ câte patru leĭ de stănjăn bezmăn pe an la Sfântul Gheorghi de a pururе, şi vom hi volnicĭ a li vindi saŭ a li dărui orĭ cuĭ vom voi aceli binali în toată vremi, însă numaĭ prin ştire dumisali, iscălind şi dumnealuĭ aceli scrisorĭ de vânzare saŭ daniĭ. Şi vrând dumnealuĭ a cumpăra acele binali, cu preţul ci vor da alţĭ muştereĭ, şi nu cu maĭ gĭos preţ, să să protomisască dumnealuĭ ca un stăpân a loculuĭ; ĭar făcându-să vre o vânzare saŭ daniĭ fără de ştire dumisale să fii ră şi fără lucrare.

«3-le. — In toate dughenile aceste vom fi volnicĭ, şi fără ce maĭ mică oprire vreodineoare atât despre dumnealuĭ, cât şi de către clironomiĭ dumisale în vecĭ, a vindi tot felul de marfă şi orĭce vom voi, afară de vin, rachiŭ şi în scurt nicĭ un fel de băutură, precum nicĭ pâne la creştinĭ saŭ alte nĭamurĭ de oaminĭ nu avem voĭe a vindi şi a ţine, după cum pre larg să arată maĭ gĭos, adică:

«4-le. —Vin cușăr vom ave slobodă voi a ține și a vîndi, atăt cu rădicată, căt și cu oca și la jidovĭ șăzătorĭ în tărg și la trecătorĭĭ jidovĭ, fără să plătim vreun bezmăn vreodinioară; însă numaĭ la jidovĭ săntem volnicĭ a vîndi, ĭar la creștinĭ saŭ orĭcare altă naților de oamenĭ nu sîntem volnicĭ a vîndi căt de puțin, pentru care dovedindu-să vreodineoare că am văndut la alțĭ cineva, afară de jădovĭ, să ne pierdem acest drit și privileghiu.

«5-le.— Păne cușăr asămine vom ave voi, ca și pentru vin, a țăne și a vîndi, atăt la șăzătorĭĭ jădovĭ în tărg, căt și la trecătorĭĭ jădovĭ, fără să plătim și pentru păne vreun bezmăn vreodinioară; ĭar la creștinĭ saŭ orĭcari alt nĭam de oamenĭ nu avem voi a vinde, și dovedindu-să că am văndut afară de jidovĭ la alțĭ cineva, să ne pierdem, ca și pentru vin, acest pronomion.

«6-le. — Carni cușăr vom fi volnicĭ a tăĭa atăt la jidovĭ căt și la creștinĭ și alte naților de oaminĭ, după deosăbită însă alcătuire de învoĭală ci să va face cu dumnealuĭ, pe tot anul, prin scrisoare cu căsapiĭ ci să vor însărcina cu țănere căsăpiilor.

«7-le. — Hanurĭ, adică de a primi jidovĭ oaspețiĭ avem voi, fără să plătim vreun bezmăn altul pentru fânul și orz, ci vom vinde de cât numaĭ bezmăn hotărît căte patru leĭ pe stănjăn, căt vom cuprinde cu binalile la fața ulițiĭ; însă numaĭ jidovĭ avem voi a priimi, ĭar creștinĭ saŭ orĭcarĭ alt nĭam de

oaminĭ nu avem voi a primi saŭ a le vîndi făn şi orz, precum să arată maĭ sus pentru băutură şi pâne, ca nepăzindu-să întocmaĭ să ne perdem acest pronomion.

«8-le. — Căţĭ dintre aceştĭ noĭ zăci neguţătorĭ jădovĭ sîntem saŭ să vor faci de acum sudeţi a orĭ căreĭa împărăţiĭ, vom fi cunoscuţĭ de sudeţi numaĭ în pricinile biruluĭ, ĭar la pricinĭ de giudecăţĭ şi la toati alte datoriĭ a noastre, întru ale târgului, şi într'un cuvânt la orĭce, vom fi ascultătorĭ şi supuşĭ întocmaĭ ca şi ceĭlanţĭ jădovĭ raeli, şi pentru fapte răli şi împotrivă urmărĭ de neascultari îşĭ vor lua căzuta înfrânari, fără să să poată împotrivi şi apăra supt cuvânt numaĭ că ar fi sudet.

«9-le. — Fiişti carile pără într'un an de zile să aibă a'şĭ face dughenile pe locul ci aŭ luat, ĭar nu să fiie numaĭ locul oprit ; şi care pără într'un an nu'şĭ va faci dughenile volnic să fie dumnealuĭ a'l lua şi a'şĭ însuşi dughenile saŭ a le da altue cuĭ va voi ca să'şĭ facă dughenĭ.

«10-le.—Pentru vitile ci vom ave drepti a noastri, păr la patru vite de un neguţător, să nu fim supăraţĭ nicĭ odinioară în vecĭ cu cererĭ de plată pentru emaş; ĭar carĭ va ave maĭ multe de patru pe acele va plăti precum să va pute învoi pentru emaş cu dumnealuĭ.

«11-le. — Pentra locul trebuincĭos pentru mormânturile noastre jădoveştĭ, adică cinzăcĭ stânjânĭ în toate părţile, carĭ însă să fiiă afară de târg,

precum şi pentru şcoala noastră de rugăciunĭ, carĭ ĭaraş să nu fie în faţa uliţiĭ, ci în dosul dughenilor, adică douăzăcĭ şi cincĭ stănjănĭ în toate părţile, şi pentru feredeŭ ce noĭ obicĭnuim a ave, asămine să ni să dei cincĭsprezăcĭ stănjănĭ în toati părţili, nicĭ odinioare în vecĭ să nu avem a plăti nicĭun fel de bezmăn, pentru moşiĭ, pentru aceste triĭ locurĭ.

«Cu acest chip şi rînduĭală învoindu-ne şi alcătuindu-ne cu dumnealuĭ, noĭ aceştĭ zăci neguţitorĭ jidovĭ, ci prin deosăbit izvod să arată, anumi fiişti cari asămine izvod, iscălit de dumnealuĭ, priimind şi noĭ, şi ca să să păzască cu nestrămutari acesti tocmelĭ atăt de cătră dumnealuĭ şi clironomiĭ dumisali, căt şi de cătră noĭ şi clironomiĭ noştri în vecĭ, am dat dumisale acĭastă scrisoare; asămine scrisoare luănd şi noĭ de la dumnealuĭ, întărite amăndouă de cătră cinst. Divan» [1]).

Nu putem şti dacă restricţiile ce proprietarul le împuse evreilor contractanţĭ cu privire la vănzarea vinuluĭ, a păineĭ, a fănuluĭ, a orzuluĭ şi la exploatarea hanurilor avea de scop de a îngrădi în adevăr alişverişul lor exclusiv la evreĭ saŭ ţintĭa numaĭ să provoace o nouă învoĭală cu alţĭ

[1]) Invoĭala este în adevăr încredinţată de Divan, la 21 Iunĭ 1824. Vornicul, Şărban Negel însuşĭ figurează printre membriĭ Divanuluĭ. Actul era, în 1888, în posesia anticvaruluĭ B. Pohl din Iaşĭ, care le-a dat spre copie Societăţeĭ istorice Juliŭ Barasch.

evreĭ ce ar fi voit să primĭască oaspeți creștinĭ saŭ să vânză creștinilor articolele înterzise celor 10 contractanți. Se poate că rezervând vânzarea acestor articole, Șărban Negel credea că va atrage maĭ ușor pe comercianțiĭ creștinĭ; dacă nu eraŭ cumva niște apucăturĭ greșite, datorite prea mareĭ lăcomiĭ.

Or cum ar fi, proprietarul se înșelase în socoteala sa, pedicele ce le puse evreilor fură spre daună luĭ și puseră stavilă avântuluĭ ce voĭa să dea nouluĭ târg. Unele condițiĭ, stipulate în învoĭala de maĭ sus, fiind maĭ desavantajoase ca acele ce evreiĭ le obținură la Hatmanul Palade, dinșiĭ preferară să se așeze pe moșia acestuia, ocolind Scobănțeniĭ. Recenzământul din 1831 ne arată că populația din Podul Iloaĭe poseda un număr egal de evreĭ și creștinĭ, numărând fiecare căte 281 suflete; nu știm însă la ce cifră se urcâ aceĭa din Scobănțenĭ. Că trebuĭa să fie inferioară aceleĭa din Podul Iloaĭe propriu zis, rezultă de pe aceĭa că succesorul luĭ Șerban Negel, Neculaĭ Cantacuzino biv vel Logofăt și cavaler — cum îl numește un hrisov — care cumpără la mezat moșia Scobănțeniĭ, fu silit să schimbe condițiile așezăriĭ, care fură încuviințate de Mihaĭ Sturza în hrisovul săŭ din 22 Maĭ 1839. Restricțiile împuse evreilor nu maĭ sînt repetate, plata bezmănuluĭ este redusă, și tot astfel toate celelalte venitură ale proprietaruluĭ, maĭ ales dacă ținem socoteală de cursul scăzut al monedelor. In fine, fapt și

mai caracteristic, pe când evreii din Podul Iloaiei propriu zis, își tocmiră încă în 1823 două sinagogi, ceĭ de pe moșia Scobănțeni aŭ remas tot la o singură sinagogă, ba, pare că nu inauguraseră încă nicĭ feredeul, nicĭ cimitirul. Art. 4 al hrisovuluĭ stipulează, în adevăr, că dumnealuĭ logofătul va trebui să le dea terenul necesar fără plată, acolo unde va voi și va găsi de cuviință [1]).

Alăturea cu Podul Iloiei fură înființate, sub Ioniță Sturza: *Săveniĭ* în ținutul Dorohoĭuluĭ, *Bucecea* și *Frumușica* în ținutul Botoșanĭ, *Bukuși* în ținutul Niamț, *Sculeniĭ* în ținutul Iașĭ, *Caĭuțul* în ținutul Bacăŭ, *Nămăloasa* în ținutul Putna, *Drăgușeniĭ* în ținutul Covurluĭ.

Nu cunoaștem hrisoavele de întemeĭere ale tuturor acestor tărgurĭ, știm numaĭ că Drăgușeniĭ a fost înființat de Vel Postelnicul Ioan Greceanu, în virtutea unuĭ hrisov din 1823, cum rezultă dintr'o carte, din 18 Octombrie 1823, a luĭ Ioan Sandu Sturza cătră Starostiĭ din Putna [2]). Caĭuțu va fi fost întemeĭat în virtutea unuĭ hrisov din 1828 [3]), deși e probabil că data nu e exactă, întrucât cimitirul evreesc se urcă la 1823 [4]). Singurul hrisov ce'l cunoaștem este acela privitor la *Bucecea*, din 16 Ghenarie 1828, care poate fi luat

---

[1]) Inedit, vezi Anexa IV.

[2]) T. Codrescu, *Uricarul*, XIX, Iași 1891, p. 105—6.

[3]) Ortensia Racoviță, *Dicț. geogr. al jud. Bacau*, p. 198.

[4]) *Fraternitatea*, Bucureștĭ, an. IV, p. 269.

ca prototip pentru toate celelalte târguri înfiinţate sub Ioniţă Sturza şi chiar după el. Prin zisul hrisov Vodă volniceşte luĭ Alexandru Ralet biv vel Spatar «ca să facă târg pe numita moşie (Bucecea) cu a dumisale cheltuĭală şi din oameni străini, carĭ să nu fie din lăcuitoriĭ altor târguri saŭ sate, fără nicĭ un amestec de vre o dare în pământul acesta».

Hrisovul recunoaşte proprietaruluĭ dreptul de a percepe bezmăn, pe locurile ce se vor face binale, şi a reclama un drept de la aceĭ ce vor face velniţĭ, berăriĭ, vor vinde băuturĭ saŭ păcură, precum şi de la aceĭ ce vor deschide căsăpiĭ, pităriĭ, mungeriĭ şi săpunerĭĭ. Stăpânul târguluĭ are dreptul de a întări pe starostiĭ de bresle şi a rîndui pe căpitanul târguluĭ. Hrisovul prevede asemenea drepturile proprietaruluĭ pentru zilele de târg saŭ iarmaroc şi învoeşte târgoveţilor dreptul de a păşuna pe imaşul moşieĭ, ceĭ de la mahala «o vită, doĭ boĭ şi o vacă bez viţăĭ», ĭar ceĭ de la uliţă «căte un cal şi căte o vacă bez viţăĭ». Proprietarul dispune de venitul cântaruluĭ şi este autorizat a'şĭ aduce 30 lĭude, oameni străini, de peste hotar, pentru paza târguluĭ, de foc, de oameni răĭ şi de întocmirea drumurilor. In fine, hrisovul dispune ca «Neguţitoriĭ aceĭa ce aŭ să se adune spre a să aşăza la târgul pomenit, fiind, după cum s'a zis mai sus, din oameni străini şi fără nicĭ un amestec de vre o dare cu lăcuitoriĭ ţărĭĭ de orĭce naţie vor

fi, să rămăie în nesupărare de bir şi de havalele în vreme de cinci ani» [1]).

După cum nu posedăm hrisoavele de întemeiere, nu posedăm nici învoelile ce le făcură proprietarii suspomenitelor târguri noue, cu acei cari veniră să le descalice. Nu cunoaştem dar nici persoanele cu cari s'aŭ încheiat învoelile, nici amănuntele asupra drepturilor şi îndatoririlor reciproce între proprietari şi bezmănari. Cu toate aceste, ajunge să ne aruncăm privirea asupra statisticei din 1831, ori cât e defectuoasă şi necomplectă, spre a ne da seamă de stăruinţa pusă de proprietarii acelor târguri spre a atrage pe evrei pe noua aşăzare.

Afară de Săveni, întemeiat, pe cât se vede, pe vatra satului a unei moşii populate [2]), şi unde găsim 71 evrei faţă cu 531 creştini [3]), constatăm că Bucecea număra, în 1831, 98 evrei faţă cu 15 creştini, ceiace indică, fără contestare

---

[1]) Inedit, vezi Anexa V.

[2]) Amintim că după *Dicţionarul geograf. al jud. Dorohoiŭ*, Săveniĭ ar fi fost înfiinţat cu mult înainte de 1816, când a căpătat hrisovul de la Calimah, ceiace indică, în orce caz, că era un sat foarte populat.

[3]) Numărul creştinilor îmi pare foarte exagerat, afară dacă s'aŭ cuprins printre locuitorii târgului, ţăraniĭ cari locuiau pe toată întinderea moşiei. Că evreiĭ sînt totuş şi aci adevăraţiĭ fondatori ai târgului, se vede din registrul contribuabililor din 1839. El ne dă, pentru Săveni, 23 de comercianţi şi meşteşugari evrei şi nici un creştin. Creştiniĭ eraŭ dar toţi plugari şi nu târgoveţi.

că eĭ sînt unicii fondatorĭ aĭ tărguluĭ. Frumuşica, despre care vom vorbi maĭ la vale, număra 82 evreĭ, pe cănd creştiniĭ eraŭ în totul 7. Sculeniĭ 156 evreĭ faţă cu 130 creştinĭ [1]). Pănă şi Căiuţul, din judeţul Bacăuluĭ, Buhuşĭ, numit Buhuşoaĭa, înfundat în spre Piatra, Nămăloasa şi Drăguşenĭ, în sudul îndepărtat al Moldoveĭ, număraŭ: Caĭuţul 26 evreĭ şi 104 creştinĭ, Buhuşĭ 82 evreĭ şi 213 creştini, Nămăloasa 91 evrei, 113 creştini şi Drăguşeni 104 evreĭ, 146 creştinĭ.

Nimic nu ne poate da o maĭ bună idee despre harnica propagandă, făcută spre a atrage pe evreĭ, ca prezenţa lor în aceste din urmă localităţĭ, imediat după întemeĭarea lor. Căcĭ, dacă, pănă la un punct, nouele tărgurĭ, aşezate în ţinuturile din nordul Moldoveĭ, maĭ la hotar, puteaŭ fi maĭ uşor cunoscute evreilor galiţienĭ şi ruşĭ, de la marginea ţărĭĭ, şi vestea fundăreĭ lor să pătrundă chiar în interiorul Galiţieĭ, Polonieĭ şi Rusieĭ, nu se poate spune acelaş lucru despre nişte tărguşoare noŭ întemeĭate, înfundate în colţurile depărtate ale Moldoveĭ, ale cărora ecoŭ, ba nici denumire, nu putea răsuna la urechile populaţieĭ evreeşti din străinătate. Ca pildă pentru mijloacele ce se puneaŭ în joc pentru a atrage pe evreĭ în nouele tărgurĭ ne poate sluji tărguşorul *Nămăloasa*, a-

[1]) Cifrele aceste îmĭ par cu totul greşite, de oare ce găsim, în 1839: 39 neguţitoriĭ şi meşterĭ evreĭ, faţă cu 9 creştinĭ. Evreiĭ eraŭ dar mult maĭ număroşĭ, ĭar cea maĭ mare parte din creştinĭ, plugarĭ din sat.

supra căruia ni s'a păstrat o tradiție interesantă.

Data sigură pentru întemeiarea acestuĭ tărguşor nu o cunoaștem. Autoriĭ Dicționaruluĭ geografic al județului Putna ne spun că ar fi fost fondat de Vel logofătul Costachi Conaki în 1818, pe baza hrisovuluĭ ce-i s'ar fi dat în acel an de Mihaĭ Suțu [1]), dată cu atât mai inexactă cu cât Suțu n'a venit în Domnie decât în Octomvrie 1819. Autorul Dicționaruluĭ județuluĭ Tecuciŭ ne spune, din contra, că tîrgușorul nu a fost înființat decât în 1824 [2]). Această dată ne pare maĭ aproape de adevăr.

In privința fundăreĭ acestuĭ tărguşor ne relatează un baștinaș că Costache Conaki a chemat pe evreĭ din diverse părți, a clădit o sinagogă și o baĭe, pe care li le-a dăruit de veci, le-a cedat terenul pentru case și prăvăliĭ, ba a dat la unii și banĭ cu împrumut, fără dobândă, spre a le înlesni comerțul. Asemenea le dete și un loc gratuit pentru cimitir. Cât de mult ținu acest mare boĭer ca să'și împopuleze târgul cu evreĭ, nu rezultă numaĭ din faptul că sinagoga ce le-o clădise era încăpătoare pentru 4-600 persoane, ci încă din epizodul de maĭ la vale petrecut la 1830.

In acel an, câțiva târgoveți creștinĭ făcură propagandă pintre ceĭ din tărguşor și din sate-

[1]) Canianu și Candrea, *Dicțion. geògr. al județului Putna*, pag. 196.

[2]) Theodor N. Cîuntu, *Dicțion. geogr. al jud. Tecuciŭ*, pag. 259.

le dimprejur de a nu cumpăra carnè tăiată de cuţitul hahamuluï. Căud Conaki aflâ despre acest fapt, veni anume de la Iaşï, adunâ întreaga populaţie creştină şi o dojeni pentru purtarea eï. Apoï chemâ pe haham şi-ï porunci să taïe un miel după prescripţiile legeï mozaice. Conaki însăşï explicâ mulţimeï rostul răgăciuneï făcute de haham, scopul examinăreï amănunţite a animaluluï tăiat şi porunci apoï să se frigă mielul, din care luâ o bucată şi o mâncâ. Apoï, dând şi altora să mănânce, îndemnâ norodul să trăïască în bune relaţiï cu evreiï din târguşor [1]).

Aceïa ce ne spune tradiţia despre concesiile făcute de proprietar celor nouï veniţï, concordă cu toate documentele ce le-am pomenit în cursul lucrăreï de faţă. Obiceïul ca proprietarul să contribue în totul saŭ în parte la clădirea sinagogeï şi a băïeï prinse rădăcină de la o vreme. Remâne tradiţia privitoare la carnea cuşer. Tabloul va fi fost de bună seamă înfrumoseţat în curgerea vremeï, dar epizodul în sine se întemeïază cu atât maï sigur pe adevăr, cu cât întâmpinăm agitaţiï contra cuţituluï hahamuluï în Focşaniï Munteniï încă la sfârşitul veaculuï al XVIII-lea şi la începutul celuï de al XIX-lea [2]). Agitaţiï de asemenea natură s'aŭ putut dar produce, şi în noul târg învecinat: Nămăloasa. In-

[1]) *Fraternitatea*, IV, 1882, p. 285.

[2]) V. A. Urechiă, *Istoria Românilor*, VIII, p. 635-36.

tervenția proprietarului, într'un chip oarecare, spre a-i pune capăt, dovedește dorința lui fermă de a'și păstra populația evreiască și a atrage noui imigranți [1]).

IV

La înscaunarea lui Mihaiŭ Sturza, în 1834, erau în Moldova 40 târguri și târgușoare, a căror nomenclatură este dată în lista ținuturilor înrătunzite, făcută pe la finele aceluiaș an și supusă, în 1835, la încuviințarea Domnească [2]). Numărul lor fu augmentat în cursul Domniei lui Sturza și dus la cifra însămnată de 62.

Județe, ca Tutova și Vasluĭ, cari, ca târguri, nu aveaŭ decât capitalele de district, văzură înființându-se, în cel dintăi: *Murgeni*, *Plopana*, *Pueștĭ* și *Pungești*, în cel dealdoilea: *Codăeștii* și *Negreștii*. In județul Covurluĭ se înființară: *Berești*, *Folteștĭ*, *Pechea* și *Rogojeni*. In județul Putna: *Domnești*. In județul Tecucĭ: *Podul-Turculuĭ*. In județul Bacăŭ: *Tg. Glodurile* și *Valea Ră*. In județul Fălcĭu: *Docolina*, *Răducăneni* și *Urdești*. In județul Iașĭ: *Bivolarii* și *Poeni*. In județul Dorohoiŭ: *Darabanii*, *Mamorniţa* și *Rădăuții*. In județul Neamț: *Bozieni*.

---

[1]) Dacă pun preț pe tradiția citată, e că la 1882, când a fost publicată, nu apăruse încă nicĭ un document privitor la întemeĭare de târguri noue. Autorul notițeĭ, d. Osias Kohl, nu putea dar fi influențat de aĭurea.

[2]) *Analele Parlamentare ale Romănieĭ*, V, p. 741-68.

Avem prea puține informații asupra datelor când aŭ fost înființate toate aceste târgușoare. Neajunsurile Dicționarilor geografice ĭes și aci la ivĭală. Pentru cele mai multe nu ni se dă nicĭ numele proprietarilor, care le-aŭ întemeĭat, pentru altele ni se îndică proprietarul saŭ data, dar această din urmă e în contrazicere isbitoare cu știrile ce le avem de aĭurea, și mai ales cu tablourile statistice ce ne staŭ la îndemână. Firește, evreiĭ s'ar fi putut stabili într'o localitate saŭ un sat înainte ca localitatea saŭ satul să fie fost ridicat la rangul de târgușor; dar în acest caz numărul lor ar fi fost mic. Apoĭ, este imposibil de admis ca, maĭ ales înainte de 1839, ocărmuirea să fie avut interes de a prenumăra între birniciĭ din târgurĭ saŭ târgușoare — birul era egal pentru cele două categoriĭ — pe orândariĭ evreĭ de la sate, carĭ plătĭaŭ o dajdie individuală cu mult maĭ ridicată ca evreiĭ din târgurĭ.

Și pentru această perioadă cunoaștem prea puține învoĭelĭ încheĭate între proprietarĭ și ceĭ stabiliți în târgurile lor. Vom da însă aci puținele știrĭ ce le cunoaștem asupra târgușoarelor mal sus pomenite.

Despre *Bivolarĭ*, autorul Dicționaruluĭ geografic ne spune că a fost înființat la 1834 [1]), dar e cu mult maĭ posibil că aceasta e data hrisovuluĭ

---

[1]) G. Chiriță, *Dicț. geografic al județuluĭ Iași*, 1888, pag. 29 sub verbo.

saŭ a învoĭeleĭ încheĭate între proprietarĭ şi o samă de evreĭ. In adevăr, tărgușorul nu figurează pe «Tabla obştimilor săteşti a Prinţipatuluĭ Moldavieĭ» din 1834, nicĭ pe cea definitivă din Fevruarie 1835. Nu ştim nicĭ pe ce moşie a fost întemeĭat. Un sat cu nume de Bivolarĭ e necunoscut şi satul Bradul, nume ce l-ar fi purtat în vechime satul Bivolarĭ, după autorul Dicţionaruluĭ geografic, nu figurează nicĭ el pe tabloul de maĭ sus. Orĭ cum ar fi, Bivolarĭĭ numără, în 1838, un minimum de 59 familiĭ evreeştĭ, toate scutite de bir, întru căt nicĭ una nu figurează pe tabloul dajnicilor din 1839, ceĭace îndică înfiinţarea recentă a tîrgușoruluĭ. Cum că evreiĭ sînt singurĭĭ fondatorĭ aĭ nouluĭ tîrg, se vede de pe aceĭa că sînt aproape singurĭĭ locuitorĭ. Creştinĭĭ, ce'ĭ găsim în 1859, în număr de 307, sînt în mare parte lăcuitorĭĭ agricultorĭ aĭ satuluĭ, la din contra ar trebui să admitem o descreştere a populaţieĭ creştine în cursul anilor, lucru imposibil de susţinut. In adevăr, după Dicţionarul geografic populaţia tîrgușoruluĭ ar fi fost, în 1885, de 1206 locuitorĭ, din carĭ peste o mie evreĭ [1]).

Bozienĭĭ ar fi fost înfiinţat la 1840 de logofătul Lupu Balş [2]). Nicĭ această relaţie nu e exactă. In 1838 găsim în această localitate, 20 familiĭ evreeştĭ, aşezate, ce e dreptul, de curănd, toate fiind

[1]) G. Chiriţă, *Dicţ. geogr. al jud. Iaşi*, p. 29.

[2]) Const. D. Gheorghiŭ, *Dicţ. geogr. judeţ. Neamţ*, Buc. 1895, p. 79.

scutite de bir. Deşi aceste familiĭ apar ca întemeĭetoare ale tîrgulu, se vede că o neînţelegere oarecare cu proprietarul împedecă desvoltarea luĭ. Sinagoga nu fu clădită decăt pe la 1851-1852, ĭar cimitirul nu fu înfiinţat decăt la 1879 căndproprietarul dărui comunităţeĭ un loc în acest scop [1]). Numărul evreilor, nu crescu dar decăt cu multă greutate şi, dacă dăm crezare statisticeĭ din 1859, n'ar fi întrecut decăt cu căteva unităţi pe acea a creştinilor, 176 evreĭ faţă cu 172 creştinĭ. La 1890 numărul evreilor era de peste 500, dintr'un total de aproape 1000 suflete [2]). El scăzu la 350 în 1899.

După afirmările lui Filipescu-Dubău [3]) *Darabaniĭ* ar fi fost întemeĭat pe la 1836, de marele logofăt şi general Teodor C. Baluş, proprietarul moşieĭ cu acelaş nume, dar n'a căpătat hrisov decăt la 21 Iunie 1837. Acelaş autor adaugă: «Prin construire de dughene, prin publicaţiĭ făcute pentru înlesnirea de traiu şi negoţ, s'au adunat români, dar în mult maĭ mare număr evreĭ, introduşĭ de cătră Leibă Gherşăn Darabaner, foarte cunoscut ca vechiu orăndar al rateşeluĭ, ce era construit pe drumul mare. Evreiĭ eraŭ maĭ ales atraşĭ prin faptul că pe aicĭ treceaŭ cărăuşiĭ în mare număr, că treceaŭ şi cărdurile de vite de

---

[1]) *Fraternitatea*, IV (1882). p. 319.

[2]) C. D. Gheorghiu, *Dicţ. geogr. al jud. Neamţ*, p. 79.

[3]) *Dicţion. geogr. al jud. Dorohoiu*, p. 67, sub verbo.

negoț spre Bucovina. La 16 Octomvrie 1839 proprietarul a făcut înscrisul de învoială cu târgoveți, pe timp de 25 ani, după legea bezmănului din Codul Calimah».

Vom vedea mai la vale importanța acestei date, dar lesne se înțelege că Leiba Gherșăn nu putea avea nici un interes să cheltuiască bani din punga lui spre a atrage în noul târg evrei cari să'i facă concurență în afacerile sale, cum nu atârna de el să facă publicații și să înlesnească traiul la cei cari veniau să se așeze în târgușor. Teodor C. Balș era grăbit, făcu propaganda în mare, instrucțiile date emisarului său Leiba Gherșăn par a fi fost precise. In 1838 găsim acolo un minim de 150 familii evreești. Iar în ce privește privilegiile, încuviințate de ocărmuire, ele rezultă de acolo că din 150 capi de familii, admițând că cifra era exactă și nu inferioară realității, numai 16 figurau ca dajnici negutitori și meșteșugari în 1839. Celelalte, pe cât se vede, se mai bucurau de scutire de bir după cuprinsul hrisovului de întemeiere.

După spusele lui T. N. Ciuntu [1]), *Podul Turcului* a fost întemeiat de proprietarul M. Iamandi, în 1840. La această dată «ar fi venit mulți locuitori din satele vecine și un număr de evrei și au înființat târgușorul». Autorul nu ne spune dacă au fost chemați de proprietar. Indoială asupra ace-

[1]) *Dicționar geogr. al jud. Tecuciu*, p. 161 sub verbo.

stuĭ punct nu poate fi. Data indicată, 1840, concordează cu o notiță publicată în *Fraternitatea* [1]). Această dată nu e exactă. Podul Turculuĭ figurează deja ca târg pe «tabloul obștimilor sătești» din 1834 [2]); iar în tabloul statistic din 1838 găsim, în acest târgușor, 55 familiĭ evreești, carĭ dădeaŭ, în 1839, un număr de 30 birnicĭ față cu 47 creștinĭ, ceĭace ne arată că târgul a fost întemeĭat cu mult maĭ înainte. E maĭ mult ca probabil că târgușorul s'a înființat pe la 1830, în virtutea unuĭ hrisov a luĭ Ioniță Sturza și'șĭ va fi luat începutul de la cele treĭ ratoșe, de bună seamă evreeștĭ, ce eraŭ pe acolo între 1827-28. Aceștĭ orândarĭ, îndemnațĭ de proprietarul moșieĭ, făcură apoĭ propagandă pentru împopularea tîrguluĭ, întemeĭat pe vatra satuluĭ, unde o biserică fu clădită încă în 1830, ceĭace explică prezența a 187 suflete creștine în statistica din 1831. Data, ce ne-o dă autorul Dicționaruluĭ geografic, anul 1840, va fi fost, fără îndoĭală, aceĭa în care s'a stabilit o învoĭală definitivă între proprietar și târgoveți, când li se hărăzi evreilor, de vecĭ, și locul cimitiruluĭ, înaugurat la 1842 [3]).

Ràdăuțiĭ par a fi grupat, încă de la sfîrșitul veaculuĭ al XVIII-lea, și maĭ ales după rășluirea Basarabieĭ, în veacul al XIX-lea, un oarecare

---

[1]) Bucureşti, an. IV (1882) p. 385.

[2]) *Analele Parlam. ale României*, V, p. 757.

[3]) *Fraternitatea*, IV (1882), p. 385.

număr de oameni în jurul unuĭ ratoş făcut la 1772. Proprietarul moşieĭ, marele logofăt şi cavaler Costachi Sandu Sturza, văzând că prin înfiinţarea de târguşoare prin localităţile depărtate de oraşul Dorohoiŭ se sporesc veniturile moşiilor, a stăruit şi a scos cuvenitul hrisov de la Mihaĭ Sturza pentru recunoaşterea târguşoruluĭ. Inmulţandu-se târgoveţiĭ, proprietarul a format, la 1845, luna Maĭ 14, actul de învoĭală prin care s'au stabilit drepturile şi îndatoririle din ambele părţi [1]). Acest act nu ne e cunoscut. Se constată însă, din capul loculuĭ, după scoaterea hrisovuluĭ, harnica propagandă făcută, de proprietar saŭ de aĭ luĭ, spre a atrage o numeroasă populaţie evreĭască în noul tîrg. Abĭa întemeĭat, Rădăuţiĭ numărară 43 capĭ de familie evreĭ, după recensământul din 1838, toţĭ scutiţĭ de bir, întrucăt nicĭ un dajnic evreŭ nu figurează pe lista birnicilor de la 1839.

Răducăneniĭ, despre care autorul Dicţionaruluĭ geografic ne spune că a fost înfiinţat la 1830 de Răducanu Roset, de la care şĭ-a luat numirea [2]), nu a fost întemeĭat în realitate decăt ceva înainte saŭ puţin după 1838-39. Târguşorul nu figurează pe l sta din 1834 şi nicĭ pe tabloul statistic din 1838. El fiinţă însă în anĭĭ 40. Găsim,

---

[1]) Filipescu-Dubăŭ, *Dicţion. geogr. al jud. Dorohoiŭ*, p. 292-93.

[2]) C. Chiriţă, *Dicţion. geogr. al jud. Fălcĭu*, p. 165 s. v.

în adevăr, că la începutul anului 1846 «tacsia naţieĭ evreeştĭ» din zisul târguşor a fost dat în întreprindere la Srul Aronovicĭ şi Aron Mendelovicĭ contra sumeĭ de 2262 lei [1]), ceĭace reprezinta un minimum de 36 saŭ 37 contribuabilĭ evreĭ [2]), care eraŭ de bună seamă întemeĭetoriĭ târguluĭ. Evreiĭ constituiră dealtfel, în toată curgerea vremeĭ şi până în momentul de faţă, partea covârşitoare a locuitorilor târguşoruluĭ Răducăneni.

Ştirĭ maĭ lămurite le avem asupra târguşoarelor Bereştĭ şi Poeniĭ, deşi nu cunoaştem nici pentru ele hrisoavele de întemeĭere.

Pentru *Bereştiĭ*, cel mai mare târguşor din ţinutul Covurluĭuluĭ, ne spune Moise N. Pacu [3]), că actul de înfiinţare ar data de la 15 Fevruarie 1844, pus în aplicare la 1 Septemvrie 1844 de fostul proprietar Dimitrie Suceveanu, fost protopsalt al Mitropolieĭ Moldoveĭ. Ambele date nu sînt exacte. Bereştiĭ figurează ca târguşor în statistica dela 1838 cu 30 familiĭ israelite. Intru cât însă nu găsim nicĭ un dajnic evreŭ pe tabloul birnicilor din 1839, târguşorul nu va fi fost înfiinţat cu mult înainte. Rezultă aseminea, din aşe-

---

[1]) *Buletin, foaĭe oficĭală*, Iaşĭ, 4 Iuli 1846, No. 52, p. 206 a.

[2]) In 1846 evreiĭ din Moldova plătiaŭ, prin gabelă, 60 leĭ pe an pentru fiecare cap de contribuabil.

[3]) *Dicţion. geogr. al jud. Covurluĭ*, p. 24 sub verbo.

zământul încheiat între proprietar și negustorii așezați în târgușor, că dînsul aparținea lui Teodor Iamandi. Convenția e datată din 21 Fevruarie 1842 și stipulează că punerea ei în lucrare se va începe de la anul 1844 Octomvrie 26; ceia ce însamnă că târgoveții aveaŭ să fie liberi până la acea dată de orice sarcini și plăți.

Ca toate învoielile dintre proprietari și târgoveți, convenția de la 1842 fixează suma ce aceștĭ din urmă aŭ a plăti ca bezmăn pe an, și care e de 8 lei de stânjăn din fața ulițeĭ, fiind lungul din dos căte 20 stânjăni. Convenția precizează apoi suma ce este a se plăti pentru otcupul rachiuluĭ, a vinuluĭ și a păcureĭ, pentru luminări, căsăpiĭ și pităriĭ.

Art. 7 stipulează, conform întru aceasta cu toate scrisorile de învoială cunoscute, «negustorii jidovĭ să avem voie a ne face școală, feredeŭ și țintirim fără să plătim vreun bezman». Caracteristic e și art. 8, care declară că «de la împlinirea a 3 anĭ și încolo să nu fie volnicĭ alțĭ negustorĭ străinĭ a veni cu marfă, de care vom ave noĭ, afară de ceĭ ce vor fi așăzați cu dughenile aci în târg». In fine, fiece gospodar e volnic a ține, adică a paște pe imașul moșieĭ, căte două vite pentru casă și a vinde dugheana în libera voie, cu singura condiție ca contractul să fie încredințat de proprietarul moșieĭ. Articolul 11 sfărșește: «Și pentru credință și întocmaĭ

urmare urmează a noastră iscălitură în limba evreiască și moldovenească [1])».

In Bereşti dar, ca aiure, evreii sînt adevăraţii întemeitori ai tîrgului întru cât învoiala se încheie cu ei şi'i vedem figurând pe întâiul plan. Dealtfel, tărgușorul fu înființat prin mijlocirea și hărnicia unui anume Leibovici, tatăl lui Pascal Leibovici, mort în Fevruarie 1899, în vârsta de 70 ani [2]).

Tărgușorul *Poenii* fu înființat de Alexandru Balș în virtutea unui hrisov din 1837, pe care'l obținu de la Mihai Sturza, cu dreptul de a face doăsprezece adunări de iarmaroace peste an și zi de târg pe fieşte care septămână, Duminica. Bazat pe acest hrisov, proprietarul se puse în raport și face alcătuire «cu negutătorii jidovi în număr de douezeci și nouă gospodari pentru înființarea tărgușoruluĭ», cari și figurează pe tabloul recenzământului din 1838. O copie de pe această alcătuire, datată din 21 Mai 1845, ne poate sluji de dovadă pentru mijloacele închipuite spre a spori numărul evreilor în târgurile nou întemeiate [3]).

---

[1]) *Buletinul Camerei de Comerț din Galați* pe Octomvrie 1906, apud *Cronica Israelită*, VI, No. 39 din 26 Oct. 1906.

[2]) *Egalitatea*, Bucureşti, X, 1899, p. 54, care zice că Pascal ar fi fundat târgul. Trebuie să fie aci o confuzie între fiul și tatăl, căci târgul fiind întemiat înainte de 1838, Pascal era un copil de 9 ani, la fundarea lui.

[3]) Că data 1845 Mai 21, ce o poartă exemplarul, este data unei copii, rezultă din faptul că la 1838 cei 29 gospodari

Zisa alcătuire numită, «Aşăzare», declară, pe ceĭ 29 gospodarĭ, scutiţĭ de bezmăn şi de plata otcupuluĭ rachiuluĭ şi a păcureĭ fără plată, ba pot chĭar întrebuinţa venitul în folosul lor. Eĭ trebuĭe să'şĭ facă dughenile până într'un an, fiind solidarĭ unul pentru altul pentru executarea acesteĭ condiţiĭ. La rândul său, proprietarul se îndatoreşte a le da lemnul trebuincĭos din pădurea de pe moşie «şi anume parĭ, nuĭele, căprioarĭ şi podială de plop şi fagĭ».

După trecerea celor doĭ anĭ eĭ aŭ a vărsa bezmănul fixat; dar, ca pretutindenea, sinagoga, feredeul şi ţintirimul sînt scutite de plată. Tot de la acea dată înainte aŭ a plăti îşi otcupul pe rachiŭ şi păcură. Proprietarul îşi rezervă căsăpiile, vânzarea fănuluĭ, a orzuluĭ şi a ovăzuluĭ în detail, le învoeşte însă vânzarea cu merţa a ovăzuluĭ şi a orzuluĭ, precum şi vânzarea de peşte, tutun, sare, lumănărĭ de său saŭ de ceară.

«Pentru vinul însă — ne spune art. 2 — ce iarăşĭ li să dă dreptul di a vinde de acuma, întâiŭ să vor îngriji a să aduna şi a să statornici cu aşăzărĭ de dughenĭ a lor păr la număr de *şasăzăci* gospodarĭ, să aĭbă a plăti otcup de pe loc în curgire de zăcĭ anĭ căte doĭ leĭ pe tot anul, dar maĭ

---

evreĭ eraŭ deja stabiliţĭ în tărguşor şi că învoĭala vorbeşte de înfiinţarea tîrguluĭ la 1845, când fiinţa, la acea epocă, de un număr de ani. Aceasta reese şi din art. 5 al aşezării, care spune că gospodariĭ aŭ a'şĭ face dughenile până într'un an. Doar nu vor fi stat gospodariĭ 6 anĭ sub cerul liber.

înainte de a să aduna zisul număr vor fi cu totul opriți de la vănzarea luĭ, înțălegăndu-să în sfărșit ca aciĭ 60 gospodarĭ trebuĭe să'șĭ facă fiește care dughĭana sa [1])».

Intrucăt vănzarea vinuluĭ era o necesitate absolută pentru orice cărcĭumar, stipulațiile acestuĭ articol ne dovedesc că proprietarul ținea să introducă în convenție un stimulent spre a sili familiile de mai înainte stabilite de a face propagandă activă pentru aducerea de noĭ gospodarĭ evreĭ în tărgușor, și a'l împopula căt maĭ în grabă.

Pentru *Codăieștĭ* datele statistice nu lasă îndoĭală că tărgușorul a fost înființat de evreĭ. In 1838 statistica ne dă 45 de familiĭ, stabilite de curând, de oarece tabloul dajnicilor din 1839 nu ne indică nicĭ un contribuabil evreŭ. In 1846 evreiĭ din Codăeștĭ își plătĭaŭ birul prin mijlocirea tacsieĭ [2]). In 1859 eraŭ 29 contribuabilĭ evreĭ cu 229 suflete ; ĭar statistica din 1885 ne dă 515 evreĭ la un total de 765 locuitorĭ [3]).

In *Docolina*, unde găsim 7 familiĭ evreeștĭ în 1838, tărgușorul a fost fondat exclusiv de ele. Scutite de bir, întrucăt nu figurează nici un daj-

---

[1]) Inedit, vezĭ anexa VI.

[2]) *Buletin, foaie oficială*, XIV, No. 52, Iași 4 Iuli 1846 pag. 246-a.

[3]) C. Chiriță, *Dicț. geogr. al jud. Vasluĭ*, p. 49—50.

nic pe tabloul din 1839, găsim dimpotrivă 9 dajnicĭ evreĭ în 1846 [1]). In 1859, Docolina număra 11 contribuabilĭ evreĭ cu 100 suflete [2]). Până în 1882 şi 1892 numărul evreilor nu trece peste 20 familiĭ, orăşelul n'a luat nicĭ o desvoltare creştinĭ abĭa că eraŭ două familĭ la aceste din urme date [3]).

Am văzut maĭ sus că autorul Dicţionaruluĭ geografic afirmă că *Mamorniţa* a fost înfiinţat după răşluirea Bucovineĭ, în virtutea unuĭ hrisov al luĭ Constantin Moruzi. Faptul e inexact, Mamorniţa figurează în Condica liuzilor din 1803 ca sat [4]). Tărgusorul e pomenit pentru întâia oară în statistica din 1838, înregistrând 28 familiĭ israelite, care însă nu figurează pe tabloul dajnicilor din 1839, ceĭace dovedeşte că tărgusorul a fost de curând întemeĭat. Că cele 28 familiĭ eraŭ întemeĭetoarele tărgusoruluĭ reese din faptul că statistica din 1859 ne dă 33 dajnicĭ evreĭ cu 130 suflete, pe când creştiniĭ eraŭ în număr de 79 suflete, stabiliţĭ de sigur în satul cu acelaş nume, cu excepţia împiegaţilor. Acest fapt se constată anume în 1885, când tărgusorul, îm-

[1]) *Bulet. foaie oficială*, XIV, No. 52, p. 246-a.

[2]) *Monitorul Oficial al Moldoveĭ*, 27 August 1859, Verax, *La Roumanie et les juifs* p. 31.

[3]) *Fraternitatea* IV, 1882, p. 389, *Dicţ. geogr. al judeţ. Fălciu*, p. 50.

[4]) *Uricarul* VIII, p. 297.

preună cu satul, număra 99 familiĭ cu 497 suflete, din carĭ 50 familiĭ evreeștĭ, dar «populația satului e contată la aceĭa a tărgușorului» [1]).

Tărgușorul *Negreștĭ*, autorul Dicționaruluĭ geografic ni'l dă ca înființat la 1814 [2]). Această afirmare nu e exactă. Negreștiĭ e învederat un sat vechiŭ, el figurează în *Condica Liuzilor*, în 1803, printre satele ocoluluĭ Fundului de Jos [3]), și ființa, prin urmare, încă în veacul al XVIII-lea. La acea dată găsim, pe lângă ceĭ 88 dajnicĭ creștinĭ, doĭ evreĭ: Marcu jidovul și Ilie jidovul [4]). Dar tot ca sat figurează și în «Tabla obștimilor sătești a Principatuluĭ Moldoveĭ după înrătunzimea făcută la 1834», fiind prenumărat mai întâiu printre satele ocoluluĭ Racoveĭ, apoĭ, în mod definitiv, printre acele ale ocoluluĭ Stemniculuĭ. Ca tărgurĭ în ținutul Vasluĭuluĭ nu găsim decât unul singur: «Vasluĭul reziden̦ția ținutuluĭ» [5])

Care este, decĭ, data înființăreĭ tărguluĭ? De bună seamă anul 1835 saŭ 1836 când proprietarul va fi obținut de la Mihaiŭ Sturza un hrisov pentru întemeĭerea luĭ. Aceĭa ce ne face a înclina spre această dată este faptul că în recen-

---

[1]) Filipescu-Dubăŭ, *Dicțion. geogr. al jud. Dorohoiŭ*, pag. 208 și 210.

[2]) C. Chiriță, *Dicțion. geogr. al jud. Vasluĭ*, p. 129.

[3]) *Uricarul*, VII, p. 371.

[4]) *Uricarul*, VII, p. 373.

[5]) *Analele Parlamentare ale Romăniei*, V, p. 725 și 763.

zămîntul din 1838 Negreştiĭ se prenumără între tărguşoare cu o populaţie evreiască de 72 familiĭ, scutite toate de bir, cărora le-a trebuit cel puţin doĭ-treĭ anĭ ca să se adune şi să'şĭ clădiască casele. In 1845 îl întâlnim deja ca târg aşezat cu dare la Visterie, şi pe evreiĭ plătindu'şĭ birul prin tacsie, ca în toate celelalte tărguşoare [1]).

Nu cunoaştem nicĭ hrisovul de întemeĭere a târguluĭ [2]), nicĭ scisoarea de tocmală încheĭată între proprietar şi primiĭ târgoveţi. Dar dacă ne referim la aşezământul definitiv, dat târgoveţilor, la 5 Iuli 1845, de proprietăreasa Eufrosina Rosăt, dobândim convingerea că evreiĭ sînt fundatoriĭ acestuĭ tărguşor. Astfel aşezământul le acordă, prin art. 15, scutire de bezmăn pentru feredeŭ, sinagogă şi cimitir şi le recunoaşte, bine înţeles, calitatea de târgoveţi. Din contra, art. 12 privitor la creştinĭ declară că «locuitoriĭ ce vor fi cuprinşĭ în dările hazneleĭ sub numirea de birnicĭ şi întraţi în lucrul boĭeresculuĭ, având pământ de hrană după aşezământul cărmuiriĭ, de ar fi şi cu

---

[1]) *Buletin, foaie oficială*, Iaşĭ, XIV, No. 44, 6 Iunie 1846, p. 237.

[2]) Intr'un articol publicat în *Opinia* din Iaşĭ şi reprodus în *Egalitatea* XXII, din 16 Sept. 1911, p. 283, d. Ghibănescu arată că tîrgul Negreştĭ are hrisov de întemeĭere din 1845 Iulie 5, dat de M. Sturza Vodă boieroaieĭ Eufrosina Rosăt. Aceasta nu e exact. Dată în chestie e acea a unui *aşezământ*, pe când hrisovul a fost eliberat, de bună seamă, cu vreo zece anĭ maĭ înainte.

locuința în uliță nu se vor putea apăra de această lucrare *sub numire de* târgovăț» [1]).

Dealtfel nu găsim în 1839 nicĭ un dajnic creștin târgovăț în orășelul nou întemeĭat, unde evreiĭ aŭ constituit, de la început, populația covărșitoare. Eĭ număraŭ 53 dajnicĭ cu 458 suflete în 1859, pe când creștiniĭ, așezați de bună seamă în sat, număraŭ abĭa 282 suflete. Această majoritate evreiĭ aŭ păstrat-o și maĭ târzĭŭ. Dicționarul geografic arată că, în 1888, târgușorul avea o populație de 195 familiĭ cu 963 suflete, din carĭ maĭ mult ca jumătate sînt evreĭ, carĭ se ocupă cu industria și comerțul, ceĭlalți sînt românĭ, îndeletnicindu-se cu cultura pămîntuluĭ și creșterea vitetor [2]). In 1899 cifra evreilor era de 787.

Despre târgul *Urdeștĭ*, autorul Dicționaruluĭ geografic afirmă că a fost înființat abĭa la 1842 [3]). Cele 18 familiĭ evreești, carĭ figurează pe recenzămîntul din 1838, desmint această afirmare. La 1846 Urdeștiĭ avea 22 dajnicĭ evreĭ, tacsia fiind arendată cu 1326 leĭ [4]). Motive economice însă par a se opune la creșterea și prosperarea evreilor stabiliți, și orășelul părăsit de

---

[1]) Inedit. Vezĭ anexa VII.

[2]) C. Chiriță, *Dicțion. geogr. al jud. Vasluĭ*, p. 129.

[3]) C. Chiriță, *Dicț. geogr. al jud. Fălciŭ*, p. 204 s. v.

[4]) *Buletin, foaie oficială*, XIV, No. 51 p. 205 a.

ei nu mai ia nici un avânt. Din recenzământul din 1859 rezultă că numărul birnicilor evrei căzuse la 5, numărând 26 suflete. Populaţia creştină era de 89 suflete [1]). Dar şi acele 5 familii părăsiră mai târzeu târguşorul, care, la 1894, nu mai avea nici un evreu şi nu cuprindea decât 27 familii creştine cu 100 suflete [2]).

Valea Rea, despre care Dicţionarul geografic spune că a fost întemeiat în urma unui hrisov din 1845 a lui Mihai Sturza [3]), fiinţa deja la 1838, cu 52 familii israelite. El avea, în 1859, 28 dajnici evrei cu 196 suflete. Cele 155 suflete creştine, ce le găsim în aceiaş statistică, şedeau de bună seamă în sat şi nu erau prenumăate pintre târgoveţi; în caz contrar, ar trebui să admitem o scădere, fără motiv, a populaţiei creştine. In adevăr, după statistica din 1885 târguşorul avea o populaţie de 85 capi de familie cu 306 suflete, din cari *peste* 250 evrei [4]). Evreii erau dar şi aci adevăraţii întemeietori ai târguşoruluĭ.

Pentru celelalte târguşoare nu avem nici o altă indicaţie. Cifrele următoare, scoase din statistica din 1838, dovedesc că toţi proprietarii ţi-

---

[1]) *Monitorul Oficial al Moldovei*, 27 August 1859, — Verax, *La Roumanie et les Juifs*, p. 31.

[2]) C. Chiriţă, *Dicţ. geogr. al jud. Fălciu*, p. 204.

[3]) Ortensia Racoviţă, *Dicţ. geogr. al jud. Bacău*, p. 584.

[4]) O. Racoviţă. *Dicţion. geogr. al jud. Bacău*, p. 584.

neaŭ să'ĭ atragă pe evreĭ în centrele noŭ create: Domneștĭ (ținutul Putna) 20 capĭ de familie, Folteștĭ (țin. Covurluĭŭ) 4, Murgenĭ (țin. Tutova) 50, Pechea (țin. Covurluĭ) 12, Plopana (țin. Tutova) 27, Pueștĭ (țin. Tutova) 53, Pungeștĭ (țin. Vasluiŭ) 37, Tg. Glodurile (țin. Bacaŭ) 7.

V

Fundarea tuturor acestor tărgușoare și chemarea evreilor, spre a le împopora, sînt în contrazicere isbitoare cu legislația asupra vagabondajuluĭ, care se întinde ca un fir roș în tot timpul domnieĭ luĭ Mihaĭ Sturza. Această legislație a fost și este pururea invocată spre a dovedi că evreiĭ aŭ fost considerați, de multă vreme, ca niște musafirĭ nepoftițĭ, carĭ aŭ năvălit în Moldova pe căĭ piezișe peste voĭa guvernuluĭ, a autorităților și a țării. Unĭĭ cred că vor acoperi astfel faptul chemăreĭ în țară a evreilor de către boĭerĭ, carĭ eraŭ pe atuncea unicĭĭ reprezentanțĭ aĭ opinieĭ publice și aĭ țării. In realitate, măsurile și decretele contra vagabonzilor nu aŭ avut nicĭ când scopul de a opri imigrarea evreilor în Moldova, Vodă și guvernul s'ar fi păzit a lua atare măsură dăunătoare lor, țării și boĭerimiĭ.

Că scopul legislațieĭ asupra vagabondajuluĭ nu era nicĭ de cum de a stavili întrarea în țară a evreilor, se vede de pe aceĭa că hrisoavele de mpopulare departe de a înterzice așezarea lor

în târgurile nouĭ create, întăresc, dimpotrivă, convenţiile, încheiate cu evreĭ saŭ şi acele în care se prevede că se va da evreilor gratuit un loc pentru sinagogă, feredeŭ şi cimitir, ba, adeseorĭ, şi materialele necesare pentru clădirea celor două construcţiĭ. Ce mijloc maĭ nimerit spre a împĭedeca stabilirea evreilor în târgurile cele noue, decât neîntărirea învoielilor făcute cu eĭ saŭ suprimarea din convenţie a dispoziţiilor privitoare la sinagogă, baĭe şi cimitir şi a tuturor măsurilor ce le procuraŭ vre o favoare?

Apoĭ, dacă faţă cu venalitatea impiegaţilor, cu corupţia cumplită, de care eraŭ stăpânite toate clasele societăţeĭ şi toate autorităţile, evreiĭ carĭ veniaŭ să se aşeze în oraşe marĭ ca Iaşĭ, Botoşanĭ şi altele, cu o populaţie evreiască însemnată, se puteaŭ oarecum sustrage controlului poliţienesc şi al administraţieĭ, nu se poate spune acelaş lucru despre orăşelele micĭ. Aci nicĭ un noŭ venit nu putea scăpa ochiuluĭ de veghe al autorităţilor, maĭ ales în târgurile noŭ fundate. Adevărul este că decretele privitoare la vagabonzĭ n'aŭ ţintit niciodată de a îndepărta pe evreiĭ din ţară, nicĭ a descuraja imigrarea lor. De formă, eĭ vizaŭ numaĭ pe aşa zişiĭ evreĭ fără căpătăĭ, carĭ nu posedaŭ nicĭ capital, nicĭ meşteşug. In fond nu ţinteaŭ nicĭ pe aceştia. Măsurile contra vagabondajuluĭ nu eraŭ decât un mijloc indirect, foarte productiv, spre a stoarce banĭ dela indivizĭ şi comunităţĭ, motiv pentru

care erau scoase periodic la ivială şi periodic suspendate saŭ lăsate în desobicĭnuinţă, după cum Vodă şi acoliţiĭ luĭ aveaŭ nevoĭe să'şi satisfacă setea nesăţioasă de banĭ.

Caracteristic pentru cele spuse aci sînt măsurile luate de Mihaĭ Sturza pentru împopularea oraşului *Mihaileni*, numit maĭ întăĭ Vlădeniĭ, apoĭ Tîrgul Noŭ. Acest tărg trecuse în proprietatea Domnitorului, care i dădu numele săŭ, şi avu tot interesul să înmulţiască numărul locuitorilor şi să-i dea un mare avănt spre a'l face căt maĭ productiv pentru el. Pe căndVodă pregătea cele dintăĭ măsurĭ contra vagabonzilor, în unicul scop de a obţine, de la evreiĭ din Iaşi, restituirca gratuită a poliţelor, ce le subscrisese pentru sumele de care avusese nevoĭe spre a'şĭ asigura Domnia, îl vedem, totodată promulgănd, în 1835, aşăzămăntul tărguluĭ Mihaĭleni, pe care'l declară şi capitală de ţinut. Art. 8 al acestuĭ aşăzămnăt zice rostit: «Toţi meşteşugariĭ străinĭ, ce vor veni spre a să statornici cu lăcuinţa în tărg, şi care în urmarea regulilor prescrise vor zidi casă saŭ dugheni de meseriĭ, precum stolerĭ, lăcătuşĭ, pietrarĭ, teslarĭ şi alţiĭ deasămine ce să întrebuinţază la zidirĭ, vor fi apăraţĭ de plata bezmănuluĭ emfitefticos pe vreme de cincĭ anĭ».

In 1837 îl vedem mergănd şi maĭ departe, Vodă discută cu o delegaţie a tărgoveţilor, — printre care 7 delegaţĭ evreĭ, numiţĭ de «obştia naţieĭ evreeştĭ», — condiţiile cele noue de

învoială între proprietar și târgoveți. Pintre nouele dispoziții se prevede anume la art. 5 că: «tot în această orânduială a apărărei bezmănului remăind și havra evreiască ace mare, împreună cu alte două mici și cu feredeul nației evreești din târgul Mihăileni, precum și o capiște».

In acelaș așezământ se prevăd asemenea măsurile necesare pentru îndestularea evreilor cu pâine (art. 11) și cu carne (art. 12), în afară, bine înțeles, de drepturile și privilegiile ce le aveaŭ evreii în comun cu ceilalți târgoveți [1]). Dacă legislația asupra vagabonzilor era luată în serios, nu încape îndoială că Vodă ar fi trebuit să excludă pe evreii dintre delegați, ba chiar să le ridice favorurile încuviințate în trecut, necum să le acorde favoruri și concesii noue, întinzînd scutirea de bezmăn la 2 sinagogi și o capiște, în afară de sinagoga cea mare, adică aceia scutită la întemeiarea târgului de Mareș, în 1792.

O dispoziție importantă, înscrisă în anaforaoa Sfatului din 1839, aprobată de Vodă la 1 Iuli, și care face parte din măsurile contra vagabonzilor, fu aceia a art. 35. Acesta declară că «nici unuĭ jidov nu-ĭ este oprită strămutarea din țară, ce el poate fi slobod a ieși cu toată familia luĭ» [2]), Această măsură a fost deseorĭ invocată spre a do-

[1]) *Buletin, foaie oficială*, VII, No. 22, Iași 16 Martie 1839.
[2]) *Manualul administrativ al Moldovei*, I, p. 516, No. 379.

vedi că scopul legislației asupra vagabonzilor era de a se desbăra cât mai curând de evrei. E ciudat de constatat că această dispoziție nu mai fu reînoită, nici reprodusă în încheïarea Sfatului de la 1843, nici în decretele următoare, cari se referă exclusiv la evrei. Vodă însăși i dădu lovitura de grație și dovedi astfel caracterul adevărat al legislației contra vagabonzilor, care avu de scop stoarcerea de bani, pe când pe altă cale evreii eraŭ solicitați din toate părțile să vie să se așeze în târguri și târgușoare.

Târgul *Sulița* devenise și el, între 1830-40, proprietatea lui Mihai Sturza. El știu să-i dea un avânt prin o nouă stabilire de evrei. De la vreo 100 capi de familie, grupând 496 suflete, ce ni le dăduse recenzământul imperfect din 1831, găsim, în 1838, 195 capi de familie evrei; iar în 1839 Condica Visterieï arată că eraŭ acolo 105 negustori și meșteri evrei birnici, față cu 21 meșteri și comercianți creștini. Târgul se jidovise sub stăpânirea aceluia, care promulgase necontenit măsuri așa zise de apărare contra evreilor și a năvălirei lor în țară; el capătase o majoritate de populație evreïască pe care nu o va mai perde. La 1843 Sulița fu distrus, în întreg, de un incendiŭ, în care arse și hrisovul târgoveților, și dânșii începură să părăsïască orașul. Mihaiŭ Sturza, care, după dispozițiile luate contra evreilor, în decretele anterioare, ba și în acela din 1843, ar fi trebuit să tresalte de

bucurie la hotărîrea luată de evreĭ de a părăsi târgul şi să pue să le cânte vecînica pomenire, se bizui dimpotrivă pe puterea-ĭ domnĭască şi opri pe târgoveţi să plece ; ba, îĭ decise să'şĭ facă casele din noŭ, îĭ ajută întru aceasta şi făcu cu eĭ o nouă învoĭală, maĭ uşoară, pe timp de 25 anĭ [1]).

Călcând pe urmele Domnuluĭ, boĭerilĭ, carĭ, chipurile, se arătară în public şi în Obştească Adunare, partizanĭ aĭ măsurilor luate contra năvălireĭ evreilor, se întreceaŭ, care de care, să atragă cât maĭ mulţĭ evreĭ în târgurile lor. Am văzut maĭ sus chipul cum se împoporară nouele târguşoare, întemeĭate pe acea vreme, dar şi stăpânitorilĭ târgurilor, înfiinţate maĭ înainte, se opintiră să'şĭ înmulţĭască numărul locuitorilor. Astfel :

Saveni, care număra 71 suflete în 1831, avea, în 1838, 54 capĭ de familie saŭ 270 suflete evreeşti, printre carĭ 23 negustorĭ şi meşterĭ evreĭ şi nicĭ un neguţitor saŭ meşter creştin, în 1839.

Bucecea, din 19 capĭ de familie, cu 98 suflete, în 1831, număra 43 capĭ de familie în 1838 şi 26 negustorĭ şi meşterĭ evreĭ, faţă cu 14 creştinĭ. în 1839.

Moineşti cu 44 capĭ de familie şi 193 suflete în 1831, număra 215 capĭ de familie în 1838 şi 78 dajnicĭ, negustorĭ şi meşterĭ evreĭ, faţă cu 39 creştinĭ, în 1839.

---

[1]) Nădejde şi Ţiţu, *Dicţion. geogr. al jud. Botoşani*, p. 210 sub verbo.

Caiuţu cu 3 capĭ de familie, 26 suflete în 1831, număra 18 capĭ de familie în 1838 şi 6 dajnicĭ, comercianţĭ şi meşterĭ evreĭ, faţă cu 9 creştinĭ, în 1839.

Drăguşenĭ, cu 19 capĭ de familie, 104 suflete în 1831, număra 38 capĭ de familie în 1838 şi 40 dajnicĭ, neguţitorĭ şi meşterĭ evreĭ [1]), faţă cu 50 creştinĭ în 1839.

Pentru *Podul Iloaieĭ* îl vedem pe noul proprietar Neculaĭ Cantacuzin biv vel logofăt şi cavaler reclamând de la Mihaiŭ Sturza un noŭ hrisov de împopulare, la 1839 Maĭ 22, în care asigură evreilor, ca deobiceiŭ, scutire de bezmăn pentru sinagogă, baĭă şi cimitir şi le încuviinţează aceleaşĭ drepturĭ şi privilegiĭ ca şi târgoveţilor creştinĭ [2]). Numărul lor se îndoi faţă cu acela din 1831.

Important maĭ ales pentru opintirile făcute de proprietarĭ, spre a atrage saŭ a reţine pe evreĭ în târgurile lor, este aşezământul dat, în 1845, de Eufrosina Roset pentru târguşorul *Negreşti*, pomenit maĭ sus. Faptul de a da un aşezământ definitiv, abĭa căţĭva anĭ după întemeĭerea târguluĭ, se poate explica prin vreo condiţie suspen-

---

[1]) Încă o dovadă de inexactitatea catagrafieĭ acelor vremurĭ. Dacă eraŭ 40 dajnicĭ evreĭ în 1839 numărul familiilor în 1838 avea să fie cu mult maĭ superior. Dealtfel, cifra de 40 birnicĭ pentru Drăguşenĭ nu poate fi nicĭ ea exactă. Intreg ţinutul Covurluĭ avea, în 1839, maximum 231 birnici evreĭ, din carĭ 229 în Galaţĭ, cifră şi ea exagerată.

[2]) Inedit, Vezi Anexa IV.

sivă saŭ restrictivă înscrisă în scrisoarea de tocmală, şi care nu avea să cadă saŭ să se îndeplinĭască decât în acelaş an. Ca pildă, se poate cita condiţia stipulată în convenţia târguşorului Poĭenĭ, în care se interzicea evreilor de acolo de a vinde vin înainte de a se aduna 60 familiĭ, gospodarĭ cu case şi dughene.

Proprietereasa declară, în acest aşezământ, că s'a învoit «cu neguţitorii ce se găsesc pe această moşie şi care acum vor a să aşăza ca să facă case şi dughene pe piaţa unde şi este înfiinţat de maĭ înainte rateşu şi dughenĭ», şi neguţitorii eraŭ, bine înţeles, numaĭ evreĭ. Aşezământul prevede drepturile şi îndatoririle proprietaruluĭ şi a târgoveţilor, articolele cu carĭ aceştĭ din urmă pot specula şi sumele ce aŭ a plăti atât ca bezmăn pentru terenul ocupat, cât şi pentru mărfurile ce le aduc, mărfurile saŭ obĭectele scutite de plată, precum şi amenzile în caz de nepăzire a punctelor fixate de aşezământ. Dar dacă aceste dispoziţiĭ se asemănaŭ, în mare parte, cu acele stipulate în scrisorile de tocmală saŭ în aşezămintele din târguşoarele fundate maĭ înainte, apoĭ maĭ găsim unele privitoare la administrarea târguluĭ, trase şi ele, de bună seamă, din hrisoave saŭ din scrisorĭ de tocmală, ce nu ne sânt încă cunoscute, şi carĭ pun pe evreĭ pe un picĭor de perfectă egalitate cu creştiniĭ, încuviinţându-le atribuţiile unor adevăraţĭ consilierĭ comunalĭ de astăzĭ. Şi aceste stipulaţiĭ maĭ arătaŭ

puțina greutate ce o puneaŭ boïeriĭ pe dispozițiile legilor și ale regulamentelor când interesul lor propriŭ era în joc, precum și mijloacele întrebuințate spre a atrage pe evreĭ în târgurile lor.

Articolele 18 și 19 din așezământ glăsuesc :

«Art. 18. Pentru orice lucrări atingătoare de obștea târguluĭ cerșute și de proprietara, va fi deapurure două mădulari, unul de o nație creștinească și altul de evreïască, oameni aleși de obște prin înscris, cu bune purtări, care în unire cu vechilul vor îndeplini în vremi niște aseminea lucruri fără părtinire saŭ cea maĭ mică obijduire.

«Art. 19. Pentru veniturile ce se unesc în folosul îmbunătățiriĭ târguluĭ, cuprinse la art. 1, 2, 3 și 4 vor alcătui deosebită casa a târguluĭ, așezată sub paza vechiluluĭ precum și a celor două mădulari orânduite prin art. 18, carĭ vor fi datorĭ a strânge aceste venituri și a alcătui generalnică samă de aceste venituri, a le da în otcup prin publicațiĭ și mezat, după cuvenita orânduĭală, din care se va plăti maĭ întâĭ leafa vechiluluĭ și a scriitorului săŭ, pe cât li se va orândui de proprietate ; ĭar ceĭlalțĭ banĭ să vor păstra în această casă, din care să vor face cheltuelile trebuincĭoase pentru îmbunătățirile târguluĭ. — Vechilul împreună cu fețele sus arătate, vor alcătui budgetul la începutul fieștecăruĭ an, de cheltuelile cerșute, îmbunătățirile dinăuntru, pe care le vor împărtăși proprietățiĭ spre a lua încuviințare, după care vichilul și ceĭlalțĭ aŭ a urma,

dând duplicată socotială de cheltuielî la sfârșitul fiește-căruĭ an proprietățiĭ, neputând și nefiind slobozĭ a cheltui vreun ban, peste acel budget îmbunătătit, fără știrea și voĭa proprietățiĭ...[1]).

Mult maĭ caracteristic, pentru chipul de a atrage evreĭ în târgurile noŭ întemeĭate, este hrisovul dat logofătuluĭ Alecu Mavrocordat, proprietarul târgușoruluĭ *Frumușica*. Fără a se sinchisi cătuș de puțin de nouele măsurĭ decretate, în 1843, contra așa zișilor vagabonzĭ evreĭ, mare boĭer, unul din mariĭ dregătorĭ aĭ Statuluĭ, Alecu Mavrocordat încheĭâ, la 8 Octomvrie 1844, o învoĭală cu negutitoriĭ târgoveți jidovĭ, în scop de a grăbi împopularea târgușoruluĭ, care, pe cât se vede, nu luase avântul ce'l dorise el. Frumușica numărase, în 1831, vreo 14 familiĭ evreești cu 82 suflete, față cu 7 suflete creștine. In 1838 evreiĭ crescură la 47 capĭ de familie, ĭar în 1839 eraŭ 10 negustorĭ și meșterĭ evreĭ față cu 5 creștinĭ. Spre a împopula și maĭ grabnic târgușorul, proprietarul încheĭâ zisa convenție, care respiră în fiece articol dorința arzătoare de a atrage cât mai mulți evreĭ.

Art. 1 prevede ca proprietarul «să le dee loc pentru o școală, un feredeŭ și un țintirim, pentru care eĭ nicĭ un ban bezmăn să nu plătĭască, nu maĭ puțin le va da și lemne fără plată pentru facerea acestora». Art. 16 glăsuește: «să fie da-

[1]) Inedit, vezi anexa VII.

tor proprietarul ca dupăce se vor statornici cel puțin optzecĭ familiĭ a le scoate hrisov ca să siguripsască statornicia acesteĭ alcătuirĭ întru toată viitorime». Era dar un imbold puternic, aproape înfailibĭl, spre a grăbi aducere de familiĭ noue evreeștĭ, și care îșĭ produse, de bună seamă, roadele foarte curând. Mihaĭ Sturza uĭtând de art. 1 al «regulelor pentru jidoviĭ ce întră în țară», decretate în «seanță Domnească la 14 Octomvrie 1843», cuprinzătoare ca «nicĭ un jidov nu va fi în viitorime priimit în țară, afară numaĭ dacă va veni cu un pasaport formalnic și pe o vreme hotărâtă» [1]), întări zisa învoĭală cu hrisov Domnesc, la 1845 Iunie 25. El roagă și pe urmașiĭ seĭ «luminațĭ Domnĭ, frațiĭ noștrĭĭ ... nu numaĭ să nu strămute această legĭuire folositoare și de obștească priință, ci maĭ vărtos să o întărĭască pentru nesfărșita laudă» [2]).

VI

O ilustrație maĭ luminoasă și mai desevărșită a motivelor ce îndemnaŭ pe boĭerĭ de a chema evreiĭ în Moldova pentru împoporarea târgurilor și a târgușoarelor și pe Vodă de a'șĭ da consimțimântul prin hrisov, ne o dă rezistența luĭ Mihaĭ Sturza de a aproba amendamentul pe care Obicĭnuita Obștească adunare îl votase în 1844 ca

---

[1]) *Manual Administrativ*, I, p. 519, No. 383.

[2]) Inedit, Anexa VIII.

un adaus la o lege ce-ĭ trimesă în deliberare.

Anume, la 16 Fevruarie 1844 Mihaĭ Sturza trimese Obşteştei Adunări un proĭect întitulat «pentru treĭ pricinĭ care împovorează pe lăcuitoriĭ de prin sate şi aduc cu dinadinsul împedecare stăriĭ lor» [1]). In cele două dintăĭ articole ale proĭectuluĭ se propuse, între altele, oprirea de a se da evreilor orănzile de prin sate şi dijmuirile, şi li se înterzise şi şederea în sate. Ceĭ stabiliţi în sate aveaŭ să se mute în târguri şi târguşoare într'un soroc de 3 luni până un an de zile. Obştească Obicĭnuita Adunare discută proĭectul în şedinţele sale din 26 şi 28 Fevruarie [2]). Cuprinşĭ de o dragoste neexplicabilă pentru ţărani, pe carĭ iĭ exploataŭ neomeneşte ca proprietarĭ, cătĭva membriĭ din Adunare propuseră la art. 1, care cuprindea înterzicerea speculăreĭ în sate, următorul amendament votat de adunare:

«Se încuviinţază cu adaugirea ca jidoviĭ să nu fie slobozĭ a ţine orînzĭ de băutură nu numaĭ prin sate, dar nicĭ pe la drumurĭ, nicĭ prin târgurĭ, şi asemenea să nu fie slobozĭ a specularisi nicĭ cu vănzare de ale măncăreĭ nicĭ la un loc, nicĭ prin târgurĭ, nicĭ prin sate, nicĭ pe la drumurĭ, ĭar afară de speculaţiile orănzilor de băutură şi a dijmurilor, precum şi a vănzăriĭ acelor de ale măncăriĭ, alte osebite pozvolite speculaţiĭ

[1]) *Analele Parlamentare ale Romănieĭ*, XII², p. 360.

[2]) *Analele Parlamentare ale Romănieĭ*, XII², p. 367 şi 368

vor fi slobozĭ jidoviĭ a face în ţară şi pentru întrebuinţarea acelor osebite speculaţiĭ vor putea şi a avea vremelnicească şedere prin sate» [1]).

Nu avem să examinăm aci motivul care a inspirat legea şi amendamentul în chestie. Adunarea votă şi legea şi amendamentul, şi ea fu supusă la sancţionarea Domnească. Mihaĭ Sturza, care luase cu căteva lunĭ maĭ înainte maĭ multe măsurĭ hărţuitoare contra evreilor şi promulgase instrucţiile contra vagabonzilor, nu se putu stăpâni faţă cu această propunere, atăta i păru de monstruoasă. Pe temeĭul art. 52, Cap. II al Organicesculuĭ Reglement el pofti Obştească Adunare să ĭa aminte «urmările care neapărat s'ar prileji din această măsură precum maĭ jos se arată :

«1. Cele mai multe tărguri din Prinţipat, care sînt proprietăţi particulare, se află locuite de jidovĭ, pentru că locuitoriĭ Moldoveĭ îşĭ află maĭ bine folosul gospodărieĭ lor în plugărie.

«2. De vor fi opriţi jidoviĭ de prin tărgurĭ a face alişveriş de băuturĭ şi ale mâncăriĭ, nu rămâne îndoĭală că aceştĭa lipsiţĭ fiind de închipuirile vieţuiriĭ vor părăsi acele tărgurĭ carĭ se vor pustii.

«3. Cu această pustiire s'ar face o lovire asupritoare în dreptăţile proprietaţiĭ, maĭ ales că nu

---

[1]) *Analele Parlamentare ale Românieĭ*, XII² p. 533, No. 39, litera A.

este cu putință a lăcui acele târguri cu sătenĭ, când cele maĭ multe moșiĭ aŭ trebuință încă de lăcuitorĭ, ĭar nu a se împuțina numărul acestora trăgându-ĭ prin târguri și a pătămi agricultura din lipsa lucrătorilor.

«4. Legĭuitele tânguirĭ și pretenții a propietarilor și a posesorilor, aceĭ ce aŭ contracturĭ de rachiŭ, făină, legumurĭ, i alte producturĭ, încheete cu jidoviĭ, care opriți fiind a vinde băuturĭ și de ale mâncărĭĭ prin târguri vor cere cu drept cuvânt desființarea contracturilor.

«5. Proĭectul înfățoșat Adunărĭĭ privește numaĭ pe sate, a cărora mărginite relații nu pot fi asemănate cu întinderea înteresurilor a orașelor și a târgurilor, pentru care urmează a se chibzui nu numaĭ o singuratică măsură, ci o sistemă maĭ întinsă și bine cumpănită, ca să nu pricinuĭască îngreuĭere și să aducă feluri de neîndemânărĭ în aplicația sa.

«In deplină încredere dar că Adunarea va cumpăni cu înțelepcĭune aceste grele împrejurărĭ, pe lângă care se adaugă și învăluirea a unuĭ însemnător ram a veniturilor Visterieĭ, a căreĭa împlinire numaĭ prin tacsiĭ se poate înlesni, propunem Adunărĭĭ ca să întoarcă luare aminte asupra acestuĭ predmet și să mărginească a sa lucrare atingătoare de jidovĭ numaĭ încât privește pe aceĭ de prin sate, numai întâiŭ să să vază rezultatul ce ar aduce aplicația acesteĭ măsurĭ, și apoĭ după ispită să se poată regularisi în vre-

me o mai departe lucrare şi pentru aceĭ de prin târguri; căcĭ — ameninţă Vodă — fiind încheĭerea Adunăriĭ precum s'a zis mai sus în mai multă întindere asupra puntuluĭ întâiŭ din proĭect, ne vom afla în poziţie de a nu o putea întări şi prin urmare ar remănea înnimicit tot proĭectul, care cuprinde în sine'şĭ măsurĭ de mare priinţă pentru locuitoriĭ sătenĭ» [1]).

Ofisul Domnuluĭ fu comunicat Adunăreĭ, în şedinţa sa din 4 Martie. Ea păşi pe dată la desbaterea luĭ şi cu majoritatea de două treimĭ reveni asupra votuluĭ său anterior. In raportul său către Vodă, Preşedintele Adunăreĭ îl înformă că «Obştească Obicĭnuita Adunare după tratăţia şi debatăţia urmată cu majoritaua glasurilor, găseşte Inaltele observaţiĭ, cuprinse în acest ofis, foarte drepte şi temeĭnice, hotăreşte ca, potrivit cu acele, încheerea eĭ de maĭ înainte, în aceĭa ce se atinge de puntul întâiŭ a proĭectuluĭ pentru treĭ pricinĭ ce împovorează pe lăcuitorĭ, să se cunoască mărginită numaĭ pentru lăcuitoriĭ de prin sate» [2]).

Dar motivele învocate de Vodă, pe care Adunarea le găseşte drepte şi temeĭnice, ne explică de ce evreiĭ eraŭ întemeĭetoriĭ târgurilor şi pen-

---

[1]) *Analele Parlamentare ale Romăniei*, XII[2], p. 534-5. No. 39, litera C.

[2]) *Analele Parlamentare ale Romaniei*, XII[2], p. 372-73, 535 şi 536-37, No. 39 lit. E.

tru ce ocărmuirea şi particularii cautaŭ să'i atragă în ţară.

Am arătat aĭurea soarta legeĭ de maĭ sus, în ce priveşte oprirea evreilor de a lăcui şi a se stabili în sate. Ea nu se putu menţine multă vreme, fiind contrară intereselor proprietarilor de moşiĭ, ale boĭerilor şi ale populaţieĭ. Prezenţa evreilor era necesară în sate, ca şi în tărguri. Lesne se înţelege dar că fraza luĭ Mihaĭ Sturza că după ce se vor vedea roadele legeĭ la sate se va putea chibzui asupra întindereĭ sale la tărguri, era numaĭ o vorbă goală. Vodă ţinea să-ĭ daurĭască pilula Adunăreĭ şi să clădĭască membrilor un pod spre a putea bate în retragere şi să revie asupra votuluĭ lor nechibzuit.

Nimenea nu se maĭ gândi de a relua chestia. Din contra, după abdicarea luĭ Mihaĭ Sturza se maĭ înfiinţară 20 tărguşoare noue, în aniĭ 50. Nu avem lămuriri asupra acestor noue, descălecări. Nu cunoaştem decât hrisovul privitor la *Iveşti*, pe care caĭmacamul T. Balş îl dădu, la 13 Octomvrie 1856, Postelniculuĭ Panaite Balş, prin care întăreşte învoĭala săvârşită cu târgoveţiĭ şezători în acel târguşor. Dispoziţiile din ea sânt copiate după alte învoĭelĭ şi hrisoave privitoare la deschidere de târg noŭ. Astfel art. 4 prevede că «Pentru treĭ anĭ de zile, începător dela 1855 şi până la 23 Aprilie 1858, nu va plăti obştia bezmăn şi otcup». Iar art. 3 stipulează: «Pentru na-

ția jidovilor să le dea proprietatea loc de școală, feredeŭ și înmormântare fără plată de bezman, la a cărora clădire se vor ajuta și de proprietate la cheltuĭală».

Cât pentru motivul pentru care Căimăcămia învoește deschiderea de târg noŭ, hrisovul ne spune «că înmulțirea târgurilor este un mijloc necontestat pentru înflorirea comerțuluĭ...»[1]).

Târgul Iveștĭ, deși situat în partea de Sud a Moldoveĭ, numărâ doĭ anĭ după întemeĭare, în 1859, o populație de 209 suflete evreești, dând 22 dajnicĭ la plata gabeleĭ. Aceștĭ dajnicĭ evreĭ sînt, de bună seamă, adevă·ațiĭ întemeĭetorĭ aĭ târguluĭ. Cele 635 suflete creștine, ce ni le dă statistica din 1859, dacă nu ne găsim în fața uneĭ greșelĭ de tipar, nu pot fi decât plugariĭ carĭ n'aveaŭ nimica de împărțit cu noul târgușor. Aceasta nu rezultă numaĭ din faptul că pe la 1894 eraŭ abĭa în totul 455 creștinĭ, pe când evreiĭ eraŭ în covârșitoare majoritate[2]), ci încă de pe aceĭa că statistica din 1859 ne dă în totul 15 negustorĭ și 2 meșterĭ creștinĭ[3]).

In aceĭaș situație cu Iveștiĭ eraŭ, de bună seamă, târgușoarele noŭ înființate din ținutul Romanuluĭ, carĭ cuprindeaŭ în 1859 o populație covârșitoare, de nu exclusiv evreĭască, și adică:

---

[1]) *Curierul judiciar* No. 21 din Martie 1902, *Buletinul Uniunei comunităților israelite*, Iași, 1903 p. 131—34.

[2]) Ciuntu, *Dicțion. geogr. al jud. Tecuciŭ*, p. 111.

[3]) *Monitorul Oficial al Moldoveĭ*, No. 89, 27 August 1859.

Băceştĭ 474 evreĭ faţă cu 453 creştinĭ [1]), *Bâra* 245 evreĭ, 195 creştinĭ [2]), *Dămieneştĭ* 154 evreĭ, 170 creştinĭ [3]), *Onişcanĭ* 80 evreĭ, 68 creştinĭ [4]).

In ţinutul Iaşuluĭ nouele târguşoare *Dimache* şi *Ţiganaş* zis şi *Căminăreştĭ*, numărară în 1859, câte 67 şi 78 evreĭ faţă cu 62 şi 60 creştinĭ [5]); iar în ce priveşte *Ţibana*, autorul Dicţionaruluĭ geografic ne spune că proprietarul moşieĭ declarând, în 1857, înfiinţarea târguşoruluĭ, în scurt timp s'au adunat mulţĭ evreĭ şi târguşorul a ajuns în floare [6]). Acest fapt e confirmat şi de statistica din 1859, care îndică 78 evreĭ faţă cu 60 creştinĭ, şi eĭ ţăranĭ din sat, întru cât aceĭaş statistică ne dă în totul 2 neguţitorĭ creştinĭ şi nicĭ un meşteşugar.

In judeţul Fălciŭ târguşoarele: *Gugeştĭ* număra în 1859, 54 evreĭ faţă cu 50 creştinĭ, iar *Hocenĭĭ* 64 evreĭ, 18 creştinĭ.

[1]) Şi aci creştiniĭ sînt ţăraniĭ din sat, nu târgoveţĭ. Astfel la 1885 eraŭ 229 familiĭ din carĭ 108 evreeştĭ (P. Condrea *Dicţion. geogr. al jud. Roman*, p. 12).

[2]) Condrea, *Dicţ. geogr.*, p. 16 ne spune că la 1885 eraŭ în Bâra 71 familiĭ, maĭ toate evreĭ. In 1859 erau în totul 2 negustorĭ creştinĭ cu 9 calfe şi calfe meşteşugarĭ.

[3]) Avea în 1859, 1 meşter şi 2 calfe creştinĭ, restul era dar plugarĭ.

[4]) N'avea, în 1859, nicĭ un negustor, nicĭ meşteşugar creştin.

[5]) Dimachi n'avea, în 1859, nicĭ un negustor saŭ meşter creştin, Ţiganaş 6 comercianţĭ. Creştiniĭ sînt dar ceĭ din sate.

[6]) C. Chiriţă, *Dicţ. geogr. al jud. Iaşi*, p. 236.

In județul Suceava, *Paşcanii*, pe care Dicționarul geografic îl crede întemeiat la începutul veaculuĭ al XIX-lea [1]), dar care nu fu înființat decât după 1848, număra, în 1859, o populație de 86 evreĭ față cu 5 creștinĭ.

Ultimul tărgușor înființat în Moldova este *Drăncenii*, numit și *Brănză*, întemeĭat de Mihaĭ Kogălniceanu în 1862, pe moșia sa, cu hrisov Domnesc [2]); dar nicĭ aice nu avem amănunte.

Alăturea cu împopularea tărgurilor noŭ întemeĭate, crescu și populația din tărgurile create maĭ dinainte, prin imigrarea saŭ așezarea necontenită a elementelor noue, în urma propagandeĭ făcute de ceĭ maĭ dinainte stabiliți, propaganda făcută cu învoirea, și fără doar și poate, cu stimularea proprietaruluĭ tărguluĭ. Recenzământul din 1859 ne arată avântul luat de fiecare tărg și tărgușor grație atragereĭ necontenite a elementuluĭ evreesc.

O istorie economică a principatelor române nefiind încă scrisă, nu ne putem da seamă, într'un mod lămurlt, despre enorma înfluență și rolul preponderant, pe carĭ acești evreĭ, chemați din străinătate, îl jucară în desvoltarea lor economică, nicĭ partea ce aŭ luat-o la renașterea poporuluĭ român. Noiĭ veniți, întemeĭetoriĭ târgu-

---

[1]) Serafim Ionescu, *Dicț. geogr. al jud. Suceava*, p. 233.

[2]) C. Chiriță, *Dicț. geogr. al jud. Fălciŭ*, p. 34.

rilor şi aĭ tărgușoarelor, reîmpopulatorii tărgurilor vechĭ, puseră în valoare, alături cu evreiĭ baştinaşĭ, atăt prin hărnicia lor, căt şi prin spiritul lor de întreprindere, roadele pămăntuluĭ, pe care se aşezară. Agricultura luă un avănt, pe care nu'l cunoscuse maĭ înainte. Pămănturĭ, lăsate în paragină secole dearăndul, şi carĭ serviaŭ cel mult ca imaşurĭ, pentru păscutul vitelor, fură brăzdate de plug. Veniturile moşiilor crescură văzănd cu ochiĭ. Materiĭ brute, carĭ maĭ înainte nu aveaŭ nicĭ o valoare saŭ o valoare cu totul neînsemnată, căpătară o putere de cumpărătură, care aducea belşugul în casele stăpănitorilor şi a încunjurimeĭ. Tărgurile şi tărgușoarele deveniseră centre importante pentru schimbul, vînzarea şi cumpărarea produselor de tot soĭul din regnul animal, vegetal şi mineral. Exportul crescu din an în an într'o proporţie geometrică; comerţul se ridică la o treaptă necunoscută în vremile trecute. Budgetul ţărilor române, sărăcăcios şi anemic, atinse cifre negăndite şi nevisate.

Meşteşugurile foarte primitive se transformară şi ele sub munca şi sudoarea acelor oamenĭ harnicĭ, carĭ emancipară cu încetul şi cu o perseverenţă rară, tărgurile ce le locuïaŭ, apoi întreaga ţară, de sub tutela străinătăţeĭ, reţinănd în ţară multe sume de acele ce se cheltuïaŭ mai înainte pentru obĭecte fabricate, fie de primă necesitate, fie de lux.

Industria mare îşĭ datoreşte şi ea în bună parte

existența sa, când direct, când indirect, spiritului de întreprindere, capitalului, propagandei și muncei harnice al acestor evrei.

Dar evreii își făcuseră datoria. Și după ce epoca renașterei politice și economice a principatelor se desăvârșise, ei cari fuseseră primii pionerî și alcătuiau una din pârghiele principale pentru grăbirea renașterei, fură puși la o parte sau lăsați în uitare. Aceiași boieri sau descendenții lor, aceiași proprietari, oameni politici, cari se slujiseră de evrei ca de un admirabil instrument pentru prosperarea lor proprie și pentru propășirea țării, pentru valorificarea moșiilor și a produselor pământului, se întoarseră năprasnic contra sălahorilor de la primul ceas și'i tratară mai rău ca pe fii vitrigi, ca lepre. Evreul își făcuse datoria, n'avea decât să plece.

Poate fi interesul momentan al politicei și al politicianilor de a se lua măsuri excepționale contra evreului, va veni însă o vreme când istoricul imparțial, grație documentelor, azi încă necunoscute, va lumina scenele și faptele din trecut și, făcându-le deplină dreptate, va recunoaște evreilor serviciile ce le-au adus țărilor române și Românieî și meritele ce și-au câștigat.

ANEXE

DOCUMENTE PRIVITOARE LA FUNDAREA TÂRGUȘOARELOR

Documentele inedite, ce le redau mai jos, afară de cel sub No. VII, aŭ fost comunicate, la vremea lor, în copie, Societăței istorice Iuliŭ Barasch, care a fințat în București între 1886—1891. Fratele meu Moses, fostul secretar general al Societăței, le-a utilizat, în parte, în raporturile sale anuale, publicate în Analele Societăței, raporturi publicate și în tiraj aparte sub titlurile: **Excursiuni critice asupra istoriei evreilor în România** *și* **Momente din Istoria Evreilor în România.**

Dau la finele fiecărui document numele persoanei care îl deținea în original saŭ în copie legalizată.

I

DOCUMENT PRIVITOR LA FUNDAREA TÂRGUȘORULUĬ MIHĂILENĬ

1792 Iulie în 12

Cu mila lui Dumnezeŭ, Noĭ Alecsandru Constantin Moruz, Voevod Domnu Țăriĭ Moldoveĭ.

Facem știre cu această carte că după jaloba ce aŭ dat către Domnia me o samă de jidovĭ de peste hotar, de alte părțĭ străine, ce aŭ venit în părtea Moldoveĭ, rugându-vă ca să aibă voie să facă târg noŭ la ținutul Sucevii, pe moșia Vlădeni a dmsale Costaki Mariș (am dat poruncă) să să aducă pe amândouă părțile de față și să facă așezare între dînșiĭ pentru venitul moșieĭ. Și după așezarea ce s'aŭ făcut aŭ trimes către Domnia me înștiințare, împreună și cu zapisul numituluĭ Constantin Mariș, stăpânul moșieĭ Vlădeni. Și atât din înștiințarea ispravnicilor cât și din zapisul dat la mâna jidovilor încredințându-mă Domnia me că este cu primirea stăpânuluĭ moșieĭ și că cu facerea târguluĭ pe acea moșie nu se dă nicĭ o pricină de stricăciune altor târgurĭ de prin pre-

jur. Iată dăm voïe Domnia me să să facă tărg pe numita moşie Vlădeniĭ, adunându-să jidoviĭ şi alţiĭ, numaĭ din ceĭ străinĭ de peste hotar, ĭar nu şi din locuitoriĭ pământuluĭ acestuĭa, făcându'şĭ dughenĭ şi alte întemeïerĭ pentru perrecere şi alişverişul lor să urmeze întocmaĭ după aşezarea ce aŭ făcut cu stăpânul moşieĭ. Adecă, toţĭ aceĭ străinĭ ce ar veni să să aşeze în numitul tărg, pe rîndul de dughenĭ şi de crăşme orĭ căte vor face la uliţă să aïbă a plăti bezmăn pe an în faţa dughenelor pe tot stânjinul gospod căte optzecĭ şi patru banĭ în curmezişul dughenilor, iar lungul dughenelor să aibă din păretele dughenïĭ din dos doïsperezece stângenĭ ca să'şĭ facă ccle trebuincĭoase, şi aceĭ stânjenĭ să nu să socotïască a plăti bezmăn. Locul ce vor cuprinde pentru şcoală şi feredeŭ să fie lungul şi curmezişul, după cum şi la alte tărgurĭ şi bezmăn să nu plătïască. Neguţitoriĭ ce vor veni orĭ creştinĭ, orĭ armenĭ saŭ jidovĭ şi vor vroi ca să facă crăşmĭ şi dughene la uliţă, orĭ căte rânduri de dughene ar face, stăpânul moşieĭ să nu să amestece, ce singur neguţitoriĭ să aïbă voïa a împărţi locul şi să'şĭ facă dughenĭ şi crăşme la uliţă; ĭar la partea mahalaleĭ să nu să amestece, ce stăpânul moşieĭ să aïbă a da loc celor ce vor veni ca să să aşeze. Şi aceĭ carĭ vor voi a să aşeza la mahala să fie volnicĭ a'şĭ face casă, şi locul ce li să va da să fie zece stânjenĭ lungul şi cincĭ stânjenĭ curmezişul pe care vor plăti căte un leŭ şesezecĭ de banĭ de loc bezmăn pe an şi nicĭ un fel de băutură să nu vândă.

Toţĭ tărgoveţiĭ ce vor ave căte o vită două saŭ maĭ multe să aïbă a da căte cincĭ parale la stăpânul moşieĭ de toată vită mare, cal, boŭ şi vacă pentru cheltuïala garduluĭ ţarineĭ, şi tărgoveţiĭ să nu să supere a pune gard la ţarină. Pentru căsăpiile ce se vor face în tărg vor da la stăpânul moşieĭ căte cincĭ ocă carne pe toată septămână; ĭar în postul mare şi în postul Sântămarieĭ nu vor da nimică, şi pentru bezmăn să nu să supere a plăti. Orĭce fel de negustorĭ saŭ lăcuitorĭ vor merge la zioa ĭarmaroculuĭ cu orĭce fel de marfă şi nu vor năĭmi loc de la tărgoveţiĭ şi vor vinde marfa lor la mahala, să aibă a plăti bezmăn la stăpânul moşieĭ căte şase parale de tot şopronul saŭ maĭ jos, după starea negustoruluĭ; ĭară de la ceĭ ce vor merge cu cară încărcate cu altfel de marfă şi având în cară adică sare, legume, miere şi altele va lua stăpânul moşieĭ căte una saŭ două parale de tot carul încărcat. — Vrând cineva din tărgoveţiĭ a'şĭ vinde casa saŭ dughïana cu locul său, volnic să fie, numaĭ aceĭ ce vor cumpăra să aïbă a plăti bezmăn după cum maĭ sus se arată.

Toţĭ neguţitoriĭ aceĭ ce vor veni acum să'şĭ măsure locurile de dughenĭ şi crăşme într'un an de zile să nu fie supăraţĭ

prin jalobă al nostru cinstit și credincios boer Dumnealuĭ Șărban Negel biv vel vornic ca să'ĭ să sloboadă voe prin hrisovul Domniĭ mele de a alcătui tărgul din noŭ pe moșiea Dumisale Scobințăniĭ di la țănutul Cărligăturiĭ, care alcătuire de tărg Dumnealuĭ, după starea loculuĭ, voește a'l faci lăngă părăul Bahluĭuluĭ în prejma loculuĭ ci să numești Podul leloaiĭ a dumisale Hatm: Constand. Palade, unde ĭarăș prin hrisov gospod a Domnuluĭ Scarlat Calimah Vvd: s'aŭ dat voie a să faci tărg, arătând Dluĭ vornk. că la un asămine loc adaugându-să și așăzare de tărg pe moșiea Dsale, să va faci o îndoită înlesnire spre lucrare alijverișuluĭ și spre folosul obștiĭ norodului, cariĭ orĭ într'o parte, orĭ într'alta vor ave purure slobodă și îndămănatică lucrare negutătoriĭ și a alijverișuluĭ. Și dar, o asămine cerire a Dsale găsănduo a fi nu numaĭ întru tot cu cale și cuviincioasă, dar și de obștĭască priință și folosănță. Iată prin acest al nostru domnesc hrisov i dăm voe și toată slobozăniea de a faci adunare de tărg pe numita moșie Scobințăniĭ la locul arătat în preajma poduluĭ leloaiĭ, și spre oareșicarĭ răsplătire cheltuelilor și ostenelilor ci carĭ să jărtvască Dumnealuĭ cu facire și întemeĭare acestuĭ noŭ tărg, carĭ are să fie pentru folosul tuturor de obștie, fiind la așa loc, aducând cu aceasta și sporiŭ iraturilor visterieĭ pământești, Domniea me i dăm și întărim Dumisale vorniculuĭ ca să aibă la arătatul tărg și acesti di mai gios arătati dreptățĭ și privileghiĭ.

1-tăi Mortăsăpiea vitilor di la acel tărg să fie a Dumisale și nicĭ vameșiĭ, nicĭ nime alțiĭ să nu aĭbă nicĭ un feliŭ de amestic în vecĭ, luând Dumnealuĭ acest venit după hotărîre condiciĭ ci ĭasti în visterie cu pecete gospod, adică căte doă zăcĭ și patru banĭ noĭ de toată vita mare, boŭ, vacă, cal și ĭapă ci să va vinde, din carĭ pe giomătate să să ĭa di la vănzător, ĭar pe giomătate de la cumpărătoriŭ, fără să să supere cineva cu un ban maĭ mult piste hotărîre arătată.

2-le Dughenile și hanurile ci va zădi cu a Dumisale însușĭ cheltuĭală să nu fie supărat nicĭ odinioară cu cerire de banĭ agĭutorinței de ĭarnă saŭ alt-feliŭ de dare.

3-le De la dughenile și alti binali ci vor face alțiĭ, cu priimire și în scris învoire Dumisale, să aibă a lua pe tot anul din zăci banĭ unul, căt va fi chiriea fiești cariea bina într'un an, saŭ după cum să va alcătui cu aceĭ ci vor voi a zădi binali. Iar vinul, rachiul, bere saŭ ori ce fel de altă băutură, precum și păcură saŭ dohot, căsăpiea cărniĭ și pitărriea, nimi alțiĭ să nu fie volnicĭ a vinde în arătatul tărg decăt numaĭ Dumnealuĭ vornic: și aceĭ ci'ĭ va învoi Dumnealuĭ

prin scrisoare cănd le va da loc de făcut binali ca o dreaptă ocină şi moşie ci ĭasti a Dumisale.

4-le Venitul cănțariuluĭ din acel tărg să fie ĭarăş a Dsale vorniculuĭ.

5-le Treizecĭ lĭudi, oamenĭ străinĭ ci va aduce Dnmnealuĭ de piste hotar fără să fie din lăcuitoriĭ birnicĭ a ţărĭĭ şi'ĭ va statornici în arătatul tărg, să fie pentru de apurure nesupăraţĭ cu nicĭ un feliŭ de bir saŭ dare saŭ oriĉe feliŭ de havalele, rămă´nd pentru paza tărguluĭ de cătră făcătoriĭ de răli, tălharĭ şi de iangănurĭ.

6-le Căpitanul de tărg să să orănduĭască de cătră stăpănul acestuĭ tărg de apurure om vrednic şi cinstit, avănd supt a sa ascultare aceĭ 30 oamenĭ străinĭ de sus arătaţi pentru paza tărguluĭ, şi nicĭ hătmănica, nicĭ isprăvniciea ţănutuluĭ să nu aĭbă nicĭ un feliŭ de amestic la rănduire aceĭ căpităniĭ. Precum şi stărostiea breslilor ci să vor alegi de cătră tărgoveţĭ şi să orănduĭască ĭarăş de cătră stăpănul tărguluĭ, carĭ vor fi supuşĭ a urma datoriilor întocma ca şi pe la alte tărgurĭ. Şi spre întemeĭare ca un lucru ci să alcătueşti din noŭ, hotărîm ca neguţitoriĭ străinĭ ci va aduce Dumnealuĭ vornic : de orce naţie ar fi, cariĭ nu vor ave bir în visterie Domnieĭ mele, să fie scutiţĭ din zăoa ci vor veni pără la împlinire de cincĭ anĭ de orĭ ce feliŭ de bir şi havaleli vor fi pe alţĭ neguţătorĭ de la alte tărgurĭ; ĭar după cincĭ anĭ vor întra şi ei în rănduĭala ce sînt şi alţĭ neguţitorĭ pi la alti tărgurĭ. Şi pentru maĭ bun alijveriş a lăcuitorilor şi a tuturor de obşte hotărăm să să facă şi opt ĭarmaroaci pe an, adică la Duminică Mare. — La Sfăntul marele mucenic Procopie, Iuli 8. — La schimbare de faţă, avgust 6.— La zioa sf: Crucĭ, septvr: 14.—La sf: Apostol Andreĭ, Noemvr: 30. — La sf: Ioan Botezătoriul, Ghenar 7.— La zioa sf: cuvioasiĭ Muceniţĭ Evdochia, Mart: 1.— şi la zioa blagoveşteniĭ, Mart: 25. — Precum şi zioa obiĉinuită de tărg ci ĭasti la toati tărgurile odată pi săptămănă, hotărăm să fie, lune, la acest tărg. Şi fiindcă tot acole alături piste Bahluiŭ numaĭ, la locul eĭ să numeşti pod-leloaiĭ are şi Dumnealuĭ Hatm : Costand : Paladi hrisov de tărg şi de ĭarmaroace şi zi de tărg Duminica. Drept aceea pentru ne precupie la cele ci se vor vinde de amăndoă părţile şi spre alijverişul tuturor de obştie, Hotărăm că atăt la zilele de tărg şi ĭarmaroacile însămnate, ci să vor faci şi în tărgul Scobinţănii, precum şi pe moşiea Dumisale hat: Constand. Paladi, Podleloaea, să fiĭ volnicĭ şi lăcuitoriĭ precum şi neguţitoriĭ a treci de amăndouă părţile Bahluĭuluĭ şi a'şi faci alijvirişul lor undă le va fi maĭ de mulţămire, fără a pute zici şi a pretenderise nicĭ Dumnealuĭ vornic: Şărban, nicĭ Dumnealuĭ hat: Paladi

ca să facă oprire cuĭva supt cuvânt că acea zi de târg saŭ ĭarmaroc ar fi cuprinsă în hrisovul său, nefiind cu dreptul nicĭ de cuviinţă, nici Domniiĭ mele priĭmite acest feliŭ de sălniciĭ şi apaturĭ. — Spre a să păzi dar şi a să urma nestrămutat hotărîre aceasta a Domniĭ mele, s'aŭ dat acest al nostru domnesc hrisov, întărit cu a noastră Domnĭască iscălitură şi pecete. Poftim şi pe ceĭ din urma noastră luminaţi Domnĭ, fraţiĭ noştriĭ, carĭ din proniea cerĭască să vor orîndui întru ocărmuirea ţăriĭ aceştiea, nu numaĭ să nu strămute cuprindere acestor de maĭ sus hotărîrĭ, carĭ s'au făcut spre a le ave Dumnealuĭ vork: ca un pronomion desăvărşit şi fără strămutare nicĭ odinioară, ci maĭ vârtos să să întărească, să să statornicească spre laudă şi nesăvărşită pomenire Domniilor sale. — S'aŭ scris la scaonul Domniiĭ mele în oraşul Eşĭ întru cea dintâĭ domnia noastră la Moldaviea, în anul întâĭ . . .

La leat 1823 Maiŭ 25.

Ioan Sandu Sturza Vvd

Hrisovul era, în 1888, în posesia anticaruluĭ B. Pohl din Iaşĭ.

III

1823 Iulie 1825

Cu mila luĭ Dumnezeŭ Noĭ Ioan Sturza Voevod Domn Moldoveĭ.

Să face ştire cu acest hrisov al Domnieĭ mele că arătându-ne al nostru cinstit şi credincios boeriŭ Dmnealuĭ Stefan Roset biv. vel Vornic epitropul purtătorĭŭ de grijă al averelor Hatman: Constantin Palade, ci le are în pământul acesta, cum că spre alcătuirea târguluĭ din noŭ, ce i s'a dat voe Dsale Hatmanuluĭ prin hrisov de la procatohul nostru Domn Scarlat Calimah Voevod, de a face pe moşia Dsale Fotoeştĭ, de la ţinutul Cărligătura, la locul ce se numeşte Podul-leloea, aŭ făcut aşăzare înscris cu aceĭa ce s'aŭ găsit până acuma ca să să aşeze la locul arătat cu case şi cu dughenĭ, pentru rînduĭala adeturilor de la târgovcţĭ, cum să să urmeze pentru totdeauna, făcându-ne rugătoare cerire ca această aşăzare care o aŭ înfăţoşat şi Domnieĭ mele, iscălită de Dmnluĭ să să întărĭască prin înadins hrisovul Domnii mele, care să să dee tîrguveţilor spre a'l ave ca o întărîtură nesmintită şi nestrămutată nicĭ odinioară asupra acesteĭ aşăzărĭ. — Drept aceĭa Domnia me, pe temeĭul hrisovuluĭ pomenit de la procatohul nostru Domn ce s'a dat Dsale Hatmanuluĭ Constantin Palade pentru slobozenia de a alcătui aşăzare de târg pe arătata moşie la Podul-leloea, care întărim şi noĭ întocmaĭ în toate privilegele

şi aşezările cuprinse întrânsa. Şi după cerere ce ni aŭ făcut Dmnealuĭ Vornicu de a se întări şi alcătuirea aşezăreĭ acesteĭ pomenită, care s'aŭ găsit şi de către noĭ a fi întru tot cuviincĭos şi cu deplină mulţumire acelor ce aŭ venit ca să să aşeze pe numita moşie. Iată prin acest al nostru Domnesc hrisov hotărim şi această aşăzare, precum maĭ jos pe larg se arată, să să păzască în desăvărşita şi statornica urmare, fără strămutare nicĭ odinioară, nefiind volnic nici Dmnluĭ Hatmanul de a duce în vr'o adaugire, nicĭ locuitoriĭ târgoveţĭ de a maĭ cere vr'o prefacere de scădere întrânsa, pentru vremea viitoare, adică:

1-iu Toţĭ aceĭ ce vor voi a vinde rachiŭ în tot cuprinsul uliţelor şi a mahalelor târguluĭ să plătĭască patru zecĭ parale, ferinduse însă a mitahirisi orĭce chip de vicleşug spre păgubire Dsale Hatmanuluĭ, căcĭ adăverindusă că a mistuit aducere şi vînzarea rachiuluĭ, atunce nu numaĭ ca tot acel rachiŭ să să ĭeie boeresc, dară să fie dator a plăti şi arenda îndoit după cum să va vinde rachiul la dugheana sa.

2-le Toţĭ aceĭ ce vor voi a vinde vin în tot cuprinsul uliţelor şi a mahalelor târguluĭ să plătĭască pe toată vadra căte treĭzecĭ parale, datorĭ însă fiind fieşte care neguţător, care va aduce vin la târg, să dee de ştire vechiluluĭ ce va fi asupra târguluĭ ca măsurându-ĭ vasele, ce va ave, drept cu cotul vămei, şi plătind maĭ întâĭ banĭĭ ce să vor cuprinde pe soma vedrelor căte treĭzecĭ parale pe toată vadra, atunce va fi slobod a'l baga în târg, în pivniţa saŭ în dughĭana sa, ferinduse însă a metahirisi orĭ ce chip de vicleşug spre păgubire Dsale Hatmanuluĭ, căcĭ dovedinduse că a mistuit aducere şi vânzare vinuluĭ nu numaĭ că tot acel să să ĭee boeresc, dară să fie datorĭ a plăti şi orânda îndoit după cum se va vinde în dugheana sa.

3-le Păcura şi dohotul vor fi slobozĭ de a aduce şi a vinde fieşte cine, plătind orânda zece parale de vadră, ferindusă ĭarăş de urmare vicleşuguluĭ, căcĭ dovedinduse că aŭ mistuit spre a nu plăti orânda, atunce păcura şi dohotul să să ĭee boeresc şi orânda să o plătĭască îndoit.

4-le Jidoviĭ vor fi slobozĭ a'şĭ ţine un scaun de casapiŭ. Plătind avaetul moşieĭ două parale de mel, patru parale de oaĭe i berbecĭ, şese parale de viţel, zece parale de mânzad i gonitor, douăzecĭ parale de vacă şi treĭzecĭ parale de boŭ, vor fi slobozĭ a tăe şi a vinde orĭ la cine va voi a cumpăra; însă dovedindusă că aŭ mistuit din vitele ce vor tăie, atunce vita aceĭa să să iee boeresc şi avaetul să'l plătĭască îndoit. Iar pentru alte căsăpiĭ vor fi slobozĭ după alcătuirea ce vor

face cu stăpânul moşieĭ Dmnluĭ Hatman: saŭ cu pomenitul boeriŭ, epitropul averelor Dsale.

5-le Pentru pâne şi covrigĭ ĭarăş vor fi slobozĭ jidoviĭ a face şi a vinde.

6-le Lumânărĭ să fie slobod fieşte cine a face în casa sa numaĭ pentru trebuinţa sa, ĭar voind cineva a ţine mungerie saŭ a vinde, atunce să să învoĭască cu Dmnuluĭ Hatman: saŭ cu Dmnlui vornic: vechilul Dsale.

7-le Pentru o vită două, mult treĭ, ce va ave fieşte care pentru hrana sa şi slujba caseĭ sale, vor fi slobozĭ a le paşte pe imaşul satuluĭ în toloca fără plată.

8-le Făn şi orz volnicĭ să fie fieşte cine a vinde la casa sa fără vr'o plată de avaet.

9-le Loc penntru casă şi dugheană voind cineva a prinde la uliţa să aĭbă a plăti bezmenul loculuĭ căte doĭ leĭ de tot stânjen gospod, pe fieşte care an, în lat numaĭ, pe toate uliţele acestuĭ târg, şi la căţĭ stângenĭ, va fi în lat să aibă şi lungul opt spre zece stânjeni, datorĭ să fie a'şĭ lua fieşte care scrisoare de la Dmnuluĭ Hatman: cu iscălitura şi peceta. Volnicĭ să fie aceĭ cu locul prins a face ce vor voi cu dânsul, făcându-şĭ orîce bina pe locul acela, atâta numaĭ să plătĭască bezmenul neapărat. Precum şi orĭ care din lăcuitoriĭ târgoveţĭ după vreme vor voi a vinde şi a schimba binalele lor, datorĭ să fie a înştiinţa pentru ca şi Dmnluĭ Hatman: să întărască tocmala ce vor face saŭ ca, vroind a le şi cumpăra, să să protomisască Dmnluĭ Hatman: însă tot cu preţul acela ce să vor alcătui cu alţi; ĭar la mahalale vor plăti căte doĭ leĭ de o casă proastă.

10. Pentru bere şi med ce se va vinde la acest târg să fie slobod fără a se plăti orânda, însă făcând acel med şi bere în casa sa să nu plătĭască; ĭar cine va voi a deschide fabrica de aceste băuturĭ să aĭbă a se alcătui cu Dluĭ Hatman.

11. Pentru două şcolĭ jidoveştĭ, două case a hahamilor lângă şcolĭ i pentru un feredeu şi un ţinterim afară de târg să nu fie supăraţĭ cu plata bezmenuluĭ.

12. Adunareu la zi de târg şi a ĭarmarocelor să fie pe uliţa ce aŭ început a se face la ratăşul vechiŭ în sus şi în jos, până unde va fi uliţa pe drumul cel mare.

13. Slobozĭ să fie fieşte care neguţător pe toate uliţele târguluĭ a'şĭ scoate dinnainte dugheniĭ sale spre vânzare marfa sa, saŭ să învoĭască pe alţĭ streinĭ, fără a plăti ceva. Iar prin capul uliţelor saŭ prin medeanurĭ, aceĭ ce vor vinde marfurĭ dărorĭ să fie a plăti venitul moşieĭ precum să obicĭnueşte.

14. Orĭ cine va face în tot cuprinsul uliţelor târguluĭ şi a

mahalalelor livadă, vie sau grădină va da dejme a zece după obiceiŭ.

15. Orĭ ce fel de fabricĭ în toate uliţele şi mahalalele târguluĭ nimene să nu fie volnic a face fără a ave alcătuire înscris de la Dmnluĭ Hatman; ĭar luăndusă voe cu scrisoare apoĭ va fi slobod a face.

16. Orĭcine va ave loc prins, dator să fie a face şi bina pe dănsa, plătind bezmenul loculuĭ la ziua St-luĭ Gheorghie toţĭ deplin pe fieşte care an, ĭar care nu va ave chip să'şĭ facă bina pe locul prins, atunce acel loc remăne slobod a să da altuĭa ce va ave trebuinţă plătind bezmenul precum să hotăreşte maĭ sus.

Asupra acesteĭ aşezărĭ ce să arată maĭ sus alcătuită între Dmnluĭ Hatman: Constantin Palade şi între ceĭ ce vor voi a se aşăza pe numita moşie Totoeştĭ spre a se păzi ca o aşăzare cu buna primirea a amăndoror părţelor şi în vecĭnica nestrămutare despre Dluĭ Hatman şi despre urmaşiĭ clironomĭ a Dsale Hatmanuluĭ s'a dat acest al nostru Domnesc hrisov, întărit cu a noastră Domnească iscalitură şi pecetă, care va sta de a pururea în mănele târguveţilor ca o întăritură nesmintită şi nerăşuită nicĭ odinioară. S'a scris la scaunul Domnieĭ noastre la Moldova în anul al doile la *leat 1823, Iuliŭ în 25.*

Ioniţă Sturza Voevod

D. Israel Avr. Engelstein din Podul Iloaieĭ poseda, în 1888, o copie legalizată a hrisovuluĭ.

IV

1839 Mai 22

Cu mila luĭ Dumnezăŭ Noĭ Mihail Grigorie Sturza Voevod Domn ţărĭĭ Moldavieĭ.

Prin acest hrisov al Domnii meli să faci ştire că arătându'ne al nostru cinstit şi credincĭos boĭer dmnealuĭ Neculaĭ Cantacuzin biv vel logf: şi cavaler, cum că spre întemeerea târguluĭ ci s'aŭ dat voĭe răposatuluĭ Şărban Negel biv vel Vornic de la procatohul nostru Domn Ioan Sturza Vvd di a faci pi moşiea Scobănţăniĭ de la ţănt: Eşiĭ (numit Cărligutura) lângă părăul Bahluĭŭ în prijma loculuĭ ci să numeşti Podul Ieloea, pi care şi d-nealuĭ îl are cumpărat în di vecĭ prin mezat, aŭ făcut aşăzari înscris cu aceĭa ci s'aŭ găsit până acum ca să să aşăze la locul arătat cu casă şi cu dughenĭ pentru rînduĭala adetiurilor de la târgoveţĭ cum să să urmeze pentru totdeauna.

Făcându-mi rugătoari cerere ca această așăzare, cari ni-aŭ înfățoșat să să întărască prin înnadins hrisov a Domnii meli, care să să de tîrgoveților spre a'l ave ca o întăritură nesmintită și nestrămutată nicĭ odinioară asupra acestiĭ așăzări. Drept aceĭa Domnica me pi temeĭul hrisovuluĭ pomenit de la procatohul nostru Domn, ci s'aŭ dat răps. Vornic Șărban Negel pentru slobozănie di (a) alcătui așăzare tîrguluĭ pi arătata moșăe Scobănțănĭĭ ca să întărim și d-nealuĭ întocmaĭ în toati privileghiile și așăzările cuprinse întrănscle, și după cerire ci ni-aŭ făcut d-nealuĭ logf: Canta(cuzin) di a să întări alcătuirea așăzăriĭ aceștiĭ pomenite, care fiind cu deplină mulțumire celor ci aŭ voit ca să să așăze la pominita moșăi, și găsându-să și de către noi cuviincĭos. Iata prin acest al nostru Domnesc hrisov hotărăm că această așăzare precum maĭ gĭos pre larg să arată, să să păzască în desăvărșită și statornică urmare, fără strămutare nicĭ odinioară nefiind volnic nicĭ d-nealuĭ logf: di a aduci în vreo adoagiri, nicĭ tîrgoveții locuitorĭ di a maĭ ceri vreo prifacire di scăderi întrănsa pentru vremea viitoare, adică:

1⁰ Toți lăcuitoriĭ aceĭ ci vor voi a vinde rachiŭ, vin, bere, păcură și dohot în tot cuprinsul ulițălor și a mahalalilor tîrguluĭ să plătască de toată vadra de spirt de 12 ocă căte un leŭ și patru zăci și doĭ banĭ, precum și o vadră de șum tot de 12 ocă una, câte opt banĭ, ĭar de vadră de vin zăci ocă câte optzăci și unul bani, și de vadra de bere tot de zăci ocă cincĭzăcĭ și patru banĭ, asămine și de toată vadră de dohot și păcură de 15 ocă căte cincĭzăcĭ și patru banĭ, urmând această plată di a pururе în cursul haznaliĭ. Dar însă fiiște care neguțitoriŭ, vechiluluĭ ci va fi asupra tîrguluĭ, măsurându-ĭ vinul ci va ave, drept, cu cotul vămiĭ și plătind maĭ întăĭŭ baniĭ ci să vor cuprinde pe soma vedrilor precum maĭ sus să arată, va fi slobod a'l băga în târg, în pivniță saŭ în dughĭana sa, fiind îndatoriță a să feri de oareșcari chipurĭ de vicleșug spre păgubire d-sale logf: căcĭ dovedindu-să că aŭ mistuit aducire și vînzare vreunuĭ din aceste cuprinse maĭ sus, atunce nu numaĭ că tot aceĭa să să ĭei di către d-nealuĭ logf: controbont, dar să fie dator a plăti și orânda îndoit după cum s'ar vinde la dughĭana sa și să'l și izgonĭască di pe moșăe, rămăind și benaoa ci ar ave a proprietățăĭ, fără a'ĭ rămăne nicĭ un cuvânt de îndreptare, pentrucă pe acest temeiŭ li s'aŭ hărăzit această învoĭală.

al 2-le. — De tot stînjănul la fața ulițăĭ ci va cuprinde fiiște cari cu beneoa sa să plătască bezmăn hotarît de a pururе în vecĭ căte trĭĭ leĭ șeptizăci și doĭ banĭ în cursul haznaliĭ de stînjăn pe fiiște care an, ĭar nu maĭ mult, nicĭ maĭ

puţin; dându-li-să şi câte alţi zăce stânj: lungul pentru ograda fiişte cărue dughenî cât va ţăne benaoa în lărgime, pe cari zăce stânj: în lungime nu are să plătască nicî un bezmăn. Însă benalile ci vor faci să fie lipite una de alta nerămăind aralăc nicî de o palmă măcar pintre benale, decât numaî acolo unde să va socoti a rămâne uliţă; şi acoperământ a tuturor binalelor să nu fie cu alt decât numaî cu şindilă saŭ scânduri.

al 3-le. — Căsăpie, pitărie, mungerie, vutcărie, cântarul, mortărăpie, rămân vinit osăbit a dumis: logf: urmând însă cu strîngire vinituluî mortăsăpii după preveleghiile statornicite de procatohul nostru Domn, la carî tîrgoveţiî nicî odineoară nu vor ave amestecari; decât numaî acel ce va ţăne căsăpie să fie îndatorit a ave totdeauna carne cuşăr şi a vinde cu preţul ce se va politici în ceîalaltă parte de tîrg pe moşăia răps. Hatm: Const. Palade, precum şi luminările; îar pentru pâne jidovască să va urma după hrisoavele procatohuluî nostru Domn.

al 4-le. — Vom ave voi noî neguţitoriî (jidovî) a face o şcoală fără să plătim vre un bezmăn pentru locul cî, precum şi loc pentru ferideŭ şi pentru ţântirim de îngropare pe an fără de platâ, însă acolo unde d-nealuî logf: va voi a ne însămna şi pe câte va găsă de cuviinţă a ne da.

al 5-le. — Orî ce benale să vor mai face de acum, să va urma facirea lor tot după liniea loculuî, care astăzî să găsăşte fără a să maî strămta medeanul între dughenî.

al 6-le. — Afară de condiţiile aceste de sus arătate, orî care neguţător la casa şi dughîana sa va ave voi a spicularisi orî ce fel de neguţătoriî fără a fi supus vreuniî dărî din partea d-sale logf:

al 7-le. — Toţi lăcuitoriî dughengiî şi căţi să află şi căţi încă să vor maî adaoge, vor ave voi a păşuna vite în soma de 60 pe imaşu satuluî Scobănţăniî la un loc cu vitile săteştî fără vre o platâ; iar pentru câte vor ave maî multe vor cumpăra de la d-nealuî logf: loc, dacă va voi a li vinde.

al 8-le. — Orî cine va avea loc prins, datoriŭ să fie a'şî face benoa pe dînsul plătind bezmănul loculuî la zioa S-tuluî Ghîorghîe, toţi deplin neapărat pe fieşte care an; îar care nu va avea chip să'şî facă benoa pe locul prins, atunce acel loc va rămâne slobod a să da la altul ci va ave trebuinţă, plătind bezminul precum să hotărăşte maî sus. Asupra aceştiî aşăzărî, ci să arată maî sus, între ceî ci să găsesc pi pomenita moşăi Scobănţăniî, şi carî încă să vor maî aşăza, alcătuită cu buna priimire a amânduror părţălor, s'aŭ dat acest al Nostru Domnesc hrisov, întărit cu a Noastră Domnească iscălitură şi pe-

cete, cari va sta deapurure în mânele tîrgovăţilor spre întărire nesmintită şi nerăşuită nicî odinioară aceştiî înveliî.

1839 Maî 22 zile

(ss) Iordache Ghică Vel Vist; **Iordache Gane** Spat:

Această copie a hrisovuluî fiind întocmaî cu cel adivărat, am ascultat şi am iscălit. Eŭ Constandin Munteanu, Eŭ Timofti Cojocaru, Eu Costachî Paladi, (apoî jidoveşte) Leib Ghetlin şi Iosif Tardil.

= D Israel Avr. Engelstein din Podul Iloaie poseda, în 1888, o copie legalizată a hrisovului.

DOCUMENT PRIVITOR LA FUNDAREA TĂRGUŞORULUĬ BUCECEA

1828 Ianuarie 16

Cu mila luĭ D-zeŭ noĭ Ioan Sandu Sturza Voevod Domn ţăriĭ Moldaviĭ.

Asupra arătăriĭ ce prin jaloba Ne-aŭ făcut al nostru cinstit şi credincĭos boĭer d-nealuĭ Alexandru Ralet biv vel Spătar, că la moşia ds: Bucecea di la ţinutul Botoşenĭ ar fi loc de bună îndămănare spre alcătuire de tărg, fiind locul cu apropiere de sate, împrejurate cu lăcuinţe ominești, cerând spre aceasta voĭe şi slobozenie. Domniea me am socotit, şi cerire Ds: găsindu-o nu numaĭ cu cale, dar şi întru tot priincĭoasă pentru abştescul alijveriş, nefiind de vre o stricăcĭune aşăzare de tîrg la locul arătat. Iata ăĭ dăm toată voĭe şi slobozănie ca să facă tărg pe numîta moşie cu a D-sale cheltuĭală şi din oamenĭ străini, carĭ să nu fie din lăcuitoriĭ altor tîrguĭ saŭ sate, fără nicĭ un amestec de vre o dare în pământul acesta, şi spre maĭ temeĭnică statornicire a acestiĭ alcătuirĭ de tîrg i se legĭuesc după cerere d-sale şi acesti di maĭ gĭos aşăzări, adică

1-iŭ. — Nimine să nu fie volnic a cuprinde locurĭ saŭ a face dughenĭ saŭ orĭ ce alti benale fără a să aşeza maĭ întăĭ cu stăpânul moşăi şi a se învoi pentru bezmânul loculuĭ şi pentru lungimea i lăţimea luĭ căt să fie, atăt în tărg la pĭaţă căt şi la mahalale.

al 2-le. — Velniţe, berărie şi orânda a tot felul de băuturĭ, precum şi a păcureĭ dela acest tărg să nu fie volnic (nimine) a face saŭ a vinde, fără numaĭ aceĭ ce vor căştiga voie de la stăpânul moşieĭ.

al 3-le. — Căsăpiile, pitărîele, mungeriile şi soponăriele să fie ĭarăş a stăpânuluĭ moşăi fără a fi altul nimine volnic în aceste decăt aceĭ ce se vor învoi cu dumnealuĭ.

al 4-le. — Starostiĭ de tot felul de bresle alegându-să de

către tîrgoveţi, să să rănduiască de către stăpânul moşii fără a să amestica la aceasta altul nimine.

al 5-le. — Cine nu va ave dughenĭ saŭ şi având va voi a deschide osăbite tarabe vremelnice mişcătoare la pĭaţul uliţă spre vănzare a (tot) feluluĭ de lucruri, să nu fie volnic fără voie stăpânuluĭ, urmăndu-să aceasta şi pentru ceĭ ce vor veni la zilele de tărg saŭ la ĭarmaroace cu mărfurĭ după afară.

al 6-le. — Imaşul pentru vitele tărguveţilor să să dee de către stăpânul moşăi căte gĭumătate falce de una vită, socotindu-să a ave fiişte care gospodar de la mahala căte doĭ boĭ şi una vacă, bez viţăĭ; ĭar ceĭ de la uliţă căte unul cal şi căte una vacă bez viţăĭ. Iar aceĭ ce vor ave maĭ mult vor plăti precum să vor pute învoi cu stăpânul moşăi.

Aceste pentru aşezările din partea tîrgoveţilor către stăpân, ĭar maĭ cu osăbire spre maĭ multă statornicie aşăzăriĭ pomenituluĭ tîrg, privind la cele părinţeştĭ şi însuşĭ a Dumiisale spatariŭ patrioticeştĭ jertvirĭ de slujbă, i legiuim şi din partea noastră aceste privileghiĭ, adecă: Neguţătoriĭ aceĭa ce aŭ să să adune spre a să aşăza la tărgul pomenit fiind, după cum s'aŭ zis maĭ sus, din oameni străinĭ şi fără nicĭ un amestec de vre o dare cu lăcuitoriĭ ţăriĭ orĭ de ce naţie vor fi, să rămăie în nesupărare de bir şi de havalele în vreme de cinci anĭ. Dughenile i hanurile ce îşi va face d-nealuĭ la acest tîrg, ca un stăpân a moşăei, cu însuşĭ a dumisale cheltuĭală, să fie scutite de baniĭ agĭutorinţeĭ şi de orĭ ce alte dări i havalele ce vor fi asupra altor asămine binale, aceste întru nimică şi căt de puţin să nu fie supăraţi. —

Căpitanul de tărg să să rănduiască de către stăpânul moşăi, carele să fie om vrednic şi cinstit, cu bune purtărĭ şi fără nicĭ o abatere la vre un catahrisăs, supus însă dregătoriĭor ţinutuluĭ întru cele ce atărnă de stăpânire.

Venitul cântaruluĭ din acest tărg să fie ĭarăş a d-sale spătar: urmând a să lua acest venit întocma după cum să obicinueşte la alte tărgurĭ.

Treizecĭ lĭude, oameni străinĭ, ci'ş va pute găsă şi aduce de acum înnainte dumnealuĭ spătar: de peste hotar, fără nicĭ un amestec de vre o dare cu lăcuitoriĭ ţăriĭ, neĭind din ceĭ strămutaţĭ de la un loc la altul, nicĭ din ceĭ fugiţĭ la haltă saŭ a'urea peste hotar şi întorşĭ la urma lor, adiveriţi fiind de dumnealor dregătoriĭ de marginĭ că sănt cu adevărat străinĭ şi fără nicĭ un amestec cu birul ţăriĭ, făcăndu-ĭ şi visterii cunoscuţĭ, aşezăndu'ĭ pe moşia şi tărgul arătat, vor fi scutiţi şi apăraţi de toate dările şi havalele de a pururea, care oameni să fie pentru paza tărguluĭ de foc, de oameni răĭ şi de întoc-

mitul drumurilor şi alte trebuinţe a tărgului, după cum îi va orândui stăpânul moşii.

Fiindcă D-nealuĭ Sţatar: ca un stăpân a moşăi Bucêce, unde are să să facă şi tîrg, să îndatoreşte acum cu a d-sale cheltuia a face drumurile, uliţele tărgului mahalalelor cu prund de la S'ret, să îndatoresc şi tîrgoveţiĭ ca fiişte carele înaintea dughenii şi a caselor lor, atât în tărg cât şi la mahalale să aiba purtare de grijă a drege uliţele şi a le îndrepta, când să vor strica, iarăş cu prund (cărându-să şi aducându-să prundul de către D: stăpânul, spre a fi de a purure în bună stare.

Pe lîngă aceste spre mai multă înlesnire locuitorilor la alişverişul lor, hotărîm a să face şi nouă ĭarmaroace pe an, însă: 1-iŭ de zioa sfinţilor Trii Ierarchĭ, Ghenare 30: al 2-le de zioa duminicii a doa săptămână din postul mare: al 3-le de zioa Sf. apostol şi evanghelistul Marcu, April 25: al 4-le de zioa aflării a cinstituluĭ cap a Sf. Ioan botezător, Mai 25: al 5-le de zioa naşterii a Sf. Ioan botezătorul, Iunie 24: al 6-le, de zioa Sf. marelui mucenic Pantelimon, Iuli 27: al 7-le, de zioa Sfântului Simion stalpnicu, Septemvrie 1: al 8-le, de zioa Sf. apostol şi evanghelist Luca, Octomvrie 8: şi al 9-le, de zioa Sf. Ierarch Spiridon, Decemvrie 12: precum şi zi de tărg pă toată săptămâna Vinerc, la care adunări volnic să fie orĭ cine a merge şi a negutători cu orice lucruri vor ave de vândut şi de cumpărat nesupărându-să si neoprindu-să de către nimene întru nimic. Spre a ave însa şi d-nealuĭ stăpânul moşiăĭ oareşcare despăgubirĭ şi folosinţĭ de pe aceste adunarĭ în potriva călcăreĭ ce urmează a să face moşiăĭ şi a loculuĭ de imaş ce trebue să aibă d-luĭ dat totdauna pentru păşunea vitelor ĭarmaroacelor în vremea ţinerii ĭarmaroacelor şi a dzilelor de tărg, hotărîm şi îĭ facem hărăzirĭ şi milnire venitul mortăsăpiei de la vitelc ce se vor vinde în aceste zile, care venit să va luoa întocmaĭ după condica veche din visterie cu pecetea gospod, adecă câte douăzăci şi patru banĭ de toată vită mare ce să va vinde, boŭ, cal, vacă şi ĭapă, luându-să gîumătate de la cumpărător şi gîumătate de la vînzător, fără a să supăra cineva cu un ban mai mult.

Fiindcă dumnealuĭ ca un stăpân a tărguluĭ, voeşte ca tărgoveţiĭ să fie de a purure scăpaţĭ de orice primejdie, să îndatoreşte să aĭbă purtare de grijă şi privighere de a fi în tărg şcoală, doftor şi moaşă i spiţerie, care acestea să fie în bună statornicie şi cu rânduĭală şi cu ştiinţă ca nişte (aşezăminte) ce sînt de neapărată trebuinţă pentru opştie, şi spre aceasta hotăreşte ca venitul mortăsăpieĭ, ce i s'aŭ dat d-sale, să'l întrebuinţeze în aceste folositoare trebuinţe. Însă maĭ legĭueşte

d nea ţi c" t t pentru această treb iinţă să ïee căte două pa-rale de gîng de la carăl ce vor veni în târg cu orïce lucrur de vînzar

Aceste întărindu-să Ds: spătar: ca nestrămutat pronomion legïuire. s. notăreşte şi aceasta, ca lăcuitorii acestuï târg, cari nu vor plăti b zmănul ce să vor aşăza saŭ nu să vor ţine de înv eli e cu care să vor alcătui cu stapânul moşăi, plătind nu mai pe căt vor şade, să să dee afară de pe moşăe, însă cu ştire şi vo visteriei, după cercetarea ce să va face. Spre care poruncind tuturor, cui să cuvine, a să urma întocma, după cum ma sus, prin acest hrisov întărit cu însuşi a noastră Domnească j ecete şi iscăli ură să h tareşte. Poftim şi pe luminaţii Domni fraţi noştriï, care din pronia luï Dumnezăŭ în urma noastra sa vor orăindui ocărmu'torï pămăntului acestuie, nu numai sa nu sminteaască saŭ să stramute această cuprindere de privilegiŭ, c mai vărtos să întărïască si sa instatornicească pentru a Domniilor sa e laudă şi fericită pomenire.—S'aŭ scris la scaunul Domni mele în oraşul Iaşăi întru cea dintăi Domnie a Noastr. la Moldaviea, la anul al şăsele.

1825, Ghenari 16 ...

Răposatul Gh. Ghinţer din Botoşani poseda, în 1886, o copie legalizată a hrisovuluï.

VI

DOCUMENT PRIVITOR LA TĂRGUŞORUL POENI

1845 Mai 21

Aşăzare

După alcătuire săvărşită prin buna priimire şi împăcare între gïosiscalitul cu neguţitorii jidovi în număru de douăzăcï şi nouă gospodarï pentru înfiinţarea târguşoruluï de la moşiea me Poenile din ţinntu Eşiï ce prin luminat hrisov din 1837 este hărăzit a să face cu douăsprezăci adunărï de ïarmaroace peste an, şi zi de târg pe fieştecare săptămănă Duminica, s'aŭ statornicit următoarele condiţiï:

1-iu. Pe vreme de doï anï de zile socotiţï de la Septemvrie viitor să nu aïbă a plăti numiţiï neguţitorï nicï bezmăn, nicï otcupul rachiuluï şi a pacureï, în care curgere de vreme li să mai dă în a lor folos şi cu tăriea (?) fără vre o plată.

2-le. Pentru vin însă ce ïarăş li să dă dreptul di a vinde de acuma, întăiŭ să vor îngriji a să aduna şi a să statornici cu aşăzari de dughenï a lor păr la număr de şasă zăci gos-

podarĭ, să aĭbă a plăti otcup de pe loc în curgire de zăci anĭ căte doĭ leĭ pe tot anul, dar maĭ înnainte de a să aduna zisul număr vor fi cu totul opriţĭ de la vănzarea luĭ, înţelegăndu-să în sfărşit ca aceĭ 60 gospodarĭ trebuĭe să'ş'ĭ facă fiişte care dughĭana sa.

3-le. De la aceĭ doĭ anĭ înnainte vor plăti bezmăn pe fieşte care an fără strămutare căte una carboavă pe stănjin de pămănt la faţă, şi otcup în curgere de zăci anĭ căte triĭ leĭ pe vadra de rachiŭ şi triĭ leĭ pe vadra de păcură pe tot anul, ĭar de la zăci anĭ înnainte vor urma a plăti otcupul cu adaos adică căti jumătate carboavă di vadră de vin şi doĭ sorocoveţĭ de vadră de păcură fieşte care an.

4-le. Căsăpia însă va rămăne pentru totdeauna în socoteala proprietăţiĭ, precum şi din (?) vănzarea fănuluĭ cu oca, nu maĭ puţin şi a orzuluĭ şi a ovăzului cu oca saŭ macar cu dimerliea, ĭarăş să opreşte cu totul, rămăind aceste numaĭ în dreptatea ratoşuluĭ; ĭar vănzarea cu merţa a ovăzuluĭ şi a orzului li va fi pentru totdeauna neopritä, precum nici vănzarea de peşte, tĭutĭun, sare şi luminărĭ de săŭ saŭ de ciară ce vor aduce făcute de la alte locurĭ ĭarăş nu vor fi opriţĭ.

5-le. Pentru oareşicare a lor îngăduiri la facerea dughenilor ce ficştecare, prin închizăşluire unul pentru altul, să îndatoreşte a face negreşit pără într'un an în număr de două zăcĭ şi nouă cu a lor cheltuĭală pe locul de la vale de ratoşu, după ce însă maĭ întaiŭ să vor învoi cu lăcuitoriĭ ce aŭ case pe acelaş loc, li să va da din lemnul trebuincios din pădure de pe moşiea me şi anume parĭ, nuiele, căprioră şi podĭală de plop, răchită şi fagĭ.

6-le. Lungimea locurilor la dosul dughenilor are a li să dă căte de cincĭsprezăci stănjăni, osebit li să dă încă şi locurĭ de o scholă (de un ţintirim) şi un feredeŭ fără vreo platä de bezmăn.

Cu aceste condiţiĭ dar făcăndu-să două înscrisuri de aşăzare, acest iscălit de mine li s'aŭ dat lor, iar acest iscălit de dănşiĭ mi s'aŭ dat mie.

1845 - Iuĭ 21

(isc). **Alecu Balş.**

Originalul era, în 1887, în posesia d-lui M. Ch. Mendelovici, în Iaş

VII

DOCUMENT PRIVITOR LA TÂRGUȘORUL NEGREȘTI

1845 Iulie 5

Gios iscălita proprietara moșicĭ Negreștĭ dela țin : Vasluĭ, prin aceasta fac cunoscut că m'am învoit cu neguțitoriĭ ce să găsesc pe această moșie și care acum vor a să așează, ca să facă case și dughenĭ pe pieața unde și este înființat de maĭ înnainte rateșu și dughenĭ, pozvolită fiind asemenea dreptate și a celor ci de acum s'ar așeza pe pomenita moșie după condițiile de mai gios arătate :

1) Fiește care tărgovăț vroind a spicularisi rachiŭ, are voie a aduce și a vinde plătird în folosul proprietățiĭ căte 32 cr. argint austriaceștĭ pe vadra de spirt saŭ șum, fără osel ire și alt soiŭ de spirturĭ, precum : vutca, rom, arac, sliboviță și altelc asemenea acestora peste cari plată de 32 crețarĭ la vadră, vor maĭ plăti 2 cr. argint pentru înfrumusețarea târgulu și plata vechiluluĭ despre a căruia îndatorire se va lămuri la art. 19, 20, 21 și 22.—Negustorii ce vor aduce sume de rachiŭ saŭ alte spirturĭ și ar voi a vinde cu ridicata afară din târg la orândarĭ de pe alte moșiĭ vor plati numaĭ 12 cr. argint de vadra, neavand voe nin enea a vinde, până maĭ întâĭ nu a plăti acest erat și va ave țidula vechiluluĭ saŭ a posesoruluĭ. și nimenĭ din lăcuitorii mahalalelor nu este volnic a aduce rachiŭ de aĭurea, nicĭ a vinde, păstrându-să acest drept numaĭ proprietățiĭ și neguțitorilor târgoveț cu regula hotărată.

2 Tot acela ce va voĭ a spicularisi în acest târg orĭce soiŭ de vin saŭ a'șĭ aduce pentru casa sa, va fi slobod. ca și proprietara, plătind proprietățiĭ căte 8 cr. arg. de vadra și osăbit căte 2 cr. arg. carĭ vor fi pentru înfrumusețarea tîrguluĭ și vechil, neavând voțe a discărca până va plăti maĭ întâĭ eratul hotarit. De vor aduce somi maĭ multe pentru a vinde la alte locurĭ cu ridicata, vase întregĭ, aceste stand afară la uliță, sub pecetea posesoruluĭ saŭ vichiluluĭ moșieĭ, se va plăti pentru asemenea aceĭ 2 cr. de vadră pentru înfrumusețarea tîrguluĭ și vichil ; ĭar dacă vor da cep îndată să plătĭască eratul deplin. Să înțelege că dându-să cepul numaĭ pentru probă care va fi în ființa vechiluluĭ, nu are a i să lua nicĭ o plata precum nicĭ pentru băuturile saŭ dohotu ce vor fi menite a trece transit prin tirg.

3) De vor face rachiŭ de drojdie, de vin saŭ de orĭ de ce soiŭ altul, vor fi datorĭ a plăti și pentru acel rachiŭ după cum s'aŭ legĭuit pentru celelalte spirturĭ, pentru must de mere saŭ

pădureţe ce va fi pentru trebuinţa caseĭ nu vor da plată. Bere si med cine va vroi a aduce şi a spicularisi va plati pr prietăţiĭ căte 4 cr. arg. de vadră osel it pentru tîrg şi v chil căte 1 cr.

4) Oricine va aduce în tîrg şi va specularisi pă ira sau dohot este îndatorit a plăti proprietăţii căte 16 cr. arg. de vadră şi ebit căte 1 cr. de vadră pentru tîrg şi vechil

5⁰ Pitărîile, căsapiile şi mungeriile vor remăne în fol sul proprietăţii, ele având în toata vremea pâne, carne, lumănari de bună calitate, să vor vinde cu preţul ce să va politici pe la alte târguri.

6 Tate cele privitoare pentru îndestularea hranei norodului, ce s'ar aduce în tîrg de vânzare nu sa va lua nici o p ată.

7⁰ Eratul cântarului este în folosul proprietăţiĭ şi sa va lua căte 2 cr. arg. la sută de ocă pentru producturi, asemenea pentru sare, meri, lînă şi altele, mărfurî care dupa fe ul lor ar trebui a sa trage prin cânta i se va plati tot căte 2 cr. arg. la suta de ocă, şi nu este iertat nimaruia a cantări cu al său cântar maĭ multa sumă decât di la una pană la d uă zeci şi cinci ocă.

8) Tot acel ce va unelti vicleşug de aducere de ăuturi, de tainâ, saŭ altor lucruri şi nu va urma întocmai plata eraturilor legiuite şi să va dovedi că au mistuit ceva, atunci să va lua în folosul proprietăţii, oricât va fi, lucru de controbonţu.

9) Neguţitorii ce vor ave dughene şi case la uliţă vor plăti căte patru sorocoveţi austriaceşti de stânjeu pe an. socotită măsura în lăţimea loculuĭ din faţă având fieşte care căte 14 stj. lungime în dos; iară la mahala i i jumătate preţul tot aceĭaş măsură; acest besmăt se va plăti în 2 vadeli, adică giumătate la 23 April şi giumătate la 26 Oct. a fieştecărui an negreşit, şi acel care nu ar fi următoriŭ cu plata acestuĭ besmăt până la trii ani, va perde beneaua în folosul proprietăriţii fără a să putea ajuta cu vreo propunere.

10⁰ Pentru vitele ce ar ave tîrgoveţiĭ şi vor ave trebuinţă de imaş, să vor alcătui cu proprietatea, dacă va ave de unde să le dee saŭ să vor alcatui cu megieşitele moşiĭ.

11⁰ Nicĭ un târgovăţ nu va fi volnic a lua loc şi a înfiinţa benea fără înscris document di la proprietate, şi luând document va fi datoriŭ a ridica beneaua, pe linie însemnată de proprietar, de cărămidă saŭ de vălătucĭ şi acoperământul de draniţe saŭ scânduri în curs de 2 anĭ, iar nefiind următoriŭ, acel loc să va da altuĭa ca să facă benea pe el spre înfrumuseţarea tîrguluĭ, datoriĭ fiind toţi aceĭ cu benale ce nu aŭ documenturi de la proprietar să ĭei de acum, spre a să cunoaşte de statornicĭ. A vinde, a cumpăra, a schimba şi nicĭ

cu un chip a prifaci de la o parte către alta din benalele şi locurile fără voia şi ştirea proprietăţii şi fără a eĭ întăriturĭ nu este iertat nimăruĭ; ĭar voind proprietarea a răscumpăra benalele ce să vor vinde, va ave dreptul de protimisis. Tot acel ce va vinde din benale şi proprietarea nu ar vroi a să rotimisi şi atuncĭ să aibă a plăti zăcĭuială giumătate vînzătorul şi giumătate cumpărătorul la adiverirea zapisuluĭ, carĭ banĭ vor fi pentru îmbunătăţirea şi înfrumuseţarea tîrgului.

12 Locuitoriĭ ce vor fi cuprinşĭ în dările haznaleĭ sub numirea de birnicĭ şi întraţi în lucrul boerescului a când pămăntul de hrană după aşezamăntul cărmuiriĭ, de ar fi şi cu locuinţa în uliţă, nu să vor pute apără de această lucrare sub numire de tărgovăţ.

13 Neguţitoriĭ ceĭ din afară în zile de tîrg şi iarmaroace sînt slobozi a aduce orice soiŭ de mărfurĭ afară de vin, rachĭĭ şi păcură.

14) Nicĭ un soiŭ de fabrică nime nu va putea deschide maĭ înainte de a se învoi cu proprietura, lesne înţelegăndu-se că croitoriĭ, cojocariĭ, cĭobotariĭ, stolieriĭ, curălariĭ, lăcătuşiĭ, boingiiĭ şi bucătariĭ nu sînt fabricĭ.

15 Pentru un loc de feredeŭ, şcoală şi ţintirim a naţieĭ evreeşt, unde să va însemna de către proprietate nu se vor lua bezmat, nicĭ se vor maĭ lăţi fără voĭa şi primirea proprietăţiĭ.

16 Tot tîrgovaţul aflător cu statornicia acum acolo şi care se vor maĭ aduna cu rănduĭala hotărîtă sînt datorĭ a se feri de vrajbă, sfezĭ, bătăliĭ şi intrigĭ, supunăndu-să deapururea bunelor purtărĭ, pitrecănd cu placută linişte şi cinste şi deplinător la toate rînduelile şi regulele atărnate de cărmuire şi a drituluĭ proprietăţiĭ, atăt după această aşezare căt şi în altele cu nicĭ o prihănire; căcĭ abătăndu-se va fi depărtat de tîrg şi răspunzătoriŭ păgubirelor ce ar urma, fără a se putea ajuta cu rĭce propunere. Fieşte care la vreun protest dintre proprietate saŭ posesor întru ceĭ ce se atinge de acest tîrg, se va supune pravelilor cărmuireĭ locale, fără a se numi şi a se ajuta cu protecţiune străină, nefiind volnic nimene a se statornici în acest tîrg fără ştirea vechiluluĭ şi voĭa ce se va da de către dînsul de la proprietar.

17) Spre a nu urma catehrisurĭ, bătăliĭ, prădăcĭunĭ şi alte neorîudue ĭ, se va aşeza un vechil din partea proprietăţiĭ, om cu haracter cinstit şi cu distoĭnicie.

18) Pentru orĭce lucrurĭ atingătoare de obştea tîrguluĭ cerşute şi de proprietara, va fi deapururea două mădulărĭ, unul de o naţie creştinească şi altul de evreĭască, oamenĭ aleşĭ de obşte prin înscris cu bune purtărĭ, care în unire cu ve-

chilul vor îndepliini în vremĭ niște asemenea lucrurĭ fără părtinire saŭ cea mai mică obijduire.

19⁰ Pentru veniturile ce se unesc în folosul îmbunătățăriĭ tîrguluĭ, cuprinse la art. 1, 2, 3 și 4 vor alcătui deosebită casa a tîrgulnĭ, așezată sub paza vechiluluĭ precum și a celor două mădulărĭ orânduite prin art. 18, carĭ vor fi datorĭ a strînge aceste venitur̆ și a alcătui generalnică samă de aceste venitur̆, a le da în otcup prin publicațiĭ și mezat, după cuvenita orânduĭală, din care se va plăti mai întâi leafa vechilului și a scriitoruluĭ săŭ, pe cât li se va orândui de proprietate ; iar ceilalțĭ banĭ să vor păstra în această casă, din care să vor face cheltuelile trebuincĭoase pentru îmbunătățirile tîrguluĭ. Vechilul împreună cu feţele sus arătate, vor alcătui budgetul la începutul fieștecăruĭ an, de cheltuelile cerșute, îmbunătățirile dinăuntru, pe care le vor împărtași proprietățiĭ, spre a lua încuviințare, după care vechilul și ceilalțĭ aŭ a urma, dând duplicata socotĭala de cheltuelĭ la sfârșitul fieștecărui an proprietății, neputând și nefiind slobozĭ a cheltui vreun ban, peste acel budget îmbunătățit, fără știrea și voia proprietății. Se vor alcătui unelte pojărniceștĭ, se vor așeza stâlpi cu fanare la fieștecare 30 stj : pe amândouă părțile ulițelor și din d pe la respintenĭ, se vor tocmi fanaragiĭ trebuincioși spre privighere toată noaptea precum și de slujitorĭ cu uniforme trebuitoare.

20 Acest vechil va cerceta pricinile dintre tîrgovcț și va ave privighere a se ține cea mai buna orânduiala înlăuntru, cum și obiectele de pază și de înfrumusețarea tîrgului după regulele de mai gios. Fiește care târgovăț este datoriŭ a ține cea mai bună curățenie atât în fața beneleĭ cât și din d s nilepădând gunoiŭ și alte mărșăvii aiure decât numa afară din tîrg.

21⁰ La fiește care 5 dughene din piața targului neguțitorii vor fi datorĭ a ave deapururea scară, otgon, căngi și cărlige de fier, un topor și o cadă plina cu apă precum și ogeacurile scoase afară peste acoperământ pentru ferirea primejdiei de foc (ferească D-zeŭ).

Drept aceĭa nu va fi nimene îngăduit a ave în pieața tîrguluĭ șurĭ, poĭeț̆ și alte asemene heĭurĭ acoperite cu stuh saŭ răgoz. Aceste regule pentru politie fiind potrivite cu cele statornicite de cărmuire pe la alte tîrguri, el, vechilul, va ave a urma întocmai cu a lor rosturi precum și a se supune la orĭce îndeplinire a regulĭĭ înfințate de cărmuire după vremi și a fi răspunzătoriŭ pentru orice abuz împotriva așăzământuluĭ.

22⁰ Pentru orĭce drituri saŭ obiecte orĭ scăpate din vedere

saŭ încă neprevăzute, vor fi în singura dreptate şi dispoziţia proprietăţiĭ după felul lor.

1845 Iulie 5 zile. **Eufr. Roset**

Învoiala este legalizată de Divanul de apelaţie a Pr: Moldovei secţia III, sub No. 1984, 1845 Iulie 10. Copia este asemenea legalizată de Primaria comunei Negreşti care decl ra ca este copiasa întocmai dupa copia aflată la dosarul No. 37 d i anul 1875 .

D. M. G. Lupat, institutor din Negreşti, care a scos, pentru d. Gh G ibanescu, o copie de pe exemplarul adiverit de Primarie, a adaugat urmatoarele: Revazut copia din 1875 şi îndreptat unele cuvinte citite greşit de cei ce au copiat —23 Martie 1912.

D. Ghibănescu a publicat, în 1913, o analiză desvoltată a învoielei în *Opinia* din Iaşi. In urma intervenţiei d-lui Dr. Steuerman, d. Ghibanescu a avut amabilitatea de a'mi pune la dispoziţie exemplarul da care se ervi e

VIII

DOCUMENT PRIVITOR LA TARGUŞORUL FRUMUŞICA

1845 Iunie 25

Cu mila luĭ Dumnezeŭ, Noĭ Mihail Grigorie Sturza Voevod ţăriĭ Moldoveĭ.

Prin jaloba ce aŭ dat Domniei Noastre dmnealuĭ logofătul Alecu Mavrocordat, aŭ facut cerire de a i se întări prin hrisov învoiala ce a sevărşit la 8 Octomvrie anul 1844 cu neguţitoriĭ tîrgoveţi jidovĭ din tîrgşorul Frumuşica şi pe moşiea d-sale Storeşti, ţinutul Botoşani şi totodată înfăţăşându-ne în original acea învoială din partea tîrgoveţilor către dmnealui care învoială se vede în urmatoarea cuprindere:

1⁰ D-nealui proprietarul să le dea loc pentru o şcoală, un feredeŭ şi un ţintirim, pentru care eĭ nicĭ un ban bezmăn să nu plătîască, nu mai puţin le va da şi lemne fără plata pentru facerea acestora.

2 Pentru locul ce vor cuprinde cu facerea dughenilor în tîrg se va mărgeni plata aşa: doĭ leĭ stănjenul pe an bezmen faţa numaĭ, ĭar lungul din păretele caseĭ patrusprezece stînjeni pentru ogradă, fără a da un ban pentru lung.

3⁰ Pentru tot rachiul ce vor vinde ei pe la dughenile lor, vor plăti doĭ leĭ vadra spirt, şesezecĭ parale vadra şum, un leŭ vadra vin, şi cincîsprezece parale vadra de păcură.

4⁰ Căsăpiea tîrgului este a proprietăţiĭ şi eĭ voind a ţinea, se vor învoi cu proprietarul, însă şi pentru naţiea lor vor ave un trunchiŭ numaĭ, plătind în folosul proprietarului pentru acel trunchiu aşa: un leŭ de boŭ, treizecĭ parale de vacă, douăzăcĭ parale de gonitoriŭ şi mănzat, cincîsprezece parale

de iţel, şese parale de oaie şi berbece şi două parale de miel, ca cu aceasta să se îndemăneze plata tacsieĭ, şi toate celelalte trunchiurĭ rămân în folosul proprietăţii.

5 Mungeriea şi Chităriea sînt venitur a dumnealui proprietaruluĭ şi aceste d-luĭ le va vinde aceluĭa ce ar vroi a le ţine potrivit cu preţul Hărlăuluĭ.

6 Pentru cântarul care va fi în folosul proprietarului, vor plăti opt parale suta orĭce marfă vor cântări.

7) Mortăsăpiea de vite, când se vor vinde în tirg, vor plăti opt parale vita mare şi patru vita mică.

8) Fişte care din eĭ este slobod a vinde fan şi orz pe la dughenĭ, fără nicĭo plată către proprietate.

9) Eĭ nu vor fi slobozĭ a vinde sare pe uliţă, ci numaĭ prin dughenĭ şi nicĭ la străinĭ(?); ĭar neguţitorii ce se vor statornici sînt slobozĭ a vinde sare şi în dughenĭ şi în pieaţă si în orĭce altă (parte).

10 Pentru văraticul a două vacĭ şi un cal de fişte care din eĭ li se va da imaşul trebuitoriu.

11 Dovedindu-se urmarea vreunii din eĭ, că aŭ adus vin, rachiŭ şi alte productur în tirg, fără a plăti preţul cuviincios după scrisa maĭ sus aşăzare acelor producte, tot se va lua controbond fără a le remane cuvinte de îndreptare pentru aşa făptuire.

12) Spre depărtarea a tot feliul de uneltire păgubit are proprietăţii sînt eĭ datorĭ toată marfa orice feliŭ ar fi, să nu o văre în tirg pe aĭurea decât prin rohătcele ce aŭ a se înfiinţa spre a fi supusă cuviincĭoaseĭ revizii.

13) Eĭ sînt datorĭ neapărat ca spre înfiinţarea tîrguluĭ maĭ în grabă de la primăvara viitoare, adică de la 1 April 1845 să se apuce a face dughenĭ după stările lor, silindu-să în tot timpul a nu prelungi, căci pe temeĭul alcătuireĭ de mai sus, săvărşită cu dmealuĭ proprietarul, s'a desfiinţat contractul ce eĭ aŭ închiet pentru tîrgul Frumoşica, şi prelungirea i va supune respunderei.

14) Infiinţarea dughenilor sînt eĭ datorĭ a o urma întocmaĭ cu liniea ce va însemna rînduitul din partea d-sale proprietaruluĭ.

15) Spre paza de foc sînt eĭ datorĭ să aĭbă pe la binalele lor câte o cadă plină de apă, o cange şi o cofă, prin care să se poată stavilà o aşa nenorocită întâmplare.

16) Să fie dator proprietarul ca după ce se vor statornici cel puţin optzecĭ familiĭ a le scoate hrisov ca să le siguripsască statornicie acesteĭ alcătuirĭ întru toată viitorime.

17) Fieşte căruia dintre eĭ le va da d-nealuĭ proprietarul câte un document la mână pentru locul ce vor cuprinde şi pe care işĭ vor face aşezările.

18 Asemene şi boingeriea şi tăbăcăriea remăn slobode în fol sul l r, fără nicĭ o dare către d-luĭ proprietarul.

T todată potrivit cu cererea d-sale logofatuluĭ încuviinţăm ca comisarul de care e trebuinţă de a fi în acel tîrgusor să fie ales de către d-nealuĭ după prenomiile vechi ce are şi se va întări de către ocărmuire.

Domniea Noastră prin acest a nostru Domnesc hrisov întărim spre veşnica urmare păzire întocmai şi maĭ sus însemnateĭ alcătuiri, atăt întru îndatoririle ce se ating din partea proprietăţii către tîrgoveţi, cat şi din partea acestora catre proprieta e, fără cea maĭ mică strămutare. Iar pe cei din urma noastră luminaţĭ Domnĭ, fraţiĭ noştriĭ, carĭ din Dumnezeiască voinţă vor ajunge ocărmuitori ţăriĭ acesteia poftim nu numaĭ să nu strămute această legĭuire folositoare şi de obştească priinţă, ci maĭ ales să o întăr ască pentru nesfîrşita laudă.

S'aŭ scris hrisovul acesta la scaunul Domnieĭ Noastre în orasul Ia,i, în anul al 12-lea al Domnieĭ Noastre la Moldova.

1Sf- ıni 2- **Mihail Sturza Voevod**

O copie legalizată a hrisovuluĭ era, în 1888, în posesia răposatului S. Şulimovicĭ, din Frumuşica, care dăduse o copie societăţ i Istorice Iuliŭ Baras h.

INDREPTĂRI

Pg. 10 rîndul 1 şi 2 de jos, citeşte: prin care se fixa, în loc de: prin care fixa.

pg. 16 nota 3, citeşte harta, în loc de hartei, şi şterge virgula după: anexată.

pg. 20 r. 9 de sus, citeşte: Curţiĭ, în loc de: Curţĭ.

„ „ r. 10 de sus, citeşte: bezmăn, în loc de: bezmănĭ.

pg. 22, nota 1, citeşte: XI, în loc de: XX.

pg. 27 r. 6 de jos, citeşte: care sună, în loc de: dar sună.

pg. 38 r. 8 de jos, citeşte: populaţia, în loc de: popuţia.

pg. 39 r. 2 de jos, citeşte: minimum, în loc de: minimă.

pg. 51 r. 5 de sus, şterge virgula după: havaleli.

pg. 53 r. 4 de jos, şterge virgula după orz şi pune-o după: vinde.

pg. 55 r. 7 de sus, citeşte: moşii, în loc de: moşiĭ.

„ „ r. 4 al noteĭ, citeşte: care l-a dat spre copiere, în loc de: care le-a dat spre copie.

pg. 58 r. 3 de sus, citeşte: volniceşte pe, în loc de: volniceşte luĭ.

pg. 67 r. 15 de sus, citeşte: minimum, în loc de: minim.

pg. 73 r. 1, şterge virgulele după: numită şi declară.

pg. 75 r. 5-6 de sus, citeşte: desvoltare; creştiniĭ, în loc de: desvoltare creştinĭ.

pg. 81 r. 2 de sus, şterge virgula după: convenţiile.

pg. 93 r. 7 de jos, citeşte: tacsii, în loc de: tacsiĭ.

pg. 95 r. 11 de jos, şterge virgula după: noue.

pg. 100 r. 3 de jos, citeşte: recunoaşte, în loc de: recunoaşe.

pg. 101 r. 11 de jos, citeşte: rugăndu-să, în loc de: rugăndu-vă.

pg. 103 r. 12 de jos, citeşte: oraşăle, în loc de: orăşele.

pg. 104 r. 13 de sus, citeşte: neguţitoriiĭ, în loc de: neguţitoriĭ.

pg. „ r. 20 de sus, citeşte: ari, în loc de: carĭ.

pg. 105 r. 17 de sus, citeşte: să, în loc de: şi.

„ „ r. 11 de jos, citeşte: ci, în loc de: eĭ.

„ „ r. 4 de jos, citeşte: fii, în loc de: fiĭ.

pg. 106 r. 21 de sus, pune „ţăriĭ“ înaintea „Moldoveĭ“.

„ „ r. 14 de jos, citeşte: Totoeştĭ, în loc de: Fotoeştĭ.

pg. 107 r. 13 şi 20 de sus, citeşte: mahalalelor, în loc de: mahalelor.

pg. 112 după r. 9 de sus introdu numărul V, numărul curent al documentului.

Alte greşeli mărunte le va fi îndreptat singur cetitorul în cursul cetirei.

TABLA TÎRGURILOR ŞI A TÎRGUŞOARELOR

Bacăŭ 19, 23-24.
Băceştĭ 7, 97.
Bălţiĭ 35-39.
Băra 97.
Bereştĭ 63. 70-72.
Bivolarĭ 63, 64-65.
Botoşanĭ 22.
Bozienĭ 63, 65-66.
Brănză 98.
Bucecea 57-59, 85, 112-15
Buhuş, Buhuşoară 7, 57, 60.
Bujor 7.
Caĭuţu 57, 86.
Codăĭeştĭ 7, 63, 74.
Căminăreştĭ 97.
Darabanĭ 63, 66-67.
Dămieneştĭ 7, 97.
Dimache 97.
Docolina 63, 74-75.
Domneştĭ 7, 63, 80.
Drăguşenĭ 7, 57, 60, 86.
Drăncenĭ v. Brănză.
Fălticenĭ 24-26.
Folteştĭ 7, 63, 80.
Frumuşica 57, 60, 89-90, 121-123
Gugeştĭ 97.
Golăşeĭ v. Bujor.
Hărlău 21.
Herţa 17.
Hocenĭ 7, 97.
Iveştĭ 95-96.
Mamorniţa 40, 41, 63, 75-76.
Mihaĭlenĭ 26-33, 43, 82-83, 101-3.
Moĭneştĭ 40, 44, 85.
Margenĭ 7, 63, 80.
Namal asa 40, 57, 60-63.
Negreşti 63, 76-78, 86-89, 117-21.
Onişcanĭ 97.
Onițcani 16.
Panzărenĭ 39-40.
Parincea 7.
Pascanĭ 40, 41, 98.
Pechea 63, 80.
Plopana 7, 63, 80.
Podul Iloaiei 45-57, 86, 103-12
Podul Turcului 63, 67-68, 86.
Poĭenĭ 7, 63, 72-74, 87. 115-16.
Puneşti 63, 80.
Punge,ti 63, 80.
Puţenĭ 7.
Rădăuţĭ 4 , 41, 63, 68-69
Răducaneni 63, 69-70.
Rogojenĭ 63.
Săvenĭ 41, 57, 59, 85.
Scobănţenĭ v. Podul Iloaiei.
Sculenii 57, 60.
Siretul 21.
Şoldăneştii v. Fălticeni.
Suceava 14-15, 21.
Suliţa 44, 84-85.
Ţibana 97.
Ţigănaş v. Căminăreşti.
Tg. Frumos 17-19, 34.
Tg. Glodurile 63, 80.
Tg. Noŭ v. Mihaĭlenĭ.
Urdeştĭ 63, 78-79.
Valea Rea (Ră) 63, 79.
Vlădenĭ v. Mihaĭlenĭ.

Prețul 1 leu.